

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO TELEVİZYON SİNEMA ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE’DE AZINLIKLARIN TELEVİZYONDA YANSITILMA
BİÇİMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Canan Özkan**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Nilgün Gürkan Pazarcı**

Ankara – 2009

ONAY

Canan Özkan tarafından hazırlanan "Türkiye'de azınlıkların televizyonda yansıtılma biçimi" başlıklı bu çalışma, 15.05.2009 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Radyo-Televizyon-Sinema Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

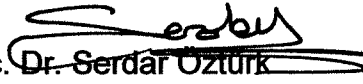
İmza

Prof. Dr. Nilgün Gürkan Pazarcı (Başkan)

İmza

Prof. Dr. A. Sevil Bükür

İmza

Doç. Dr. Serdar Öztürk

ÖNSÖZ

Azınlıklar, genel olarak, içinde yaşadıkları toplumdan kültürel, etnik ya da ırksal özellikler bakımından farklı topluluklar olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, azınlık kavramı, “ben ve sen” ayrımı noktasında bir farklılık vurgusu taşıdığından, “öteki” ya da “biz olmayan” şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

1923 Lozan Antlaşması'yla sadece “gayrimüslimler” ibaresi kullanılmak suretiyle, Rum, Yahudi ve Ermenilere “azınlık” statüsü verilmesi, yani, sadece söz konusu üç cemaatin Lozan Antlaşması'na atfen ele alınması, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin tercihi olarak yorumlanmaktadır. Bugün Türkiye'de, hem Lozan Antlaşmasıyla azınlık olarak kabul edilen gayrimüslim cemaatin, hem diğer gayrimüslim grupların, hem de farklı etnik kimliğe mensup grupların, farklı hak ve taleplerle “devlet-vatandaş” ilişkisi bağlamında, Türkiye'den pek çok talebi olduğu görülmektedir. Avrupa Birliği'ne üye olmayı bekleyen Türkiye için hem Avrupa Birliği kriterleri hem de bu grupların taleplerinin ne kadar önemli olduğu, haklar ve özgürlükler bağlamında Türkiye'nin atacağı adımlar ve alacağı kararların, bugün medyanın genel söyleminde ne kadar belirleyici olduğu konusuyla da paralel bir gelişme göstermektedir.

Yıllardan beri içinde bulunduğu yasal zeminle, bugün Avrupa Birliği kriterleri arasında bir “sıkışmışlık” yaşadığı gözlenen medyanın, azınlıklar ve farklı etnik kimliklerle ilgili konularda nasıl bir bakış açısı belirlediği, farklı grupların talepleri karşısında nasıl bir iletişim ortamı oluşturduğu ve bu grupların taleplerinin medyanın söylemine ne kadar yansıdığı, bu çalışmada ele alınacak ve örnek olaylarla analiz edilerek sorgulanacaktır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
ŞEKİLLER	v
GİRİŞ	1
KONU	1
AMAÇ VE ÖNEM	1
VARSAYIMLAR	3
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	4
- Azınlık	4
- Yurttaşlık	6
- Etnik kimlik	8
YÖNTEM	10
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR	13
VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ	13

BİRİNCİ BÖLÜM

I) ULUS DEVLETTE “YURTTTAŞLIK” VE “AZINLIK” KAVRAMI	15
A) ULUS DEVLET VE YURTTAŞLARI	15
1. Modern Siyasal Yapılanma ve Ulus Devlet	15
2. Ulus Devlette Etnik Kimlik ve Yurttaşlık Kavramı	18
B) AZINLIK KAVRAMI	22
1. Azınlık kavramının Hukuksal Tanımı	22
2. Bir Olgu Olarak Azınlık ve Aidiyet	26
3. Türkiye’de Azınlık Olgusunun Ele Alınma Biçimi ve Azınlık Statüsünün Belirlenmesi-Lozan Anlaşması	29

II) POST-MODERN DÖNEM, KÜRESELLEŞME VE AZINLIK ALGISINDAKİ DEĞİŞİM 34

- A) Küreselleşmenin “Ulus Devlet”e Olan Etkileri 34
B) Türkiye’de Azınlık Algısındaki Küresel Etkiler 40

İKİNCİ BÖLÜM

I) TÜRKİYE’DE MEDYANIN AZINLIKLARA VE ETNİK KİMLİKLERE YAKLAŞIMI 46

- A) TÜRKİYE’DE MEDYA VE ULUS-DEVLET İLİŞKİSİNİN
YASAL ZEMİNİ HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME 46

- B) AVRUPA BİRLİĞİ’NE UYUM SÜRECİNDE AZINLIKLAR
VE ETNİK KİMLİKLERLE İLGİLİ MEDYA KRİTERLERİ 52

1. 06.11.2004 İlerleme Raporu 55
2. Farklı dil ve lehçelerde yayın talebi 59
3. “Anayasal Vatandaşlık” “İfade özgürlüğü” ve
301. maddenin değişmesi talebi 62
4. Farklı bir Anlatı: Medyadaki Simge ve
Sembollerin Değişimi 68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I) TELEVİZYON HABERLERİNİN İNCELENMESİ 72

I. HABER: “KÜRT SORUNU” İFADESİ’NİN BAŞBAKAN RECEP TAYYİP ERDOĞAN TARAFINDAN DİLE GETİRİLMESİ 73

1. HABER KANALLARI 73
2. HABERİN YAYINLANDIĞI ZAMAN DİLİMİ 73
3. HABERİN KONUSU 73
4. HABERİN BÜLTEN İÇİNDEKİ SIRASI 75
5. HABERİN SUNUMU 76
6. HABER ANALİZİNDEN ELDE EDİLEN BULGULARIN
DEĞERLENDİRİLMESİ 78

II. HABER: HRANT DİNK SUİKASTI 84

1. HABER KANALLARI 84
2. HABERİN YAYINLANDIĞI ZAMAN DİLİMİ 84
3. HABERİN KONUSU 84
4. HABERİN BÜLTEN İÇİNDEKİ SIRASI 85
5. HABERİN SUNUMU 86

6. HABER ANALİZİNDEN ELDE EDİLEN BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	90
 III. HABER: AB’NİN RUHBAN OKULU VE EKÜMENİKLİK KONUSUNDA YAPTIĞI AÇIKLAMALAR (AB DİYALOGLAR KONFERANSI)	96
1. HABER KANALLARI	96
2. HABERİN YAYINLANDIĞI ZAMAN DİLİMİ	96
3. HABERİN KONUSU	96
4. HABERİN SUNUMU	97
5. HABER ANALİZİNDEN ELDE EDİLEN BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	99
 SONUÇ	103
KAYNAKÇA	108
EKLER.....	114
ÖZET	160
ABSTRACT	161

ŞEKİLLER

Şekil I	(Orhan Pamuk Davası-Şişli Adliyesi)	66
Şekil II	(TSK'nın Nevruz Afişi)	69
Şekil III	(TBMM-MHP ve DTP).....	69
Şekil IV	(Devlet Bahçeli)	70
Şekil V	(Denizden Haç Çıkarma Töreni-Haliç)	70
Şekil VI	(Başbakan Recep Tayip Erdoğan'ın Diyarbakır Gezisi)	74
Şekil VII	(Agos Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Hrant Dink)	84
Şekil VIII	(Hrant Dink Cinayeti).....	86
Şekil IX	(Hrant Dink Cinayetini Protesto Eden Göstericiler)	87
Şekil X	(19.01.2008 Tarihli Milliyet Gazetesi)	94
Şekil XI	(19.01.2008 Tarihli Hürriyet Gazetesi).....	95
Şekil XII	(Ak Parti Genel Başkan Yardımcısı Şaban Dişli- Fener Rum Patriği Bartholomeos-Bugün ve Yarın Konferansı)...	96
Şekil XIII	(20.10.2005 Tarihli Milliyet Gazetesi)	98

GİRİŞ

“Azınlıklar” konusu, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne giriş süreci ile birlikte, uluslararası boyutta da tartışmaya açılan önemli bir konu haline gelmiştir. Kuşkusuz, bunun en önemli sebeplerinden biri, küresel etkilerin azınlık taleplerini ve bu taleplerin dile getiriliş biçimlerini ne yönde etkilediği ile ilgilidir. Merkezi yönetim anlayışına sahip olma, türdeşlik, dil-din-ırk-tarih birliğine sahiplik gibi... kavramsal bir kurguya göre şekillendirilen ve idealize edilen ulusal söylemle azınlık taleplerinin zamanla “çatışma” halinde olması, bu söylemi dolayımlayan; okul, aile, ordu, kitle iletişim araçları gibi kurumları da ulusal söylemin adeta “yeniden inşası”na dayanan bir yaklaşım içinde olmaya itmektedir. Bu çalışmanın temel problemini; “Bir ulus-devlet yapısına sahip olan Türkiye’de, yaygın medyada yayınlanan ana haber bültenlerinde, azınlıklar ve farklı etnik kimlikler nasıl konumlandırılmaktadır?” sorusu oluşturmaktadır.

KONU

Bu çalışmanın konusu, çalışmanın probleminde açıklandığı üzere; Türkiye’de azınlıkların ve farklı etnik kimliklerin, yaygın medyada nasıl konumlandırıldığı ve bu konumlandırmanın haber bültenlerinde hangi unsurlarla yansıtıldığıdır.

AMAÇ VE ÖNEM

Türkiye’de modernizm, ulus-devlet, yurttaşlık, milliyetçilik, kimlik, azınlık, Avrupa Birliği Politikaları vb. kavramlar üzerine farklı çalışmalar olduğu bilinmekle birlikte, azınlıklar ve azınlıkların medyada temsil edilmeleri ile ilgili yeterli sayıda çalışmanın varlığından söz etmek oldukça güçtür. Küresel çağda bireysel ya da kolektif kimlik temsillerinin medyada nasıl analiz edildiğini, Türkiye ve Avrupa tarihi üzerine yapılan tartışmalar paralelinde ele

alan; Emel Baştürk Akca'nın "Kimlik, Medya ve Temsil; Kimlik Kurgusu ve Temsili Üzerine Medya Analizler"i adlı kitabı, Türkiye'deki iletişim politikalarını Avrupa Birliği mevzuatı ile karşılaştırarak hem Avrupa Birliği hem de Türkiye'deki iletişim politikalarına eleştirel bir yaklaşım getiren Mine Gencil Bek'in "Avrupa Birliği ve Türkiye'de İletişim Politikaları" adlı kitabı, azınlık hakları ve vatandaşlık konuları ekseninde Türkiye'de azınlık haklarını ve Avrupa Birliği kriterlerini ele alan ve sosyal bilimci ve hukukçular tarafından kaleme alınan makalelerden oluşan "Türkiye'de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları-AB Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları" adlı eserler ve Türk medyası içinde azınlıkların payını anlatmayı ve azınlıkların kültürünü bugüne taşıyan üç önemli azınlık gazetesinin geçmişiyle bugünü arasındaki değişimi yansıtmayı amaçlayan Alper Uruş'un "Türkiye'de Azınlık Gazeteleri; Apoyevmatini, Agos, Şalom" adlı yüksek lisans tezi bu örneklerden bir kaçısı olarak gösterilebilir. Ancak bu çalışmaların genelinde azınlık ve kimlik kavramlarının literatürde ele alınma biçimlerinden yola çıkılmış ve hiçbirinde televizyonda azınlıkların ve farklı kimliklerin nasıl ele alındığı, hangi simge ve sembollerle yansıtıldığı, örnek olaylar bağlamında ele alınarak değerlendirilmemiştir.

Bu çalışmanın amacı; Türkiye'de ulusal çapta yayın yapan televizyonlarda, azınlıkların ve farklı etnik kimliklerin nasıl konumlandırıldığını örnek olaylarla analiz etmektir.

Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde, "Kitle iletişim araçlarında farklı etnik kimlikler ve azınlıklar" konusu, daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Türkiye'deki bazı sorunlara ulus-devletin yapılandırma sürecinden farklı bir biçimde, değişen haklar bağlamında dikkat çekilmeye başlanmıştır. Nitekim Avrupa Birliği'nin Türkiye'den beklediği, farklı dil ve lehçelerde yayına başlanması, Ermeni soykırımının tanınması, Fener Rum Patrikhanesi'nin "Ekümeniklik" sıfatının tanınması, Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması... gibi taleplerini iletmesi; ayrıca, AB Komisyonu'nun 6 Ekim 2004'te yayınladığı "İlerleme Raporu"nda Kürtlerden ve Alevilerden "azınlık" olarak söz edilmesi,

“Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Azınlıklar ve Kitle İletişim Araçları” tartışmasını daha fazla gündeme taşımıştır.

Bu çalışmada elde edilecek bilgiler, Türkiye’de ulusal kitle iletişim araçlarının oluşturduğu ortamı ve siyasal kültürü, mevcut aksaklıkları ve bunlara getirilecek çözüm önerilerini gündeme getirmesi açısından önemli bulunmaktadır. Hızla gelişen iletişim teknolojileriyle, yerel kültürlerin, farklı etnik kimliklerin ve azınlıkların seslerini duyurmada, yerel kitle iletişim araçlarının yanı sıra, ulusal kitle iletişim araçlarına da bir takım görevler düşmektedir. Bunun sağlanabilmesi için gerekli olan sorumluluk bilincinin uyandırılması söz konusu olabilecektir.

VARSAYIMLAR

1. Azınlık”, “Azınlık Hakları”, “Kimlik”, “Ötekilik” gibi kavramlar, literatürde kullanılma biçimlerinden yola çıkılarak, genel olarak televizyonlarda farklı imge ve simgelerle yansıtılmaktadır.
2. Türkiye’de “azınlık” statüsünde değerlendirilenlerin yansıtılma biçimlerinde farklılık vardır.
3. “Yurttaşlık” kavramı ile “azınlık” kavramlarının yansıtılmasında, temel ayırıcı nitelikte simge ve sembol kullanımları söz konusudur.
4. Kitle iletişim araçlarında, azınlıkların ve farklı etnik kimliklerin yer alma biçimleri, siyasal kültür ve toplumsal barış açısından önemlidir.
5. Çok etnili ve farklı kimliklerin bir arada yaşadığı Türkiye’de, televizyonların ana haber bültenlerinde homojenleştirici bir üslup ve Türk kimliğinin kapsayıcılığını vurgulayan bir anlatımla birlikte, bu gruplarla ilgili ifadelerde homojenliğin bozulma kaygısı negatif vurgularla öne çıkmaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu çalışmanın kavramsal çerçevesini; Ulus-devlet'te "Azınlık" "Yurttaşlık" ve "Etnik kimlik" kavramları üzerine teorik ve kuramsal açıklamalar oluşturmaktadır. Bu sebeple, "Azınlık" "Yurttaşlık" ve "Etnik kimlik" kavramları üzerine getirilen açıklamalar, analiz edilmeye çalışılacaktır.

Azınlık: "Azınlık" kavramı dünyada 16. yüzyıldan bugüne kullanılmaktadır. Mutlakiyetçi krallık adı verilen yönetim biçimi kurulunca ve yaklaşık aynı zaman dilimi içinde dinsel azınlıklar ortaya çıkınca (Katolik krallıklarda Protestanlar, Protestan krallıklarda Katolikler) bu azınlıkların karşılıklı olarak korunması gerekmiş ve ancak o zaman azınlık kavramı ortaya çıkmıştır. 1789'dan sonra dinsel azınlıkların yanına bir de "ulusal azınlık" kavramı eklenecektir.

Milletler Cemiyeti döneminden bu yana azınlık kavramının ölçütü üçlüdür: etnik, dilsel, dinsel azınlıklar. Bununla birlikte, Türkiye 1923 Lozan Antlaşması'nı da bunların üçünü de kabul etmemiş ve yalnızca gayrimüslim yurttaşların azınlık olduğunu ve dolayısıyla uluslararası azınlık korumasından yararlanabileceğini kabul ettirmiştir.¹

Batıda, modern ulusalcılığın ortaya çıktığı Fransız Devrimi'ne, Doğuda da Birinci Dünya Savaşı'nın bitimine kadar olan süreçte azınlıklar dinsel kategoride ele alınmışlardır. Bugün anladığımız anlamda, azınlıkların etnik, dilsel ve dinsel hakları, ancak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yavaş yavaş biçimlenmeye başlamıştır. BM, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 27. maddesinde söz konusu edilen dilsel veya dinsel azınlıkları tanımlamak amacıyla, 1966 yılında özel raportör Francesco Capotorti'yi konuyla ilgili bir rapor hazırlamak üzere tayin etmiştir. Capotorti'nin, "Ayrımcılığı Önleme ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu"nu raportörü olarak 1978'de önerdiği azınlık tanımı, daha sonraki

¹ Başbakanlık İnsan Hakları Danışma Kurulu, Azınlık Hakları ve Kültürel Haklar Çalışma Grubu Raporu, (Erişim) <http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=6&ArsivAnaID=22617&ArsivSayfaNo=2>, 22.10.2004,

yıllarda azınlıklar üzerine yapılacak tanımlar için temel çerçeve niteliğindedir. Herhangi bir bağlayıcılığının olmamasına rağmen Capotorti'nin önerisinin bu konuda hukuksal tanımlamada temel çerçeveyi oluşturması açısından önemli bir kaynak teşkil ettiğini söylemek mümkündür.²

Capotorti hazırladığı raporda “azınlık” olmayı şöyle tanımlanmaktadır; “Bir devletin nüfusunun geri kalanına göre sayısal olarak daha az olan, dominant durumda olmayan, üyeleri devlet egemenliğindeki etnik, dini veya dilsel özellikleri dolayısıyla nüfusun diğer kesimiyle farklı özelliklere sahip olan ve açıkça kendi kültürlerine, geleneklerine, dinlerine veya dillerine yönelik bir birliktelik gösteren gruptur.” Capotorti'nin yaptığı tanım çeşitli yönleriyle eleştirilere maruz kalmıştır. Aynı komisyonun Kanada'lı üyelerinden Jules Deshenes'in 1985'te sunduğu azınlık raporunda, “fiili ve hukuki eşitlik” ilkesine de vurgu yapılarak “azınlık” için şöyle denilmektedir: “Sayı olarak çoğunlukta olmayan ve içinde bulunduğu devlete egemen durumda olmayan, nüfusun çoğunluğundan farklı bir yapıda, etnik, dinsel ve dilsel olarak farklı karakteristiklere sahip, aralarında bir dayanışma duygusu bulunan, gizli de olsa varlığını sürdürmek için kolektif iradesi harekete geçen, fiilen ve hukuken devletteki çoğunlukla eşit haklara sahip olmayı amaçlayan bir gruptur.”

Azınlıklar, genel olarak, içinde yaşadıkları toplumdan kültürel, etnik ya da ırksal özellikler bakımından farklı topluluklar olarak tanımlanmaktadır. Birleşmiş Milletler Alt Komisyonu'nun 3. oturumunda azınlık kavramı, “Bir toplum içinde sürekli etnik, dil ve dini geleneklere yahut diğer önemli özelliklere sahip olan, bu özellikleri nedeniyle, toplumun diğer kesiminden açık olarak ayrılan ve bu özellikleri muhafaza etmek isteyen, hakim pozisyonda bulunmayan grupları ifade eder” nitelemesi ile tanımlanmıştır.³ Tanımlamadan anlaşılacağı üzere, “azınlık” nitelemesi için öncelikle kültürel ya da etnik bakımdan toplumun çoğunluğundan farklı bir grubun varlığından söz edilmesi gerekir. Ancak bu grup, geleneklerine çok bağlı bir avuç insanla

² Nermin Aydemir, “Azınlık Kavramı Üzerine”, (Erişim) <http://www.tumgazeteler.com/?a=2483972>, 01.03.2008.

³ Levent Ürer. Azınlıklar ve Lozan Tartışmaları, İstanbul, Derin Yayınları, 2003 s. 12.

sınırlı kalamayacağı gibi, sayıca toplumun çoğunluğuyla eşitlenecek kadar da kalabalık olmamalıdır. Bu koşul, Birleşmiş Milletler belgelerinin “azınlık grubu”ndan söz edilebilmesi için genel olarak öngördüğü koşullardan biridir. Ayrıca, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Alt Komitesi’ne göre, azınlık gruplarının ilgili devlete bağlılık duyması, ayrılma yoluyla devleti parçalamaması gerekir.

Azınlık kavramını ulusla ilişkisi içinde açıklamaya çalışan tanımlamalar da mevcuttur. Avrupa Konsey çalışmalarında, Parlamenter Assamble’nin ek protokolünde yer alan “ulusal azınlık” tanımına göre ise; “Uluslararası azınlık, bir devletin ülkesinde ikamet eden ve bundan dolayı o devletin vatandaşı olan, o devletle eskiden beri süregelen, sıkı ve sürekli bağlarını koruyan, ayırt edici etnik, kültürel, dinsel ya da dilsel özellikler gösteren, o devletin ya da o devletin bir bölgesinin geri kalan nüfusundan sayıca az olmasına rağmen, yeterli derecede temsil edilen, kültürleri, gelenekleri, dinleri ya da dilleri dahil olmak üzere, ortak kimliklerini oluşturan öğeleri hep birlikte koruma kaygısıyla yönelen kişiler grubudur.”⁴ Azınlık kavramına, bir “sorun” olarak yaklaşım, konuya bu yönüyle getirilen tanımlamalar da mevcuttur. W. Macartney ve J. Allen, çalışmalarında azınlıklar ve ulus-devlet içindeki azınlıklar sorunu üzerinde durmaktadırlar. “Azınlık sorunu, bir ulus-devlet içindeki ulusal azınlıklar sorunu olmaktadır. Dolayısıyla, azınlık tanımı, devleti oluşturan nüfusun geri kalanından ulusal kimlikleri ile farklılaşan, yönetici konumlarda olmayan grupları tanımlar.”⁵ Ancak, azınlık tanımlamalarında, bu şekilde etnik, dilsel, dinsel ve ulusal olarak farklılıklar ortaya çıkması, “etnik azınlıklarla ulusal azınlıkların farklılaştırması” tartışmalarını da beraberinde getirmekte, tartışmaların odak noktasını da, ulus-devletlerin, her etnisitenin azınlık sayılmasına karşı çıkması, fikri oluşturmaktadır.

Yurttaşlık: Ulus-devletin yapısal unsurlarını; ülkesel ve siyasal bütünlük kavramlarının oluşturduğu düşünülecek olursa, siyasal bütünlük

³ Nevzat Helvacı, Azınlıklar ve İnsan Hakları, (Erişim) <http://www.tihak.org.tr/nhelva03.html>

⁵ Ürer, a.g.e. s.19.

unsurunun, ulusu oluşturan bireylerin “yurttaşlık” sıfatıyla donatılarak siyasal yapıya dahil edilmesiyle, kurulduğunu söylemek mümkündür. Yurttaşlık kavramı, siyasi söylemin en eski terimlerinden biridir. Neredeyse, siyasi topluluk fikri ile birlikte ortaya çıkan “yurttaş” kavramı, siyasi topluluk hayatına katılma yetkisine sahip olan kişidir. Bu yönüyle yurttaşlık; ilkesel olarak, siyasi topluluk içinde bireylere eşit haklar ve görevler, özgürlükler ve sınırlamalar, güçler ve sorumluluklar veren bir statüdür.⁶

1789 Fransız Devrimi'yle modern dünyanın merkezine yerleşen “yurttaşlık” kavramı ile egemenliğin aktarımı arasındaki ilişkiye de dikkat çekmek gerekir. Ulus-devlet yapısı ile birlikte, uyrukların yurttaşlara dönüştürülmesi, aynı zamanda, devletin de bir ulusa dönüştürülmesini sağlamaktadır. Böylelikle, 1789 Fransız Devrimi ile birlikte, yurttaşlığın evrensel bir statü olduğu, güçlenmenin, demokratikleşmenin ve ulus-devletin gücüne inanan bir “yurttaşlık” fikri yayılıp benimsenmeye başlamıştır. Modern devletin yapısında kilit bir öge olan “yurttaşlık fikri, aynı zamanda devlet faaliyetlerinin kurucu öznesi olarak tanımlanmakta ve modernitenin tanımlayıcı yönlerinden biri olarak vurgulanmaktadır. Bu çerçevede, Fransız Devrimi'nin, hem ulus-devletleri, hem de ulusal olarak yurttaşlık kavramının ideolojisini yarattığını söylemek mümkündür.

Modern yurttaşlığın doğası ve yaygınlıkla paylaşılan belli karakteristikleri söz konusudur. Bunlardan ilki “üyelik”tir. Üyelik, yurttaşlığın en sosyal niteliğini oluşturur. Buna göre, yurttaş olmak, bir siyasi topluluğun üyesi olmaktır. Yurttaşlık, belirli haklar ve imtiyazla, bunların beraberinde bir dizi görev ve sorumlulukları da beraberinde getirir. Bu çerçevede, oy hakkının kullanılması, halk demokrasisi ve tam yurttaşlığı gerçekleştiren bir ön kabul olarak görülmektedir. Üyelik olarak yurttaşlığın kendine özgü yanlarından bazıları, bir “statü” olarak yurttaşlık kavramını da çağrıştırmaktadır. Modern yurttaşlık, aynı zamanda bir statü ilişkisi biçimidir. Yurttaşlık genelde, bize

⁶ Christopher Pierson. Modern Devlet, çev. Dilek Hattatoğlu, İstanbul, Çivi Yayınları, 2000, s. 52.

doğumla birlikte verilen bir niteliktir. Nerede doğduğumuza, ebeveynlerimizin yurttaşlığına ve milliyet statüsüne dayanır. Bu anlamda “yurttaşlık” kavramı; siyasi yurttaşlığı, etnik kimlikle özdeşleştiren; buradan da sadece ulusla değil, ulusçulukla birleşen bir çizgi halinde görünmektedir. Yurttaşlığın yasal statüsü, verili bir ulusa “ait olma” hakkındaki düşünceleri de beraberinde getirir. Bu bağlamda yurttaşlık statüsü, bireysel kimliğin, önemli bir bileşenidir.

Yurttaşlık, her şeyden önce pozitif bir yasal statüdür. Fransız Devrimci geleneğine göre, yurttaş olmak, medeni, sosyal ve siyasi haklar... gibi bir dizi temel hakkın da taşıyıcısı olmaktır. Yurttaş hakları, devletin yükümlülük üstlenmesini ya da geri durmasını bir hak olarak içerir, ancak bu haklar genellikle devletin yorumuna ve hatta feshine de maruz kalabilirler. Kime yurttaşlık verileceğine ve hangi yurttaşlık haklarının uygulanacağına karar vermek zorunda olan çoğu kez bir devlet kurumudur. Bu bağlamda, çeşitli kişi kategorilerinin resmen yurttaş statüsünden dışlanabileceği, gerçeği ortaya çıkmaktadır. Örneğin, kadınların yurttaşlık haklarını kazanmalarının erkeklerden çok sonra gerçekleşmesi gibi... sonuçta, yurttaşlık, ayırt edici bir biçimde modern bir “kamu” kavramlaştırması oluşturmaya yardım eder, ancak bu, belirli seslerin-toplumsal cinsiyet, etnik köken, cinsel yönelim vs- dışlanması eğilimi taşıyan bir kamudur.⁷

Etnik kimlik: Ferdin içinde yaşadığı toplumdaki yaygın kültür unsurlarından farklı olarak, orijinal bir kültürel sistemin yapı özelliklerini nitelik itibariyle taşımasıyla ortaya çıkan bir kimlik türüdür. “Etniklik” kavramı, bazıları için ilksel/asli bir niteliğe sahiptir ve zamanın dışında doğal olarak vardır. Öteki uçta ise, “etniklik” durumsal olarak görülür. Bu durumda, bireyin durumu değiştiğinde grup ayniyeti de değişecek, ya da bağlı kaldığı söylem ve kimliğin o birey açısından önemi farklı dönem ve durumlara göre değişecektir. Etnik kimliğin tarihi ve sembolik-kültürel niteliklerini öne çıkaran yaklaşımlar vardır. Etnik bir grup, soya ait mitlerin rolünü anlatan, din,

⁷ Pierson, a.g.e. s. 55.

gelenek, dil ya da kurumlar gibi, bir ya da daha fazla kültürel farklılığa göre tanınan bir kültürel kolektif tiptir. Bu anlamda her bir etnik kimliğin, özel tarihsel güçlerin ürünü olması ve bu nedenle tarihsel değişim ve çözümler karşısında “tarihi” olması kaçınılmazdır. Etnik bir topluluğun altı ana niteliğini şu şekilde sınıflandırmak mümkündür;

- Kolektif bir özel ad
- Ortak bir soy miti
- Paylaşılan tarihi anılar
- Ortak kültürü farklı kılan bir ya da daha fazla unsur
- Özel bir “yurt”la bağ
- Nüfusun önemli kesimleri arasında dayanışma duygusu⁸

Bu niteliklere bir göz atıldığında, etnik kimliklerin sadece tarihi ve kültürel oluşları değil, aynı zamanda son derece özel oluşları dikkat çekmektedir. Yani burada söz konusu olan ecdada ait olgusal bir veri değil, ortak mitlerdir. Etnik aidiyet duygusu için de, önemli olan hayali bir soy, farazi bir ecdattır. Milliyetçi mitolojilerde aile ile millet arasındaki bu bağ daha güçlü bir biçimde ortaya çıkmakta ve bu sayede bir “soy miti” ile etnik kimliklerin ayakta kalması sağlanmaktadır. Bu soy miti kim olduğumuzun tanımlanmasında esastır. Etnik aidiyet açısından önemli olan bir toprak parçasında ikamet etmek ya da onun sahibi olmak değil, ona duyulan sevgi ve bağlılıktır.

Milli kimlik; tarihî süreç içinde millî kültür unsurlarının şekillendirdiği kimlik tipidir. Millî kimlik, yaygın kimlik tipinden ayrılmaktadır. Millî karakterin ürettiği bir kimlik unsuru yaygın kimlik olabilir. Ancak, bunun tersi her zaman için doğru olmayabilir. Bir kimlik unsuru ne kadar yaygın olursa olsun, millî karakter veya kültür tarafından kendine has bir şekilde *millîleştirilmedikçe*, millî kimlik unsuru olarak kabul edilemez. Milli kimlik, belli bir anlamda siyasi topluluğu gerektirmektedir. Siyasi bir topluluk da topluluğun bütün fertleri için

⁸ Anthony D. Smith. Milli Kimlik, çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999, s. 42.

en azından belli ortak kurumların hak ve görevlere dair tek bir yasanın varlığını ima eder. Topluluk mensuplarının kendilerini özdeşleyecekleri, aidiyet hissi duyacakları belli bir toplumsal mekan, az çok hatları kesinleşmiş bir toprak parçasını da akla getirmektedir. Milli kimlik kavramını; *tarihi bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihi belleğı, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan insan topluluğunun adı*⁹, olarak tanımlamak mümkün görünmektedir. Bu anlamda milli kimliği yaratan esas unsurun milliyetçilik olduğu söylenebilir. Ancak etnik milliyetçiliklerle karşılaştırıldığında milliyetçilik çok daha zayıftır.

YÖNTEM

Bu araştırmada, Türkiye’de azınlıkların ve farklı etnik kimliklerin ulusal çapta yayın yapan televizyonlarda nasıl yer aldığını belirleyebilmek amacıyla, “Kitle iletişim araçlarının azınlıklar ve farklı etnik kimlikler konusundaki söyleminin ne olduğu ve azınlıkların ve farklı etnik kimliklerin, kitle iletişim araçlarında nasıl yer aldığı” gibi sorulara yanıt aranmaya çalışılacaktır. Sorulara yanıt verebilmek amacıyla, Türkiye’de ulusal çapta yayın yapan dört televizyon kanalının ana haber bültenleri incelenecektir. Elde edilen veriler, temel probleme ve alt problemlere yanıt olabilecek şekilde analiz edilecektir.

Probleme yanıt verebilmek amacıyla,

- Başbakanın “Kürt Sorunu” ifadesini kullanması,
- “Ekümeniklik” tartışması ve “Heybeliada Ruhban Okulu’nun açılması” tartışmaları,
- Hrant Dink cinayeti gibi... Önemli gelişmelerin yaşandığı tarihlerde, yaygın medyada yer alan haber bültenlerinde, bu gelişmelerin nasıl ele alındığı ve nasıl sunulduğu örnek olaylar olarak incelenecektir. Araştırmanın analizi için nitel veri analizi yöntemi esas alınacaktır. Bu analiz yöntemi için Wolcott üç yol önermektedir. Birinci yol; toplanan verilerin betimsel bir yaklaşımla okuyucuya sunulması, ikinci yol; nedensel ve açıklayıcı sonuçlara

⁹ Smith, a.g.e. s. 75.

ulaşmak amacıyla sistematik analiz yapılması, üçüncü yol ise; ilk iki aşamayı da kapsayacak bir biçimde araştırmacının veri analiz sürecine kendi yorumlarını dahil etmesidir. Betimsel analiz Wolcott'un birinci ve bir dereceye kadar ikinci yaklaşımını, içerik analizi de ikinci ve üçüncü aşamayı kapsamaktadır.¹⁰

Çalışmada betimleyici nitel analiz yöntemi uygulanacaktır. Bu yaklaşıma göre; elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Elde edilen verilerin özetlenmesinden sonra, yorumlama, neden-sonuç ilişkilerini irdeleme ve sonuca ulaşma aşamaları gelmektedir.

Bu çalışmada araştırmacının söz konusu problemi üzerinde temellenen analizlerini güçlendirmek için, kimi zaman, bazı metinler arası benzerlikler - herhangi bir metnin aslında kendinden önceki sayısız metni kullandığı ve kendinden sonraki sayısız metne de kaynaklık edeceği¹¹ varsayımıyla- ya da farklılıklara da dikkat çekilmiş ve bu amaçla gazete arşivlerinden ve internet haber sitelerinden de yararlanılmıştır.

Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde bu araştırmada izlenen yöntem şu şekilde olacaktır; İlk olarak incelenen haber bültenlerinin yayınlandığı kanal, haberin yayın saati ve haberin süresi belirlenmiştir. Daha sonra, haberde kullanılan görüntüler tespit edilmiş ve kullanılan görüntülerin haberin sunumunda yarattığı etki belirlenmeye çalışılmıştır. Son olarak da analizlerin çerçevesini oluşturan asıl tema, yani, haberin sunum şeklinde herhangi bir yorum, değerlendirme ya da yönlendirme olup olmadığı araştırılmış, elde edilen veriler anlamlandırılmış ve yorumlanmıştır.

Araştırmacının evreni, Türkiye'de, ulusal düzeyde yayın yapan kitle iletişim araçlarıdır. Türkiye'de 24'ü ulusal, 16'sı bölgesel ve 214'ü yerel olmak

¹⁰ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara, Seçkin Yayınları, İkinci baskı, , 2000, s. 221-222.

¹¹ Haluk Geray, Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2006, s. 180.

üzere Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'na lisans başvurusu yapan toplam 254 televizyon kuruluşu bulunmaktadır. Ülkede 36 ulusal, 102 bölgesel ve 950 yerel ölçekte yayın yapmak üzere başvurusu olan toplam 1.088 radyo kuruluşu bulunmaktadır.¹²

Araştırmanın örnekleme, Türkiye'de ulusal düzeyde yayın yapan 4 televizyon kanalı olan ATV, SHOW TV, Kanal D ve Kanal 7 arasından seçilecektir. Seçilen televizyon kanallarında, haberlerin yayınlandığı tarihler olan 12.13.14 AĞUSTOS 2005 / 19.20.23 OCAK 2007 / 20.21 EKİM 2005 tarihlerinde yukarıda anılan gündem maddelerinin nasıl sunulduğu ve yorumlandığı incelenecektir.

Araştırmada amaçlı örnekleme tekniğinden yararlanılmıştır. Amaçlı örnekleme, zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların, derinlemesine çalışılmasına olanak vermektedir.¹³ Bu amaçlı örnekleme, kanalların rasgele seçiminde değil; kanallarda yer alan ve analiz edilen haberlere ve bu haberlerin kaç gün süresince inceleneceğine ilişkindir. Çalışmanın konusunu haber bültenlerinin oluşturma nedeni; Televizyon haberlerinin kamuoyuna, tanımadığı dış dünya ile iletişim kurmak ve kendi dünyası dışındaki bu dış dünyayı kavramak ve anlamak konusunda önemli bir katkı sunduğu varsayımdır. Çalışmada seçilen televizyon kanallarının; ideolojik duruşları, hangi sermayenin elinde oldukları ve izlenme oranları etkili olmuştur. İdeolojik duruşları itibariyle liberal olarak anılan ticari televizyon kanalları ATV, KANAL D, SHOW TV ile İslamcı geleneğe yakınlığıyla bilinen KANAL 7 televizyonunun, hükümetle arasındaki organik bağ nedeni ile haberin sunumunda farklılık ve benzerlik etkisi taşıyıp taşımadığının belirlenmesi açısından önemli görünmektedir. Nitekim medya mülkiyetine ilişkin yeni sahiplik yapısının, medya içeriklerinin belirlenmesinde de etkin hale geldiği düşünülmektedir. Ayrıca, seçilen televizyon kanalları televizyon izleyicilerinin (kamuoyunun) üçte ikisinden fazlasının, düzenli olarak her gün televizyonda

¹² RTÜK, (Erişim) <http://www.rtuk.org.tr/bilgimeb.htm>, 04.04.2006.

¹³ A.Yıldırım ve H.Şimşek a.g.e. s. 107.

haber izlediği ve izlenme oranlarının yüksekliği¹⁴ göz önünde bulundurularak belirlenmiştir.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Bu çalışma RTÜK'te kaydı bulunan Atv, Kanal D, Kanal 7 ve Show TV kanallarının 2005–2007 yılları arasında, habere konu olan olayların haber bültenlerinde etkili olarak yansıtıldığı ilk 4 gün boyunca yayınlanmış haber bültenlerinin analizlerinde oluşmaktadır. Ancak aynı tarihlerde yayınlanan gazete arşivlerinden ve internet sitelerindeki haberlerden de, benzerlikleri ve farklılıkları yansıtmak amacıyla yararlanılmıştır. Çalışmada Türkiye’de ulusal çapta yayın yapan tüm televizyon kanallarının haber bültenleri değil, anılan kanalların ana haber bültenleri ve haberin yayınlandığı tarih aralığı esas alınmış, buradan hareketle, medya ve ulusal söylem arasındaki ilişkinin, azınlıklar ve farklı etnik kimliklerle ilgili konularda nasıl yansıdığı araştırılmaya çalışılmıştır.

VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ

Verilerle ilgili tespit edilen kaynaklara, RTÜK'te kaydı bulunan özel televizyon kanallarının haber arşivlerinden ulaşılmıştır.

Yorumlama işlemi için öncelikle, kaynaklara nerelerden ulaşılabileceği saptanmıştır. Tespit edilen kaynakların konu ile ilgili kısımları not edilmiş ve ayrıntılı bir biçimde analiz edilmiştir. Örnek olayların incelenmesi için de, olayların gerçekleştiği tarihteki RTÜK haber arşivlerine ulaşılmış ve haberlerin karşılaştırmalı analizi yapılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde; Ulus-devlet’te azınlık ve yurttaşlık kavramlarının ne anlama geldiği ve “azınlık” kavramının hukuksal çerçevesi ile ilgili açıklamalara yer verilmiş ve küreselleşme, ulus-devlet ve azınlık hakları ile küreselleşmenin azınlık taleplerine olan etkisi incelenmiştir. İkinci

¹⁴ RTÜK, “Televizyon Haberleri İzleme Eğilimleri Araştırması”, RTÜK-Kamuoyu Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi Başkanlığı, Şubat 2007.

bölümde, Türkiye’de medyanın azınlıklara ve etnik kimliklere yaklaşımı incelenmiş ve AB’ne uyum sürecinde değişmeye başlayan medya kriterleri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, seçilen televizyon kanallarında, 2005–2007 tarihlerinde Türkiye’de azınlıklar ve etnik kimliklerle ilgili bazı önemli gelişmelerin yaşandığı tarihlerde, ana haber bültenlerinde gelişmelerin nasıl ele alındığı ve sunulduğu analiz edilmiştir. Araştırma sonuçları incelenmiş ve konu ile ilgili bir sonuca bağlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

I) ULUS DEVLETTE “YURTTAŞLIK” VE “AZINLIK” KAVRAMI

A) ULUS DEVLET VE YURTTAŞLARI

1. Modern Siyasal Yapılanma ve Ulus devlet

Modern çağların kurumsallaşmış siyasi iktidar biçimi olan “ulus-devlet”le, onun meşruluk temeli olan “ulus” arasındaki kurgusal bağlantıyı anlamlandırabilmek açısından, ulus-devletin yapısal unsurlarını analiz edebilmek önemli görünmektedir. Ulus-devletin yapısal unsurları, ülkesel bütünlük ve siyasi bütünlük olmak üzere ikiye ayrılabilir. Siyasi bütünlük unsuru, ulusu oluşturan bireylerin “yurttaşlık” sıfatıyla donatılarak, siyasi yapıya dahil edilmesiyle birlikte ulus çerçevesi içinde bütünleştirilmeleri işlemini kapsamaktadır.¹⁵

19. yüzyıl sanayi ve iletişim ortamının farklılaşması ile modernizmi oluşturan koşullar; siyaset, ideoloji, kültür ve toplumsal değişimlerle birlikte, yerini farklı farklı oluşumlara bırakmaya başlamıştır.

Batıda gelişmenin temeli olarak kabul edilen İngiltere, Fransa, Almanya gibi ülkelerde toplum refahının giderek artmaya başlaması ve bu refahın getirdiği demokratikleşme süreci “bir takım haklar” talebini de beraberinde getirmiştir. “Gelişmenin motoru” olarak anılan bu ülkelerde, Amerika’nın keşfi, matbaanın icadı... gibi gelişmeler yaşanan sıkışmışlığın aşılmasını ve “modernleşme” olarak adlandırılan sürece girilmesini sağlamıştır. Batı, uzak ülkelere açıldıkça, belli bilgileri de kazanmıştır. Kazanılan bu yeni bilgiler ve yeni kaynaklar, toplumsal yapının da farklılaşmasını sağlamıştır. 19. yüzyılda artık Batının tablosu netleşmeye başlamıştır; ilerlemecilik, rasyonalite, secularizm, endüstrileşme ve *ulus-devlet yapısı*. I. Dünya savaşıdan sonra, “modernleşme” modelinin olmazsa

¹⁵ Ozan Erözden, *Ulus Devlet*, Ankara, Dost Kitapevi, 1997, s.116.

olmazı ulus-devletlerin tarih sahnesine çıktığı ve batının güçlü devletlerinin diğer devletleri kolonileştirdiği bir dönemdir.

Modernleşme sürecinde ekonomik anlamda en önemli göstergeler, endüstrileşme ve parçalanma (fordist) süreçleridir. Tarımsal ekonomiden, sanayi üretimine geçiş, aynı zamanda yeni bir hayat tarzını da doğurmuştur. Parçalanma ile birlikte, birey, üretim sürecine bir yerden dahil olup, önceki üretim sürecinden kopma, yabancılaşma içindedir. Kültürel yapıda da köklü değişimler yaşanmaya başlamıştır. Din egemenliği yerine aklın üstünlüğünün kabul edildiği bilim toplumuna geçiş söz konusudur artık. Dünyevi ve ruhani iktidar anlayışı ayrılmış, batının *ilerlemeci* anlayışı diğer toplumlara örnek olmaya başlamıştır. Modernleşme sürecinin siyasal anlamda en önemli oluşumu, derebeyliklerden monarşilere geçiş ve modern ekonomik yapının getirdiği, ulus-devlet yapısıdır.

Benedict Anderson, “Hayali Cemaatler” adlı kitabında ulusu şöyle tanımlar; *“Ulus hayal edilmiş bir siyasal topluluktur. Ulus, bir topluluk, bir cemaat olarak hayal edilir, çünkü her ulusa fiilen geçerli olan eşitsizlik ve sömürü ilişkileri ne olursa olsun, ulus daima derin ve yatay bir yoldaşlık olarak tasarlanır.”*¹⁶ Gerçekten de, ulus bir “kabul etme”dir. Ulus-devletin ruhunda bir arada yaşamak ve ortaklığı kabul etmeğe dayanan bir *toplum sözleşmesi* (consensus) vardır. Bu bir anlamda “toplum mühendisliği”, “toplumun inşa edilmesidir.” Ulus aslında bir *ruh ve manevi bir ilkedir.*¹⁷ Ruh, onun geçmiş yönüne, manevi ilke ise, gelecek yönüne işaret eder. Ulus aynı zamanda, geçmişteki “kurban etmelerin” oluşturduğu bir dayanışma ruhuna ve bu ruhu gelecekte de sürdürmeye hazır bir bütünlüğe de işaret etmektedir.

Ulus-devletin inşa edilmesi sürecinde ülke, “türdeş bir insan topluluğunu barındıran türdeş bir coğrafya olan” “vatan”la eş anlamlıdır. Vatan burada son derece değer yüklü bir kavram haline gelmektedir. Bu

¹⁶ Benedict Anderson., Hayali Cemaatler, İstanbul, Metis Yayınları, 2004, s. 22.

¹⁷ Ernest Renan. What is a Nation? Edited by Homi K. Bhabha, London Routledge, 1990. s. 19.

kavramsallaştırma aynı zamanda, ulus-devlet kurgusu içinde yer alan ülke unsurunun “ulus” kurgusuyla doğrudan bağlantılandırılması anlamına da gelmektedir.¹⁸ Milli kimliğin önemli bir unsuru olan vatan kavramı, yasaları ve kurumlarıyla tek bir siyasi iradeye sahip topluluk olarak kabul görmektedir.

1789 Fransız Devrimi'yle birlikte, o güne kadar herhangi bir coğrafi kavrama işaret eden “sınır” kavramının da içeriğinde bir değişiklik meydana geldiğini söylemek mümkündür. O zamana kadar, türdeş bir toprak parçasını çevreleyen ve kesintisiz devam eden sınır anlayışı, tek geçerli sınır anlayışı haline gelmiştir. Böylece, yeni siyasi yapılanma biçimi olan ulus-devlette “sınır” kavramı siyasi bir nitelik taşır hale gelmiştir ve değer yüklü bir başka kavram olan “vatan” kavramıyla bütünleşerek, ulus-devlet içerisinde özel anlam içeren bir kavram haline dönüşmüştür. Sınırlar, vatani çevreleyen ve bütünün içinde yer alan değerli çizgilerdir; bu anlamda da kutsal ve dokunulmazdılar. Siyasi bir toplulukta topluluğun bütün fertleri için kendilerini özdeşleştirebilecekleri, aidiyet hissi duyacakları belli bir toplumsal mekân; az çok hatları belirlenmiş bir toprak parçası bulunması muhakkaktır. Ama söz konusu toprak parçasının, herhangi bir yer olması mümkün değildir. O herhangi bir toprak parçası değil, “tarihi bir toprak” “yurt” “halkın beşiği” olmalıdır. Türkler de olduğu gibi o toprak soyun kökenlerini taşımasa bile, bu böyledir. Tarihi bellek ve çağrışımların mekânı, bizim bilgilerimizin, kahramanlarımızın yaşadıkları, dua edip savaştıkları yerdir.¹⁹

Ulus-devletler sadece üzerinde yaşadıkları toprak parçası üzerinde değil, o torağın altındaki yeraltı kaynakları, üzerindeki hava ve toprağın üzerinde yaşayan halk üzerinde de hak iddia etmektedirler. Tabi burada söz konusu olan, modern devletlerin ideolojik ve siyasi görüntülerinin yanında belirli bir toprak temeline dayanmalarındır. Bu bağlamda coğrafyanın kendi başına bir anlamı olmadığını, asıl vurgunun “vatan- ülke” gibi kavramlar üzerinde olduğunu söylemek doğru olacaktır.

¹⁸ Erözden, a.g.e. s. 116.

¹⁹ Smith, a.g.e, s. 25.

2. Ulus Devlette Etnik Kimlik ve Yurttaşlık Kavramı

Geleneksel dünyada genellikle “verili” bir kimlik egemenken, modern dünyada büyük ölçüde “kazanılma” yönünde değişme göstermiştir.²⁰ “Etniklik” kavramı, bazıları için ilksel/asli bir niteliğe sahiptir ve zamanın dışında doğal olarak vardır. Öteki uçta ise, “etniklik” durumsal olarak görülür. Bu durumda, bireyin durumu değiştiğinde grup ayniyeti de değişecek, ya da bağlı kaldığı söylem ve kimliğin o birey açısından önemi farklı dönem ve durumlara göre değişecektir. Etnik kimliğin tarihi ve sembolik-kültürel niteliklerini öne çıkaran yaklaşımlar vardır. her bir etnik kimliğin, özel tarihsel güçlerin ürünü olması ve bu nedenle tarihsel değişim ve çözümler karşısında “tarihi” olması kaçınılmazdır. Etnik bir topluluğun altı ana niteliğini şu şekilde sınıflandırmak mümkündür;

- Kolektif bir özel ad
- Ortak bir soy miti
- Paylaşılan tarihi anılar
- Ortak kültürü farklı kılan bir ya da daha fazla unsur
- Özel bir “yurt”la bağ
- Nüfusun önemli kesimleri arasında dayanışma duygusu²¹

Bu niteliklere bir göz atıldığında, etnik kimliklerin sadece tarihi ve kültürel oluşları değil, aynı zamanda son derece özel oluşları dikkat çekmektedir. Yani burada söz konusu olan ecdada ait olgusal bir veri değil, ortak mitlerdir. Etnik aidiyet duygusu için de, önemli olan hayali bir soy, farazi bir ecdattır. Milliyetçi mitolojilerde aile ile millet arasındaki bu bağ daha güçlü bir biçimde ortaya çıkmakta ve bu sayede bir “soy miti” ile etnik kimliklerin ayakta kalması sağlanmaktadır. Bu soy miti kim olduğumuzun tanımlanmasında esastır. Etnik aidiyet açısından önemli olan bir toprak parçasında ikamet etmek ya da onun sahibi olmak değil, ona duyulan sevgi ve bağlılıktır.

²⁰ Naci Bostancı, Bir Kolektif Bilinç Olarak Milliyetçilik, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 17.

²¹ Smith. a.g.e. s. 42.

Ulus-devlet yapısı içinde, siyasal yapının ulusla örtüşmesi zorunluluğu, “ulusal egemenlik” ilkesinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Ulusun egemen olduğu böylesi bir sistemde, bir yandan ulusun sınırları, siyasi iktidarla örtüşür, diğer yandan da toplumun üyesi olan birey açısından siyasal bütüne dahil olmak için, “yurttaş” sıfatını edinmiş olmak bir zorunluluk olarak ortaya çıkar. Ulus-devlet kurgusu içinde ulusal çerçeveye dahil olan herkesin, “yurttaş” sıfatına sahip olması zorunluluğu söz konusudur. Bu anlamda “ulusal aidiyet” kavramı “yurttaşlık” kavramıyla örtüştürülür ve yurttaşlık sadece siyasi hakları kullanma anlamından sıyrılarak, ulusal aidiyeti belirleyen en önemli ölçüt haline gelir.

Ulus-devletin yapısında kilit bir öge olarak karşımıza çıkan “yurttaşlık” fikri, devlet faaliyetinin kurucu öznesi-nesnesi olarak canlandırılabilmekte ve modernitenin tanımlayıcı yönlerinden biri olarak görülebilmektedir. Bu anlamda devletin, normatif savunmasını yapmak anlamında özellikle önemli hale gelmektedir.

Yurttaşlık, siyasi söylemin en eski terimlerinden biri ve muhtemelen, siyasi topluluk fikrinin kendisi kadar eski bir kavramdır. Öz olarak yurttaş; siyasi topluluk hayatına katılma yetkisine sahip kişidir.²² Ancak yine de demokrasi gibi, devlet gibi, yurttaşlık kavramının da tanımını yapmak o kadar kolay görünmemektedir. Modern dünyada yurttaş statüsü, bireylere eşit haklar ve görevler, özgürlükler ve sınırlamalar, güçler ve sorumluluklar veren bir statü olarak, tipik olarak katılma yetkileri ve haklarından oluşan bir kavrama işaret etmektedir. İlk kez antik Yunan’da kent-devletleriyle bütünleşen yurttaşlık hakları, 1789 Fransız Devrimi’yle birlikte modern dünyanın merkezine oturmuştur. Batı demokrasilerinin tarihinde büyük bir dönüm noktası olan devrimci söylem, “egemenliğin kralın bedeninden, yurttaşların siyasi bütününe aktarımına” dolayısıyla, “yurttaşlık ve yurttaş

²² Pierson a.g.e. s. 52.

hakları” kavramlarına da vurgu yapmaktadır. Devletin yasalarına sadece boyun eğen uyrukların, yurttaşlara dönüştürülmesiyle, bir devletin ulusa dönüştürülmesi arasında, iki paralel hareket söz konusu olmaktadır. Böylelikle, 1789 Fransız Devrimi ile birlikte, yurttaşlığın evrensel bir statü olduğu, güçlenmenin, demokratikleşmenin ve ulus-devletin gücüne inanan bir “yurttaşlık” fikri yayılıp benimsenmeye başlamıştır. Modern devletin yapısında kilit bir öge olan “yurttaşlık fikri, aynı zamanda devlet faaliyetlerinin kurucu öznesi olarak tanımlanmakta ve modernitenin tanımlayıcı yönlerinden biri olarak vurgulanmaktadır. Bu çerçevede, Fransız Devrimi’nin, hem ulus-devletleri, hem de ulusal olarak yurttaşlık kavramının ideolojisini yarattığını söylemek mümkündür.

Christopher Pierson, modern yurttaşlığın temel bazı karakteristikleri olduğunu vurgulamaktadır.²³ Ona göre; modern yurttaşlığın bir doğası ve yaygınlıkla paylaşılan belli karakteristikleri söz konusudur. Bunlardan ilki “üyelik”tir. Üyelik, yurttaşlığın en sosyal niteliğini oluşturur. Buna göre, yurttaş olmak, bir siyasi topluluğun üyesi olmaktır. Yurttaşlık, belirli haklar ve imtiyazlarla, bunların beraberinde bir dizi görev ve sorumlulukları da beraberinde getirir. Bu çerçevede, oy hakkının kullanılması, halk demokrasisi ve tam yurttaşlığı gerçekleştiren bir ön kabul olarak görülmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken asıl nokta, üyelerin ve tam üye olmayanların kendisine göre tanımlanacağı kriterlerin söz konusu olmasıdır. Bu da üyelikten dışlanma yoluyla ayrıcalıksız kalan bir topluluk olmaksızın, yurttaşlığa bağlı ayrıcalıklardan söz edilemeyeceğidir.

Pek çok devlet, kendi üyeliğini bireylerin öteki devletlerle farklı biçimlerde yurttaşlık ilişkilerini sürdürmelerine izin verilmemesi anlamında özel görmektedir. Yurttaşlık aslında ulus devlet düzeyindeki “sosyal kapalılığın” güçlü bir aracıdır ve bu anlamda üyelik olarak yurttaşlık, genellikle “ulus” olarak algılanmaktadır.

²³Pierson, a.g.e. s.203

Ulus-devlette yurttaş yapısının resmi üyeliği, normal olarak toplumsal cinsiyet, istihdam statüsü veya dini mensubiyet temelinde sınırlanmamaktadır. Ancak özellikle etnik köken söz konusu olduğunda, “ayrımcılık” ve “dışlama” hala devam etmektedir. Farklı yollarla da olsa, genellikle ulus devletler, kendi idareleri içindeki siyasi ve medeni hakları kullanabilecek olan farklı unsurlara ayrımcılık uygulamaya çalışırlar. Birçok ulus devlette tam olarak siyasi katılma haklarından yararlanmayan pek çok topluluk vardır. Yabancıların yurttaş statüsü edinmesine izin veren ulus devletler de, yabancılara, “doğumla gelen yurttaşlık haklarından yararlananlar”la aynı haklardan yararlanabilmek için, yerine getirilmesi gereken pek çok şart ve prosedür sunmaktadır. Bunun bir nedeni, tarihsel olarak yurttaşlık haklarının, belirli bir topluluğun -özellikle askeri çabalarının- bir ödülü olarak elde edilmiş olarak kabul edildiğidir. Bu noktada “evrensellik” ve “katılım”ın yurttaşlıkla özdeşleştirilmesi son derece çelişkili görünmektedir. İlk olarak yurttaşlık, normal olarak kişinin doğumla ve anne-babasının yurttaşlığına göre tesadüfen elde edilir. Bu anlamda verili bir toprakta veya onun yetki alanı içinde yaşayan herkes tam yurttaşlık statüsünden yararlanmaz. Aynı zamanda yurttaşlık hakları, devletin sorumluluk almasını ya da geri durmasını da, bir hak olarak içerir; bu nedenle, kimi zaman devletlerin yorumuna maruz kalabilmektedir. Örneğin; kadınlara seçme ve seçilme hakkının, erkeklerden çok sonra verilmesi gibi... Bu örnek hala var olan yurttaşlık biçimlerine getirilen feminist eleştirilerin de odak noktasını oluşturmaktadır.

Üyelik olarak yurttaşlığın kendine özgü yanlarından bazıları, bir “statü” olarak yurttaşlık kavramını da çağrıştırmaktadır. Modern yurttaşlık, aynı zamanda bir statü ilişkisi biçimidir. Yurttaşlık genelde, bize doğumla birlikte verilen bir niteliktir. Nerede doğduğumuza, ebeveynlerimizin yurttaşlığına ve milliyet statüsüne dayanır. Bu anlamda “yurttaşlık” kavramı; siyasi yurttaşlığı, etnik kimlikle özdeşleştiren; buradan da sadece ulusla değil, ulusçulukla birleşen bir çizgi halinde görünmektedir. Yurttaşlığın yasal statüsü, verili bir ulusa “ait olma” hakkındaki düşünceleri de beraberinde getirir. Bu bağlamda

yurttaşlık statüsü, bireysel kimliğin, önemli bir bileşenidir. Bireysel kimlik de kuşkusuz “milli kimlik”le hemen hemen aynı anlama işaret etmektedir. Milli kimlik, belli anlamda bir siyasi topluluğu gerektirmektedir.²⁴ Siyasi topluluk, topluluğun tüm fertleri için ortak kurumların ve yasaların varlığını ima etmektedir. Ayrıca, topluluk mensuplarının aidiyet hissi duyacakları ve kendilerini özdeşleştirecekleri az çok hatları kesin bir “toprak parçası” var olmak zorundadır.

Elde edilen bir şeyden ziyade atfedilen bir şey olarak yurttaşlık, değiştirilebilen ve terk edilebilen bir kavram değildir. “Doğru yurttaş” olmak, insanın edinilmiş ulusal statüye sadakatiyle tanımlanmaktadır. Bireyin, hem o ülkede yaşamayı kabul edip, ama aynı zamanda o ülkenin yurttaşı olmayı kabul etmemesi gibi bir durum söz konusu bile değildir, çünkü ulus devlet seçeneği tek tek yurttaşlar için bir seçenek değildir. Bu noktada, yurttaşlığın bir statü niteliğine sahip olduğunu söyleyebiliriz, zira devlet ve yurttaş arasında elverişli bir anlaşma kurma olanağı bulunmamaktadır.

B) AZINLIK KAVRAMI

1. Azınlık kavramının Hukuksal Tanımı

“Azınlık” kavramının kesin bir tanımı yapılmamış olmakla birlikte, kavramın bütünlüğü zamanla farklı nitelendirmeler yapılarak genişlemiş, “azınlık” olarak adlandırılan grupların ve küresel yorumların da etkisiyle, günümüzde çok tartışılan bir kavram haline gelmiştir. Ancak; kavram, özellikle ulus-devlet yapısı söz konusu olduğunda, farklılık vurgusu taşıdığından “öteki” biçiminde karşımıza çıkmakta ve “biz ve onlar” ayrımı noktasında sosyal, kültürel ve siyasal tartışmaların içinde yer almaktadır. Toplumsal ve siyasal anlamıyla zaman içinde pek çok değişikliğe uğramış olan “azınlık” kavramı, öncelikle, kültürel ya da etnik bakımdan, toplumun çoğunluğundan farklı bir grubun varlığıyla özdeşleştirilir.

²⁴ Smith, a.g.e. s. 24

19. yüzyıl öncesine bakıldığında, “azınlık” ya da “azınlık hakkı” gibi bir kavramla karşılaşılmadığı görülmektedir. Bu dönemde genellikle azınlıklar, bir devletin diğer devleti denetlemek için kullandığı bir araç olarak algılanmaktadır. 19. yüzyılla birlikte, milliyetçiliğin yükselmesiyle beraber, merkezi yönetim anlayışına sahip, belli bir düzen içinde örgütlenen ulus-devlet anlayışı benimsenmeye başlamıştır. Bu çerçevede, devrin en temel anlayışı “Kim hangi fiziki mekanda, sayıca çoğunluksa, orada ona kendi devletini kurma hakkının” verilmesi biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu anlayış, ulus özelliklerini kendisinde var sayan tüm grupları harekete geçirmiş, içinde bulundukları fiziki mekanda, “öteki” konumunda olan gruplar karşısında, sayısal üstünlük arayışlarını hızlandırmalarına neden olmuştur.²⁵

Azınlık kavramının kullanımı, Batı Avrupa’da Ulus-devletlerin oluşumundan sonra, 16. yüzyıldaki Reform hareketleriyle birlikte başlamıştır. Antik çağda ve Orta çağda azınlık kavramı yoktur. Eski Yunan ve Roma’da “yurttaşlar”, yalnızca özgür oldukları için az sayıda idiler, köleler yurttaş sayılmazdı ve sınıfsal bakımdan bölünme olsa bile azınlık-çoğunluk diye bir ayırım söz konusu değildi. Orta çağda ise siyasal bakımdan tam bir parçalanmışlık söz konusu idi ancak, kilise her bakımdan en üst mertebe ve sığınılacak yer olarak algılandığı için, herhangi bir aykırılığa izin verilemeyecek kadar, tam bir dinsel bütünlük söz konusuydu.

Dolayısıyla, tarihte azınlık kavramının ortaya çıkmasının Antik Çağ ve özellikle Orta Çağ’da var olan bu “bütünlükçü yapı”nın bozulması ve bunun sonucunda farklı bir grubun ortaya çıkması ile eşdeğer olduğunu görmekteyiz. Nitekim merkezi bir devlet yapısına sahip olan Mutlakıyetçi Krallıklarda işte bu farklı sınıfın varlığı söz konusu olacak ve onları koruma sorunu da yine ilk defa bu dönemde belirecektir.

²⁵ Ürer, a.g.e. s. 25.

16. yüzyılda Mutlakıyetçi Krallıklar doğduğunda, Batı Avrupa’da güvenli ticaret yapamayan ve pazarını daha da genişletmek isteyen Burjuva Sınıfı ve topraklarını daha da genişletmek isteyen Feodal Beylerin yani Kralların, ortak bir işbirliği söz konusuydu. Bu işbirliğinin sonucunda da, güvenli ticaret yapmak mümkün olmuş, böylece oluşan ortak “Pazar” içinde de ortak dil ve ortak duygular gelişmiş, bu da zamanla “ulus”un doğmasına zemin hazırlamıştı.

16. yüzyılda güç kazanmaya başlayan Burjuva sınıfı, Mutlakıyetçi krallığın temel ideolojisi olan dinden (Katoliklerden) daha farklı bir değerler bütünü yaratmak ve böylece kendini daha özerk kılmak istiyordu. Bunu da, Protestanlık’ta buldu. İşte İngiltere ve Fransa gibi gelişmiş Batı Avrupa ülkelerinde millet oluşumuyla aynı zamanda, dünyadaki ilk azınlık kavramı da böyle ortaya çıkmıştı; “dinsel azınlıklar”.²⁶ 1789’dan sonra dinsel azınlıkların yanına bir de “ulusal azınlık” kavramı eklenecekti.

Batıda, modern ulusalcılığın ortaya çıktığı Fransız Devrimi’ne, Doğuda da Birinci Dünya Savaşı’nın bitimine kadar olan süreçte azınlıklar dinsel kategoride ele alınmışlardır. Bugün anladığımız anlamda, azınlıkların etnik, dilsel ve dinsel hakları, ancak Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra yavaş yavaş biçimlenmeye başlamıştır.

Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nin 27.maddesinde; “Azınlık” kavramı, etnik, dil ve din azınlıklar ile sınırlı olarak, madde hükmünde 2 kez kullanılmıştır. Azınlık kavramının tanımı sorunu, azınlıkların korunması konusunun BM çalışması ile evrensel karakter ve geçerlilik kazanmasını da mümkün kılmıştır.

BM, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi’nin 27. maddesinde söz konusu edilen dilsel veya dinsel azınlıkları tanımlamak

²⁶ Baskın Oran, Türkiye’de Azınlıklar- Kavramlar, Teori, Lozan, İç mevzuat, İçtihat ve Uygulama, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s. 19.

amacıyla, 1966 yılında özel raportör Franceso Capotorti'yi konuyla ilgili bir rapor hazırlamak üzere tayin etmiştir. (Kavramsal çerçeve kısmında da değinilmiştir.) Capotorti hazırladığı raporda “azınlık” olmayı şöyle tanımlanmaktadır; “Bir devletin nüfusunun geri kalanına göre sayısal olarak daha az olan, dominant durumda olmayan, üyeleri devlet egemenliğindeki etnik, dini veya dilsel özellikleri dolayısıyla nüfusun diğer kesimiyle farklı özelliklere sahip olan ve açıkça kendi kültürlerine, geleneklerine, dinlerine veya dillerine yönelik bir birliktelik gösteren gruptur.” Capotorti'nin yaptığı tanım çeşitli yönleriyle eleştirilere maruz kalmış ve bağlayıcı bir tanım olarak kabul edilmemiştir. Aynı komisyonun Kanada'lı üyelerinden Jules Deshenes'in 1985'te sunduğu azınlık raporunda, “fiili ve hukuki eşitlik” ilkesine de vurgu yapılarak “azınlık” için şöyle denilmektedir: “Sayı bakımından eşitlik teşkil eden, hakim bir pozisyona sahip olmayan, etnik, din yahut dil özellikleri ile halkın çoğunluğundan ayrılan ve toplumsal şura istinaden varlığını idame ettiren, amacı çoğunluk ile hukuki ve fiili eşitlik elde etmek olan gruptur.”²⁷

Azınlık kavramını ulusla ilişkisi içinde açıklamaya çalışan tanımlamalar da mevcuttur. Avrupa Konsey çalışmalarında, Parlamenter Assamble'nin ek protokolünde yer alan “ulusal azınlık” tanımına göre ise; “Ulusal azınlık, bir devletin ülkesinde ikamet eden ve bundan dolayı o devletin vatandaşı olan, o devletle eskiden beri süregelen, sıkı ve sürekli bağlarını koruyan, ayırt edici etnik, kültürel, dinsel ya da dilsel özellikler gösteren, o devletin ya da o devletin bir bölgesinin geri kalan nüfusundan sayıca az olmasına rağmen, yeterli derecede temsil edilen, kültürleri, gelenekleri, dinleri ya da dilleri dahil olmak üzere, ortak kimliklerini oluşturan öğeleri hep birlikte koruma kaygısıyla yönelen kişiler grubudur.”²⁸ Azınlık kavramına, bir “sorun” olarak yaklaşım, konuya bu yönüyle getirilen tanımlamalar da mevcuttur. W. Macartney ve J. Allen, çalışmalarında azınlıklar ve ulus-devlet içindeki azınlıklar sorunu

²⁷ Ayşe Füsün Arsava, “Azınlık Kavramı”, Ankara, Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, Ankara Üniversitesi. Siyasal Bilgiler Fak. Yay. 1993, s.44.

²⁸ Nevzat Helvacı, a.g.m. (Erişim) <http://www.tihak.org.tr/nhelva03.html>

üzerinde durmaktadırlar. “Azınlık sorunu, bir ulus-devlet içindeki ulusal azınlıklar sorunu olmaktadır. Dolayısıyla, azınlık tanımı, devleti oluşturan nüfusun geri kalanından ulusal kimlikleri ile farklılaşan, yönetici konumlarda olmayan grupları tanımlar.”²⁹ Ancak, azınlık tanımlamalarında, bu şekilde etnik, dilsel, dinsel ve ulusal olarak farklılıklar ortaya çıkması, “etnik azınlıklarla ulusal azınlıkların farklılaştırması” tartışmalarını da beraberinde getirmekte, tartışmaların odak noktasını da, ulus-devletlerin, her etnisitenin azınlık sayılmasına karşı çıkması, fikri oluşturmaktadır.

Ulusal azınlık taleplerinin, bir tür “adalet ve eşitlik arayışı”, ya da “ulusal güvenliğin tehdit edilmesi” bağlamında karşımıza çıktığı durumlar söz konusu olmaktadır. Adalet ve eşitlik arayışından kasıt, bir arada yaşayabilmek adına hem çoğunluk hem de azınlık için bir uzlaşma noktası bulmak iken, bu fikir pek çok ulus devlet için, azınlıkların ulusların toprak bütünlüğüne tehdit oluşturdukları gerekçesiyle, kabul edilemezdir. Başka bir deyişle, etnik azınlıkların meşru olarak bazı haklardan faydalanma taleplerini kabul etmek, devletin ulusal toprak bütünlüğüne açık bir tehdit anlamına gelmektedir. Bu varsayım, çoğunlukla azınlıkların komşu ülkelerle işbirliği yaptığı inancını da beraberinde getirmektedir. Buradan hareketle, ulusal azınlık tartışmalarına iki görüşün perspektifinden bakıldığında, bir yanda “hak ve adalet” söylemi, diğer yanda “bütünlük ve güvenlik” söylemleri karşımıza çıkmaktadır. Buradan, azınlıklar tarafından dile getirilen talepleri, “hoşgörü” söylemine dönüştürerek, tehdit algılamasının hafifletilebileceği yorumunu getirmek mümkün görünmektedir.

2. Bir Olgu Olarak Azınlık ve Aidiyet

Azınlık kavramı, temelini hukuksal bir kavram olmasından öte, ortaya çıkış nedeni bağlamında toplumsal ve kültürel bir gerçeklikten almaktadır. Kavram esas olarak, “öteki” ve “ötekileştirmek” fenomenine dayanmaktadır. Burada “öteki”nden kasıt, kimi zaman dinsel, kimi zaman da etnik, dilsel ya

²⁹ Ürer, a.g.e. s.19.

da hukuksal olabilmektedir. Fakat öteki olarak algılanan için de “kendisini çoğunluk ya da büyük toplum içinde nasıl konumlandığıyla” ilgili bir anlamlandırma pratiği söz konusudur. Başka bir ifadeyle, herhangi bir devletin sınırları içinde yaşayan herhangi bir grubun “azınlık” olarak nitelendirilebilmesi, dinsel, dilsel ya da kültürel olarak, büyük toplumdan farklı olmasına yol açan durumu ile değil, o grubun, kendisini büyük toplum içinde nasıl konumlandığıyla da ilgili bir sorundur. İşte bu noktada “*aidiyet*” kavramı karşımıza çıkmaktadır. Grupların kendisini azınlık olarak görüp görmemesi, bir takım haklarını dile getirme talepleri, çoğunlukla tarihsel bağlam içinde o grupların “büyük grubu” nasıl gördüğüyle ilgilidir.

Aslında bu noktada karşımıza azınlık-devlet arasındaki ilişki çıkmaktadır. Azınlık kimliğini ifade ederken kullanılan “alt kimlik-üst kimlik” kavramları, bir anlamda o büyük grupla küçük grupların arasındaki ilişki biçimini de özetlemektedir.

*“Alt kimlik; Bireyin içinde doğduğu grubun kimliğidir, dolayısıyla, objektif kimliğe denk düşer. Üst kimlik ise, devletin vatandaşa empoze ettiği kimliktir ve bu anlamda vatandaşlığa denk düşer.”*³⁰ Bu noktada üç türlü bir kabul ediş söz konusu olabilmektedir. Birey, objektif kimliğini reddederek, devletin ona verdiği üst kimliği kabul edebilir, birey kendi alt kimliğinde ısrarcı olur ve ülkedeki üst kimliği kesinlikle reddedebilir, ya da üst kimliği kabul eder ama, kendi alt kimliğinde ısrarcı olur. İşte bu üçüncü durum, aslında azınlık olarak anılan grubun, kendisini o üst kimlik içinde nasıl konumlandığıyla alakalıdır. Azınlık bilincine sahip olmakla beraber, büyük grubun ve üst kimliğin varlığını kabul edip, kendisine o “gruba-kimliğe” ait hissetmesi, bir kavram olarak azınlık olgusunu açıklamaktadır. Burada hem büyük grup açısından, hem de azınlık olarak anılan gruplar açısından, kendinden olmayanı bir kabul ediş, bir rıza durumu söz konusudur.

³⁰ Oran, a.g.e. s. 27.

Bu gönüllü kabulleniş durumunun değişerek, azınlık kavramının bir “sorun” olarak ortaya çıkması ve sorunun ulus-devletle bağlantısı, aslında “milliyetçi” ideolojilerin ulus-devlet içindeki dinamizmi ile yakından ilişkilidir. Milliyetçi ideolojideki “ulusal sınırlarla devletin sınırlarının örtüşmesi gerektiği” fikri, aynı zamanda “türdeş bir varlığa dayanmak, kültürel ve ulusal bakımdan bir bütün olmak” fikri ile bağlantılıdır ve bu fikir, ulus-devlette bir takım hak talepleri olan “azınlıklar”ı kaçınılmaz olarak bir “sorun” haline getirmektedir. Dolayısıyla, ulusal azınlıklar konusunun bir sorun halinde ortaya çıkmasının, türdeş ulus ideali ile farklı etnik gruplar arasındaki fikri çatışmadan kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Ulus-devletlerin meşruiyeti, zamanla etnik gruplar içinde egemen hale gelen, özneleşen ve bu anlamda “yaratılan” birey kavramından ve onun meşruiyetinden gelmektedir. Bu bağlamda, tanımlanmış özelliklere sahip olan büyük grupların dışında kalanlar, doğrudan “azınlık”, statüsünde değerlendirilmektedir. Azınlık kavramının, temelini toplumsal ve kültürel bir gerçeklikten alması, yani, esas olarak “öteki” ve “ötekileştirmek” fenomenine dayanması bundandır. Çünkü “öteki” kendini üreten başkası, öbürü veya onlardan farklı olan ‘biz’, bizden farklı olan ‘onlar’ fikridir, bir güç ilişkisidir. Ötekilik kendiliğinden pasif bir şekilde meydana gelen bir şey değildir, üretilir.

³¹ Esasında etnik gruplar, kendilerini tanımlamak için, kendi içsel özelliklerinden çok kendilerini çevreleyen diğer etnik gruplarla olan farklılıklarına atıf yapmaktadırlar. Ulus kimliğinin yaratılmasında diğer unsurlarla beraber nitelik açısından diğerlerinden biraz farklı olan ve bir anlamda “olumsuz öge” olarak kabul edebileceğimiz düşman imajı yaratarak ulusal birliği sağlama ve türdeşlik algısını yaratma da, “öteki” kurgulamasının bir biçimidir. Çoğunlukla, ulus devletlerin bağımsızlık mücadelesi verdiği sırada işgale uğraması, bu işgale karşı koymak durumunda kaldığı yabancı güç, yani “öteki”, düşman imajı olarak kurgulanmaktadır.

³¹ Edibe Sözen, “Ötekilik”, (Erişim)

<http://www.fikiryorum.net/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=207>

“Öteki” tarafın bizi nasıl gördüğü, kimlikle ilgili bir “kaygı işareti” olarak da kabul edilebilir görünmektedir. Burada söz konusu olan bir kimliği değil, o kimliğin imajını yaratmış olan düşünce biçimidir. Ancak bir toplumun, “öteki” ile ilgili *imajları* görmesi o kadar kolay değildir. En büyük sorun da; *imajla*, gözlemin ve gerçeğin karşılığı sayılan bilimden kaynaklandığı varsayılan *düşüncenin*, birbirinden ayrılmasının zorluğudur. Çünkü genelde toplumca paylaşılan peşin yargılar ve imajlar “bilgi” biçiminde algılanmaktadırlar.³²

3. Türkiye’de Azınlık Olgusunun Ele Alınma Biçimi ve Azınlık Statüsünün Belirlenmesi – Lozan Antlaşması

Azınlık kavramını geliştirerek, onun uluslararası hukuk literatürüne girmesini sağlayan, Katolik ve Protestan yönetimli devletlerarasında imzalanan “azınlık koruma anlaşmaları” olmuştur.³³ Karşı tarafta kendi azınlığı bulunan ve kendi içinde karşı tarafın azınlığı bulunan bu devletler, kendi azınlıklarını koruyabilmek adına, 1562’den başlayıp 1648 (Vestefalya Ant.) yılına kadar savaşmışlardır. Bu savaş sürecinin sonunda, Avrupa Ülkeleri kendi ülkelerindeki dinsel azınlık çatışmalarını bitirmişlerdir. Çünkü aynı dönemde Osmanlı İmparatorluğu’ndaki şariat düzeninde yaşayan Hristiyan azınlıkları bahane ederek, bu ülkeye müdahale etme yoluyla etki alanlarını geliştirebileceklerini keşfetmişlerdir. Bu süreç aynı zamanda Avrupa’da 19.yy. ikinci yarısından itibaren beliren “Doğu Sorunu”nun da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu süreçte Osmanlı’daki Hristiyan azınlıkların bir tek büyük devletçe korunması söz konusudur. Örneğin, 1699 Karlofça Anlaşması ve 1854–56 Kırım Savaşı ve arkasından imzalanan Paris Anlaşması...

19. yüzyılda Fransız Devriminden sonra, dinsel azınlıkları koruma politikası yerini, “ulusal” azınlıkları koruma politikasına bırakmıştır. Artık dinsel hakların korunmasının yanı sıra, medeni ve sosyal hakların korunması

³² Hercül Milas, Türk Romanı ve Öteki, İstanbul, Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2000, s. 2.

³³ Oran, a.g.e. s. 19.

ve milliyetçilik ideolojisi ve ulus-devletlerle birlikte ve alt kimlikleri asimile etmeye yönelik bir devlet türünün ortaya çıkması söz konusu olmuştur. Böylelikle, 19.yy boyunca, Osmanlı'daki azınlıkların büyük devletlerce korunması ve artık bu konudaki ikili anlaşmaların yerini, çok taraflı anlaşmalara bırakması söz konusu olmuştur. Bu dönemin sonunda Milletler Cemiyeti'nin kurulmasıyla, evrensel örgütler aracılığıyla azınlıkların uluslar arası anlamda korunması sitemine geçilmiştir. Ancak, burada söz konusu olan koruma, I. Dünya savaşında yenilen ülkeleri bağlayacak şekilde yapılan bir düzenlemedir. Uluslar arası anlaşmalarda öngörülen ulus-devlet sistemi ve bunu güvence altına almaya dönük Milletler Cemiyeti sistemi, genellikle ulusal oluşumları himaye altına almaya yönelik olmuştur. Azınlıkların güvence altına alınarak, kendi dil ve kültürlerini korumalarına ilişkin verilen güvenceler, aslında ulus-devletlerin beklemediği ve “pek de işlerine gelmeyen” bir gelişmeydi.

Buradan hareketle, azınlık sorununun, ulus-devletlerin kendilerini “etnik” ya da “dinsel” sınırlarla tanımlamaya başladıktan sonra, “öteki”nin resmîyet kazanmaya başlamasıyla doğduğunu söyleyebiliriz. Bu çerçevede azınlık sorununa yönelik ilk çözümlerin Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki yazılı bir metinde yer aldığını söylemek mümkündür. Azınlık kavramının ilk kez kullanıldığı devletlerarası belge, Osmanlı İmparatorluğu'nun taraf olduğu bir metindir. Bu belge, büyük devletlerin Yunanistan'a verdiği 31 Ocak–13 Şubat 1914 tarihli notadır. Notada, Yunanistan'a bırakılan Ege adalarında yaşayan “Müslüman azınlığın himayesi” istenmektedir.³⁴

Osmanlının dağılmaya başlamasıyla birlikte, bu topraklarda yaşayan Müslüman gruplar, oralarda kurulan ulus-devletlerde “öteki” sayılarak türdeşleşme bakımından sorunlu görülmüş ve bu nedenle göç etmek durumunda kalmıştır. 1898 Osmanlı-Yunan savaşı, Balkan Savaşları, I.

³⁴ Ayhan Kaya, Turgut Tarhanlı, Türkiye’de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları-AB Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları, İstanbul, TESEV Yay. 2005, s. 150.

Dünya savaşı sırasında Batı Anadolu Rumlarının ve Anadolu Ermenilerinin tehciri, 1923–24 Türk-Yunan ve Türk-Bulgar mübadeleleri, II. Dünya savaşı öncesi ve sonrasında Balkanlardan süren göçler... bu sürecin çeşitli evrelerini oluşturmaktadır. Buradan hareketle, Türkiye Cumhuriyeti kurulurken Osmanlı'dan devraldığı nüfusun çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğunu söyleyebiliriz. Mondros mütarekesi imzalandığı dönemde, Türkiye sınırları içinde kalan ve Türkiye ulusal devletinin demografik yapısını oluşturan, işte bu toplumsal dokudur. Nitekim milli mücadele döneminin kurucu öğeleri olarak karşımıza çıkan Erzurum Kongresi, Sivas Kongresi ve Misak-ı Milli Beyannamesi'nde bu dokuyu koruma ve özne olarak "Müslüman Ahali"yi vurgulama eğilimi dikkat çekmektedir. Buradan, Milli mücadele döneminde kurgulanan "ortaklığın" içinde yer alan unsurların temelini İslam'a dayandığı ve "ulus" kavramının dinsel bir nitelik taşıdığı anlaşılmaktadır. "Türk" kavramı ancak, 20 Nisan 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda yurttaşlara vurgu yapmak için kullanılacaktır. Ulus-devletleşme süreci içinde, yeni devletin kurucu öznesi, artık "Türklük" olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'de azınlık kavramının hukuksal çerçevesi, ulus-devlet gerçekliğiyle bağlantılı olarak, Lozan Antlaşması'nın atıfta bulunduğu şekilde çizilmiştir. Lozan Antlaşması, bağımsızlık hareketini tamamlamış olan genç bir ulus-devletin, uluslararası arenada tanınmasını ifade etmesi bakımından önem taşımaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin Birleşmiş Milletler nezdindeki beyanlarında ve Anayasa Mahkemesi'nin ilgili kararlarında, Kurtuluş Savaşı, "Türkiye halkının kendi kaderini kullanma hakkının kabul edilmesi" şeklinde kabul edilmekte ve bu süreç Lozan Barış Antlaşması'yla birlikte tamamlanmış sayılmaktadır. Ancak, Türkiye'de milli mücadele dönemini ve bağımsızlaşma sürecini asıl başlatanın Sevr Anlaşması olduğunu söylemek daha akla yakın görünmektedir. Çünkü Sevr'de sunulanların reddedilmesi bağımsızlık mücadelesinin temel çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Türkiye'nin Lozan Antlaşması'nda en hassas olduğu konu, Sevr anlaşmasının hükümlerinin kabul edilmesi ihtimalidir. Sevr'in azınlıklarla ilgili IV. Bölümünün, 141. maddesinde,

*“Türkiye’de oturan herkes, her inancın, dinin ya da mezhebin gereklerini, ister açıkça, ister özel olarak özgürce yerine getirme hakkına sahip olacaktır. Bu yönde hiçbir sınırlama yapılmayacaktır.”*³⁵ hükmü yer almaktadır.

Sevr'in bu ve devam eden bazı maddelerinde, Osmanlı uyrukları içinde tam bir eşitlik ilkesi öngörülmektedir. Buna göre, Osmanlı İmparatorluğu azınlıklarla diğer uyruklar arasında herhangi bir ayırım göstermeyecek, tüm uyruklar, dinsel ve sosyal kurumlardan yararlanma, onları yönetme ve denetleme hakkına sahip olacaklardır. Oysa bu tür bir “eşitlik” anlayışının Türkiye Cumhuriyeti tarafından kabul edilemez olduğu açıktır. Nitekim 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması'nda azınlıklar konusu;

*“esas mübadeledir.”*³⁶ şeklinde özetlenmiştir. Bu özetleme şekli, kuşkusuz Türkiye Cumhuriyeti'nin bir ulus-devlet olduğu ve milliyetçilik ideolojisi üzerine şekillendiğinin bir göstergesidir.

Aslında Lozan Antlaşması'nda vurgulanan bu tür bir *mübadele* istemi, Türkiye'nin başından beri azınlıklar konusuna bakışını da özetlemektedir: İstanbul'daki Ortodoks Rumlar ile Batı Trakya'daki Müslüman Türkler hariç, Yunanistan'da yerleşik bütün Müslümanların Türkiye'ye, Türkiye'de yerleşik bütün Ortodoks Rumların Yunanistan'a gönderilmesi. (30 Ocak 1923) Bu, aslında Türkiye'de kabul edildiği anlamda azınlık kavramının ne olduğu, daha doğrusu ne olmadığı konusunu da açıklamaktadır. Lozan Antlaşması'na göre

³⁵ Ürer, a.g.e. s. 201.

³⁶ Baskın Oran, Türk Dış Politikası-Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, I. Cilt, 1919-1980, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 218.

azınlık, *gayrimüslim*dir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, Lozan Antlaşması'nda hiçbir azınlığın adının geçmemesidir. Lozan Antlaşması'nda sadece "gayrimüslimler"den bahsedilir. Rum, Ermeni, Yahudi diye azınlık ismi geçmemektedir.³⁷ Ancak, Osmanlı millet sistemi içinde yer alan Rumlar, Yahudiler ve Ermeniler, Türkiye Cumhuriyeti'nde artık, azınlık statüsündedirler. Burada bir adlandırma ya da belirleme söz konusu olmaktadır. Böylelikle geriye kalan bütün Müslüman topluluklar aynı gövdeden sayılmakta ve Türk olmayanın, azınlık olarak anılmasına yönelik her türlü girişim bu bütünlüklü gövde yapısına bir tehdit unsuru olarak algılanmaktadır.

Lozan Antlaşması'nda bahsi geçen mübadelenin 1923–24 yıllarında uygulanmaya konulması, aslında gayrimüslim unsurların, kitlesel biçimde Türkiye'den çıkarılması olarak algılanmamalıdır. Burada söz konusu olan elbette "etnik bir temizlik" değil, Türkiye Cumhuriyeti'nin "Türkleştirilmesi" çabasıdır. Türkiye cumhuriyeti, Osmanlı'daki *millet* sisteminin aksine bir "azınlık" statüsü belirlemiştir. Bu statüyü oluşturanlar da gayrimüslimlerdir. Ancak Lozan Antlaşması'nda gayrimüslimlerden kasıt; Rum, Ermeni ve Yahudilerdir. Bunun bir nedenini de, Osmanlı'nın son dönemlerinde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerinde ana tehdidin Hristiyanlardan gelmesi ve yabancı güçler karşısında onların birer koz olarak kullanılabileceğinin düşünülmesi olarak açıklamak mümkündür. Ancak burada paradoksal bir biçimde gayrimüslim olmanın aynı zamanda azınlık yani, "öteki" olarak algılanmasının söz konusu olmasıdır. Lozan Antlaşması'ndan sonra gayrimüslim olmayan gruplar, "öteki" olarak algılanmamak adına "büyük toplum"un esas unsurları olarak kabul edileceklerdir. Yani azınlık kavramı söz konusu olduğunda, *din* olgusu, etnik ya da kültürel kimlikten ayrıt edicidir. Hatta bugün de pek çok etnik kimlik güçlü dini bağ ve simgeleri muhafaza etmektedirler. Nitekim dinsel topluluklar çoğunlukla "etnik kimlikler"le yakından ilişkilidir. Dini ve etnik kimlikler benzer

³⁷ Baskın Oran, "Yargıtay, Quo Vadis?", (Erişim) <http://karakitap.net/v1/content/view/2253/>, 03.07.2007.

bir sınıflama ölçütünden gelmekte, çoğu zaman çatışmakta ve birbirlerini güçlendirmektedirler.³⁸

Lozan Antlaşması esas olarak 'insan hakları' perspektifine oturmakta ve gayrimüslim cemaatlere tüm vatandaşlık haklarının verilmesini ima etmektedir. Aslında Lozan Antlaşması Türk devlet anlayışı içinde ikircikli bir anlam ifade etmektedir. Çünkü bu anlaşma hem Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığının ve bekasının uluslar arası garantisidir; hem de ülkeyi kuranlar tarafından geliştirilen 'vatandaş' tanımını zafiyete uğratmaktadır. Bunun nedeni çok uluslu bir toplum yapısına sahip olunması yanında, insanların yüzyıllar boyunca kendilerini mezhepsel bir kimlik içinde algılamaları ve tanımlamalarıdır. Sonuçta 'Türk' kavramı 'Müslüman' tanımıyla bütünleşmiş ve bu topraklarda yaşamakta olan Müslümanların 'Türk' oldukları şeklinde bir varsayım egemen olmuştur.

II) POST-MODERN DÖNEM, KÜRESELLEŞME VE AZINLIK ALGISINDAKİ DEĞİŞİM

A) Küreselleşmenin “Ulus Devlet”e Olan Etkileri

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünyada var olan kültürel, siyasal ve ekonomik tablo değişmeye başlamıştır. Modern yapıya ait “ulusal egemenlik” kavramı, 2. Dünya savaşıdan sonra, farklı bir oluşuma doğru yönelmiştir. Artık, global ve küresel düzeyde farklı örgütlenmeler ortaya çıkmıştır. NATO, AET, OPEC... gibi ekonomik ve siyasal anlamda ortak çıkarlara yönelik bu örgütlenmeler, değişen ulusal egemenlik kavramının bir sonucudur. Ulus-devletler kendi rızalarıyla egemenlik haklarını devretmek gibi bir anlayış içine girmişlerdir. İşte, siyasal, ekonomik, toplumsal anlamda ortaya çıkan bu farklılıklar, yeni bir sürece girildiğinin de habercisi gibidir. Bu yeni süreç, aslında ilk defa mimari ve sanatsal alanlarda ortaya çıkan “postmodern” süreçtir.

³⁸ Smith, a.g.e. s. 23.

Postmodern dönem, artık ekonomik anlamda “enformasyon toplumu” olarak adlandırılan bir dönemdir. Teknolojik gelişmelerle, telekomünikasyon, internet, bilgisayar ve uydularla kontrol edilen bir enformasyon ağı söz konusudur. Modern döneme özgü fordist yapı değişmiştir ve insanlar üretim sürecinin bütününe gözleyip, sürecin neresine dahil olduklarını öğrenmektedirler. Yani tüm üretim sürecinden haberdar olan “post-fordist” toplumlar vardır artık. Kültürel yapıda da, ulus-devlet yapısının zayıflamasıyla birlikte, rasyonalitenin bir kenara bırakıldığı, dini, etnik oluşumların ağırlık kazandığı bir döneme girilmiştir. Batının dayatmacı ilerlemecilik anlayışı da tartışılmaya başlanmıştır. Birey haklarını ön plana çıkaran yeni oluşumlar ortaya çıkmış, “insan hakları” anlamında farklı açılımlar meydana gelmeye başlamıştır.

Ancak belki postmodern dönemin getirdiği en önemli yapısal farklılık, siyasal anlamda ortaya çıkmıştır. Modernleşme sürecinin olmazsa olmazı ulus-devletlerin değişim sürecine girdiği, ulus-devlet yapısının fonksiyonunun değiştiği bir siyasal yapılanma söz konusudur. Ağır merkezi yönetimlerin yerine, yerellere güç veren bir yönetim anlayışı, daha parçalı toplum yapısı, uluslararası şirketlerin, kadın örgütlerinin, çevre örgütlerinin, sivil toplum örgütlerinin, etnik grup birleşmelerinin, dini grupların... ortaya çıktığı yeni bir siyasal yapılanma mevcuttur.

İşte yaşanan bu “postmodern” süreçle birlikte, Türkiye’de de bir takım yeni oluşumların ve bunların yarattığı farklı sonuçların ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir.

Toplumun inşa edilmesi süreci Osmanlı İmparatorluğu’nda, aslında “Batılılaşma Hareketleri” ile birlikte başlamıştır. 19. yüzyılda, merkezi yapının düzenlenmesi, orduyu ıslah etme çalışmaları, Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılması, Tanzimat ve Islahat Fermanları, Batı tipi okullar, ilk gazeteler... gibi batılılaşma hareketleri, Cumhuriyetin kurulmasından sonra da devam eden siyasal yapılanma niteliğindedir. Cumhuriyeti kuran *elit* grupların Osmanlının

bu batı tipi okullarında yetişmeleri, çoğunun asker kökenli olması gibi nedenler, bir anlamda bu inşa sürecini hızlandırmıştır. Batıdan başlayan bu modernleşme sürecinin, hem ekonomik anlamda, hem de siyasal ve kültürel anlamda bir “standartlaşma”yı sağlaması gerekmektedir ve bunun için de ulus-devlet yapısına ihtiyaç duyulmuştur. Ulus-devletlere özgü merkezi devlet yapısı, eğitimde, orduda, dilde, bu standartlaşmanın sağlanmasını getirmiştir.

Ulus-devlet yapısı kendi tarihini belli bir anlatı ile kurmaktadır. Anlatı kavramı, siyasal kültürde son derece önemlidir ve ideolojiyle birlikte düşünülmelidir. Jean François Lyotard, “Postmodern Durum” adını verdiği kitabında, modern çağın meşrulaştırdığı söylemlerine, yani büyük anlatılara kesin bir dille karşı çıkmaktadır. Büyük anlatı, görsel kültürün yol açtığı sonuçlarla ve gerçekliğin imgelere dönüşümü ile kendini göstermektedir.³⁹ Ulus-devlette, birliğin ve “türdeşliğin” yaratılması, bu büyük anlatı ile gerçekleşir ve insanlar kendilerini o anlatı ile tanımlayıp, bir aidiyet duygusu edinirler. Örneğin, 19. yüzyılda ulus-devletlerin yükselişe geçmesi ve “tarih” gibi bir alanın yaratılması da bu anlatı çerçevesinde düşünülmelidir. Siyasal meşruiyetin sağlanması, bir arada yaşamak ve kültürel politikaların toplumda meşru olarak algılanması için, son derece önemlidir. Toplumda direncin artmaması ve rızanın sağlanabilmesi için, her kesimin “yapılanları” meşru görmesi gerekmektedir. Meşruiyet, toplumu oluşturan çeşitli unsurların, o toplumdan memnun olmasına bağlıdır. Ulus-devletlerin büyük anlatı üzerinden bir “tarih” anlayışı ve aidiyet duygusu yaratmaları ve meşruiyetlerini bu anlatı çerçevesinde sağlamaları söz konusudur.

Ancak, Türkiye’de 1980’lerden sonra, var olan ulus-devlet anlatısı sorgulanmaya başlanmıştır. Bu sorgulamada kuşkusuz, 80’den sonra hız kazanan *küreselleşme* olgusu, teknolojik gelişmeler ve ortak iletişim alanının korunamamasının da önemli payı bulunmaktadır. Artık birey için varolan “devlet” tanımlaması değişime uğramaya başlamıştır.

³⁹ Jean-François Lyotard, Postmodern Durum, çev. Ahmet Çiğdem, İstanbul, Ara Yay. 1990, s. 17.

Küreselleşme kavramı 1990'dan bu yana dünyanın üzerindeki tüm ekonomik, siyasal, kültürel noktaların giderek birbirine bağlanması, dünyanın tek bir birim haline dönüşmesi anlamında kullanılmaktadır. Küreselleşmenin teorisyenlerinden Antony Giddens küreselleşmeyi “toplumsal ilişkilerin dünya çapında yoğunlaşması” olarak tanımlamaktadır.⁴⁰

Küreselleşme aynı zamanda ülkelerin sahip oldukları maddi ve manevi değerlerin ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılması ve farklılıkların bir bütünlük ve uyum içinde ortadan kalkması olarak da tanımlanabilir. Bu kavram Avrupa'nın devletçi gelenekleriyle yapılaşan sonradan Anglosakson liberal geleneğiyle harmanlanan ekonomik, sosyal, kültürel modelin dünya çapında yaygınlaşmasıdır. Küreselleşme sürecinin ülkelerarası gelişmişlik düzeyi farklarını azaltabileceği veya ortadan kaldıracabileceği de savunulmuştur. Ancak teknolojik gelişme ve artan rekabet koşullarında gelişmiş ülkelerin sermayesi için küreselleşme giderek küresel anlamda güç kazanma anlamına gelirken, gelişmekte olan ülkeler için küreselleşme giderek kazanılan haklardan ödünler verme anlamına gelmektedir. Bu anlamda gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında sayısal duvar (digital wall) oluşmaktadır. Küreselleşme sürecinin demokratikleşmeyi hızlandırdığını savunanlar da vardır. Finans piyasalarının oluşmasıyla finansın demokratikleşmesi, dijitalleşmeyle teknolojinin demokratikleşmesi, fiber-optik kablolarla bilginin demokratikleşmesi küreselleşmenin alt yapısını hızlandırmıştır.

Küreselleşme kavramını daha yakından tanımak ve anlamlı bir şekilde kullanabilmek için iki farklı küreselleşme sürecini kategorik olarak birbirinden ayırmak gerekmektedir. Birincisi; dünya üzerinde ilk yerleşim birimlerinin oluşmaya başlamasından bu yana hiç kesintiye uğramadan ilerleyen ve dünya üzerindeki coğrafi noktaları birbirine bağlayarak kültürleri, dilleri birbirine karıştırarak, ulaşım haberleşme ağları kurarak ilerlemeye devam eden küreselleşmedir. İkincisi ise kapitalist üretim tarzının tarihine bakınca da

⁴⁰ Antony Giddens, Modernliğin Sonuçları, çev. Ersin Kuşdil, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1994, s. 62.

genişleme dönemlerini izleyen gerileme (kriz) dönemlerinde, dünya pazarında, bir mali genişlemeye dayanan açılma, hızlanma ve entegrasyon artışı özellikle de ulaşım ve haberleşme alanlarında teknolojik sıçrama gözlenmektedir. Bu anlamda sanki küreselleşme sermayenin krizi aşma refleksi olarak da görülmektedir.⁴¹

Küreselleşme sürecinin yarattığı temel sorunlardan bir tanesi, ekonomik olduğu kadar politik alanda da *ulus devletlerin bağımsız özneler, yani kendi başlarına anlamlı toplumsal birimler olmaktan çıkmalarıdır*. Kısacası küreselleşmeye yön veren aktörlerin zaman içinde konumlarında değişiklikler yaşanmış, ulus devletler güçlerini kaybederken, ulusötesi şirketlerin önemi artmıştır. Aslında ulus devletler, ulusötesi şirketler ve uluslararası mali kuruluşlardan sonra üçüncü sırada yer almaktadır.

1980'den sonra hız kazanan küreselleşme süreci uluslararası sermayenin önündeki engelleri kaldırmıştır. Bu süreç var olan ideolojik gerilimlerin üzerindeki baskıyı da kaldırmış, kültürel kimlikler giderek artan; güçlenme, kültürel var olma çabası ile ideolojik bir yapı da kazanmıştır. Bugün birçok ulus devlet, etnik bağlar, din, dil, kültüre dayanan ve güçleri artan ayrılıkçı hareketlerin meydan okumasıyla karşı karşıyadır. Bu süreç bölge yönetimleri kurmak yerelleştirmeyi ileri boyutlara taşımakla birlikte gitmektedir. Karar süreçlerine etkileri bakımından ulus devletler üçüncü sıraya düşmüş durumdadır. Ulus devletlerin güçlü askeri birimleri ellerinde en önemli kozlarıdır. Devletler ulus ötesi şirketlerin ve uluslararası mali kuruluşların empoze ettiği birçok şeyi kabul etmek durumunda kalmaktadırlar.

Küreselleşme süreci işlevleri azalan ulus-devletin farklı toplumsal grupları bir arada tutan yapıştırıcı işlevini azaltmaktadır. Bu sürecin çok yönlü bir oyun olduğunu teknolojiden başlayıp, ekonomiden geçip, toplum düzeni, yönetim yapısı ve düşünce dünyasına kadar etkileri olduğu görülmektedir.

⁴¹ Ergin Yıldızoğlu, Globalleşme ve Kriz, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1996, s.11–12.

20. Yüzyılın sonu tikelciliğin evrenselleşmesinin ve evrenselciliğin tikelleşmesinin iç içe geçmesini içeren derin ikili bir süreçtir. Bu küresel sistem hem evrensele dahil olma, hem de yerele bağlı kalma isteğini güçlendirmektedir. Bu süreç ulus devletin de krizde olduğu anlamını taşımaktadır. Birçok yazar bu durumu ulusun mahiyetinin ve buna bağlı olarak da devletin mahiyetinin değişmiş olması şeklinde açıklamaktadırlar. Ulus devletlerin krize neden olan içsel değil, dışsal etken yani küreselleşmedir.

Buradaki “kriz”den kasıt, homojen bir millet kurgusu üzerine yükselen ulus-devletin mantığının, azınlıkların ve farklı etnik kimliklerin bazı haklar taleplerinin “sorun” olarak algılanmasına yol açmasındandır. Oysa post-modernist anlayışın temel niteliklerini; toplumsal ilişkilerin demokratikleşmesi, birey kategorisinin farklılıklara açık bir temelde yeniden kavramsallaştırılması, devlet-birey ilişkilerinin sivil toplumun yeniden yapılanmasını hedefleyen stratejiler içinde düşünülmesi... gibi farklı nitelikler oluşturmaktadır.

Yüzyılın son çeyreğinde Batı dünyasında su yüzüne çıkan bu “değişim süreci”, moderniteye yönelik eleştirilerin; yeni bir dünya düzeni, yeni bir devlet ve yeni bir toplum tanımına yol açmakta olduğunun bir göstergesi durumundadır. Bu “yenidünya” düzeninin içinde ise, herhangi bir toplumda bireylerin sanıldığı gibi homojen olmaması ve devletlerin ulusları temsil etme yeteneklerinin gerçekte son derece sınırlı olduğu tespiti yer almaktadır. Homojenliğin karşısına konulabilecek farklılıktan kasıt ise sadece bireysel tutum farklılıkları biçiminde değil, bireylerin hissettikleri aidiyetlerden hareketle oluşturdukları kültürel kimlikleri, kültürleri, gelenekleri de ifade etmekte ve söz konusu bu unsurlar, aynı zamanda küreselleşmenin etkisiyle ortaya çıkan yöreselleşmenin ve yerelleşmenin de ifadesi durumuna gelmektedir. Yaşadığımız dönemde artık devletlerin karar ve eylemlerinin meşruiyeti de giderek uluslar ötesi kurumların yaptırım alanına girmekte ve bu durum ulusal hukuk anlayışlarının üzerinde yer alan bir hukuk çerçevesi içinde ele alınmaya başlamaktadır. Örneğin AB süreci içinde hayati bir nitelik

taşıyan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin azınlık hakları konusunda Türkiye'de pek çok davaya bakması gibi...

Heterojenlik, kültürel kimlik ve demokratik haklar... gibi pek çok kavram, modernitenin etkisi altında yaşayan toplumlar için artık pek çok şey ifade etmektedir. Bugün küresel çapta var olan çok kültürlülüğün, bizzat ulus-devletler içinde de var olduğu ve hukukun bu durumu göz önüne alması gerektiği tartışılmaya gerek olmayan bir kabul niteliğindedir. Bütün bu gelişmelerin sonucunda azınlıklar konusuna yeni bir bakış açısıyla yaklaşılması gerektiği ve azınlık haklarının temel insan hakkı olarak anlaşılmasının zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

B) Türkiye'de Azınlık Algısındaki Küresel Etkiler

Milletler Cemiyeti döneminden bu yana azınlık kavramının etnik, dilsel, dinsel azınlıklar gibi farklı ölçütleri olduğu konusuna değinilmişti. Ancak, Türkiye 1923 Lozan Antlaşması'nda bu tanımlamaların üçünü de tam olarak kabul etmemiş ve yalnızca "gayrimüslim yurttaşların" azınlık olduğunu, dolayısıyla uluslararası azınlık korumasından yararlanabileceğini kabul ettirmiştir.

Ancak, postmodern süreçle birlikte, dünyadaki azınlık kavramı, tanımı ve hakları büyük ölçüde farklılık göstermeye başlamıştır.

Türkiye'de azınlık kavramının hukuksal dayanağını oluşturan Lozan Antlaşması'nda "azınlık" tanımlaması, Türkiye'yi birtakım hak taleplerinde bulunan farklı gruplarla ve uluslar arası örgütlenmelerle karşı karşıya bırakmaktadır. Nitekim Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesinin 1990'lardaki yorumundan sonra eğilim, bir ülkede azınlık olup olmadığını o ülkeye sormamak ve eğer "etnik, dilsel, dinsel bakımdan farklılık gösteren ve bu farklılığı kimliğinin ayrılmaz parçası sayan" gruplar varsa, o devlette

azınlık bulunduğunu kabul etmek yönündedir.⁴² Türkiye Cumhuriyeti'nde ise, "eşit yurttaşlık" modeline uygun olarak, ülke sınırları içinde yaşayan ve Türkiye Cumhuriyeti'ne vatandaşlık bağıyla bağlı herkes, dil, din, etnik köken gibi farklılıklarına bakılmaksızın "Türk" olarak tanımlanmaktadır. Ancak burada dikkat çeken nokta, "Türk" tanımının etnik, siyasi ve dini anlamda muğlâk oluşudur. Yani bu tanım aslında, Türkiye Cumhuriyeti'nin Müslüman halkı olan Türk'ü mü, Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen Türk'ü mü ya da Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşı olan Türk'ü mü kastetmektedir? Yurttaşlık tanımlamasının gayrimüslimler, dolayısıyla azınlıklar için tanımlaması daha da çelişkili bir ifadede kendini gösterir. Lozan Antlaşması uyarınca, Türkiye'de yaşayan Rum, Ermeni ve Yahudilerin azınlık statüsünde olması, onların yurttaşlık ve siyasi haklardan, seyahat ve ikamet özgürlüğünden *Müslümanlarla* eşit olarak yararlanacakları ve hukuken ve fiilen diğer Türk vatandaşları ile eşit sayılacakları ve aynı güvenceden yararlanacakları anlamına gelmektedir. Lozan Antlaşması'na göre, gayrimüslim vatandaşların din, inanç ve mezhep farklılığı, kamu hizmetlerine kabul edilme, yükseltileme gibi konularda engel teşkil etmeyecektir. Azınlıklar, dini, sosyal ve eğitim kurumlarını kurma, onları yönetme ve denetleme hakkına sahip olacaklardır. Anlaşma uyarınca Türk hükümeti, azınlıklara ait vakıflara din ve hayır kurumlarına her türlü kolaylık ve izni sağlayacaktır. Azınlıklar ayrıca, eğitim, din ve hayır kurumlarına genel gelirlerden sağlanacak paradan da yararlanacaktır. Buradan da anlaşılacağı üzere azınlıklar, bir yanda kendilerine tanınan azınlık hak ve statüsünden yararlanacak, diğer yanda da vatandaşlık statüsüyle birer *birey* olarak algılanacaklardır.⁴³ Ancak, azınlıklara tanınan bu hakların ve daha doğru bir ifadeyle azınlık kavramının, tarihsel süreç içerisinde değişikliğe uğraması, bireysel haklarla, topluluğa tanınan hakları kıyaslama yoluna gidilmesine neden olmaktadır. Çünkü vatandaşlık kavramsallaştırmasında, genellikle bireysel hakların cemaat haklarına üstün tutulduğunu söylemek mümkündür. Etnik kimliğe dayalı ulus-

⁴² Başbakanlık İnsan Hakları Danışma Kurulu, **a.g.m.**, (Erişim) [http://www.ba.metu.edu.tr/~adil/baskin/225a\)IHDRaporu\(Ekim2004\).rtf](http://www.ba.metu.edu.tr/~adil/baskin/225a)IHDRaporu(Ekim2004).rtf)

⁴³ Kaya, Tarhanlı, **a.g.e.**, s. 89.

devlet modelinde, farklı etnik kimliğe dayalı grupların, vatandaşlık kavramının doğal ve meşru bir ögesi olarak karşımıza çıkması, pek de rastlanır bir durum değildir. Nitekim sadece Türkiye Cumhuriyeti’nde ya da Osmanlı İmparatorluğu’nda değil, 17. yy Avrupa’sında da “farklı grupları koruma” genellikle dini azınlıkları koruma olarak görülmektedir. Zaten bu koruma biçimi de bireyleri değil, dini grupları koruma biçimde olmuştur. İşte, zaman içinde Türkiye’de farklı etnik kimliklerin de “bir takım haklar” taleplerinde bulunmasının temelinde de bu “koruma” anlayışının yattığını söylemek mümkündür. Çünkü bu farklı gruplar da, azınlıkların yararlandığı bir takım bireysel haklardan, cemaat haklarından ve azınlıklara tanınan ayrıcalıklardan yararlanmak istemektedir. Çünkü Türkiye’de gayrimüslimlere tanınan azınlık hakları, -Lozan Antlaşması gereği-, diğer Müslüman gruplara tanımamaktadır. Örneğin Kürtlerin benzer haklardan yararlanmak amacıyla azınlık statüsü talep etmeleri karşısında, devlet tüm organlarıyla sonuna kadar bu talepleri yanıtsız bırakmaktadır. Zira Türkiye Cumhuriyeti’nin “kurucu ögesi” olan Kürtlere ya da diğer etnik kimliklere azınlık statüsü verilmesi, azınlık kavramının hukuksal dayanağını oluşturan Lozan Antlaşması’na kesinlikle ters düşmektedir.

Ancak tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de, artık modernitenin ortaya çıkardığı homojenleştirici, türdeş söyleminin kırılmaya başladığı görülmektedir. Küreselleşme ile birlikte, farklılıkların kendini ifade etme imkânı bulduğu, büyük anlatıların karşısına “*mikro düzeyde küçük anlatıların*” çıktığı bir döneme girilmiştir. Küreselleşme ve gelişen iletişim teknolojileri, farklı enformasyon dolaşımını sağlamış, “*enformasyon toplumu*” olarak adlandırılan, mikro düzeyde “ben de varım” söylemini ortaya çıkaran toplumlara geçişi hızlandırmıştır. Türdeş, tekçi anlatıların yerini farklı anlatıların alması da “siyasal meşruiyet” tanımının sorgulanmasını beraberinde getirmiştir. Var olan ortak anlatının dışına çıkılıp, başka bir anlatı kurma çabalarının olduğu, kurgulanana karşı başkaldırının, egemen olana muhalefetin yaşandığı bir dönemde olduğumuzu söylemek gerekmektedir. Artık modernist perspektiflerin aşılması, meşruiyet zeminini de

değiştirmektedir. “Postmodern” durumla birlikte var olan parçalı yapıda artık “öteki” tanımı da farklılaşmış ve çeşitlenmiştir. Büyük anlatıda “öteki” merkeziyetçi tanımın dışında kalanken, daha parçalı toplum yapısında “öteki” algısı da değişmeye başlamıştır. Eğitim, ordu, kitle iletişim araçları... gibi büyük anlatının söylemini dolayımlayan kurumların “öteki” tanımlamasının, Cumhuriyetin ilk yıllarından, içinde bulunduğumuz döneme kadar oldukça farklılaştığı görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin büyük anlatısı içinde yer alan, “Çağdaş, demokratik, laik, batılı Türk toplumu” söylemi, batıyı model alan, ilerlemeci rasyonalite anlayışı, ulusu oluşturanların o anlatı içinde kendini tanımlaması ve o anlatı içinde var olan “öteki” kurgulamasının yerini, daha mikro düzeyde anlatılara, farklı ötekilere ve rasyonalitenin bir kenara bırakıldığı yeni oluşumlara bıraktığı gözlenmektedir.

Neticede Türkiye’de yaşayan farklı etnik kimliklerin, Cumhuriyet öncesinde başlayan ve Cumhuriyetle birlikte devam eden batılı modernleşme geleneğinin yarattığı bir kimlik bunalımı içinde olması ve bu bunalımın sokaklara yansıyan “illegal” bir eylem haline dönüşmesi endişe vericidir. Türkiye’deki farklı etnik grupların, kimliklerinin tanınması noktasına gelen talepleri, ulus-devletin yarattığı “vatandaş” kavramına, türdeş ve homojen kimlik anlayışına ters düşmekte ve bu anlamda ulus-devletlerin meşruiyetine adeta gölge düşürmektedir.

Küreselleşme sürecinin yerel kültürlerle ağırlık kazandırması, bir anlamda kurgulanan kimlik olgusu ve büyük anlatı dolayısıyla yaşanan insan hakları ve demokratikleşme sorunlarını çözmeyi zorunlu kılmaktadır. 1980’lerden sonra yoğunluk kazanan küreselleşme olgusu, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne uyum süreci ile birlikte, demokratikleşme ve insan hakları bağlamında daha esnek bir bakış açısına sahip olmayı gerektirmektedir.

“Postmodern” süreçle birlikte sarsılan o büyük anlatının yerine farklı etnik kimliklerin kendi tarihlerini kurdukları farklı anlatılar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu tür taleplerin “ulusal kimlik imgemize ters düştüğü” fikrinin dolaşıp durduğu bir dönemde, Cumhuriyet tarihinde ilk kez bir başbakan “İnsanlar Kürt’üm, Laz’ım, Boşnak’ım diyebilir ama hepimizi birleştiren üst kimlik Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığıdır” ifadesini kullanmış, hatta ilerleyen tarihlerde “*Kürt sorununun* kendi sorunu olduğunu, bunu da tek bayrak, tek millet altında çözeceğini” açıklamıştır. Toplumdaki bu açılımlar siyasal anlamda daha belirleyici olmaya başladıkça, farklı kesimlerin desteği ve tepkisi de ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu tepkilerin bir sonucu da toplumda *milliyetçiliğin güçlenmesi* gibi yeni bir refleksin ortaya çıkmasıdır. Bu bir anlamda ulus-devletin savunma refleksidir. Bu refleks, zaman zaman içinde şiddeti bile meşru gören, sert bir ötekileştirmeyi de beraberinde getirmiştir. Çeşitli imgelerle, kitle iletişim araçlarından dolayımlanan bir söylem devam ettirilmeye çalışılmaktadır. Metrelerce uzunluğunda Türk bayraklı, milli marşlı açılışlar, cenaze törenleri... Buna karşın sokak eylemlerinde kendini bulmaya çalışan, yine çeşitli imgelerle oluşturulan başka bir sembolik söylem söz konusudur. Televizyon kameralarına yapılan zafer işaretleri, molotoflu eylemler ve yine cenazeler... Sonuçta hep sembollerle kurgulanan, görselliğin yarattığı imgeler kullanılarak oluşturulan ve “var olana bir başkaldırı” ya da “aşırı sahip çıkma” niteliği taşıyan bir anlatı ortaya çıkmaktadır. Kitle iletişim araçları, var olan söylemi dolayımlayarak, bu anlatılardan hangilerinin büyük, hangilerinin mikro düzeyde anlatılar olduğunu da belirlemektedir. Devletin ve onun kurguladığı kimlik olgusuyla bütünleşenlerin, bu kimliğin kırılmağını kabul etmeleri elbette kolay olmamaktadır. Toplumda yükselişe geçen milliyetçilik refleksi, parçalanmayla ilgili paranoyalar, korkular bu kimlik olgusunun kırılacağı düşüncesiyle alakalıdır. Var olan söylem, bir yandan her türlü etnik ayrımı kaldırıp, homojenliği meşrulaştırırken; bir yandan da farklı kimlik taleplerinin ortaya çıkmasıyla, bu meşruiyeti sorgulatmaya başlamaktadır. Meşruiyet zemini değiştikçe de farklı tanımlamalar ortaya çıkmakta (Anayasaya Türklük yerine Türkiyelilik kavramının konulması, Türkiye Vatandaşlığı gibi) ve farklı “öteki”ler kurgulanmaktadır.

1924 Anayasası'nın 88. maddesi, "Türkiye'de din ve ırk ayırt edilmeksizin vatandaşlık bakımından herkese "Türk" denir."⁴⁴ demektedir. Madde kabul edilirken Türk teriminin milliyeti değil, tabiiyeti-vatandaşlığı ifade ettiği görüşü benimsenmiş ve gayrimüslimler de milliyet itibariyle olmasa da vatandaşlık bağıyla "Türk" olarak kabul edilmişlerdir. Yani vatandaşlığın Türklükle eşitlenmesi gibi bir anlayış söz konusudur. Aslında bu anlayış genel geçer toplumsal varsayım dahilinde, azınlık teriminin hukuki bir terim olmaktan çok, ikinci sınıf vatandaşlığa ait bir anlayış olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine de 1990'lı yıllardan itibaren gayrimüslimlerin ve farklı etnik grupların da "kimlik siyaseti" ile vatandaşlık ve çok kültürlülük söylemlerine dahil edildiklerini söylemek mümkündür. Yeni kitle iletişim sistemleriyle, yerel düzeyde yayın yapan farklı iletişim araçları, aynı zamanda küçük toplumsal ve siyasal gruplarla, etnik ve dilsel cemaatlerle, hem ulus devletler hem de küresel kültüre karşı, kendi toplumsal ve kültürel gerçekliğini ortaya koymakta ve bunu yeni nesillere aktarabilme imkânı bulmaktadır. İşte bu Smith'in de belirttiği üzere, *"beklenmedik bir sonuç gibi gözükse de, etnik milliyetçiliklerin yeniden dirilişinin kaynaklarından biridir."*⁴⁵

⁴⁴ T.C.Anayasası, 1924, T. Düstur, Cilt 26, s.170, Resmi Gazete 15/1/1945-5905

⁴⁵ Anthony D. Smith, Küreselleşme Çağında Milliyetçilik, çev. Derya Kömürcü, İstanbul, Everest Yayınları, 2002, s. 13.

İKİNCİ BÖLÜM

I) TÜRKİYE'DE MEDYANIN AZINLIKLARA VE ETNİK KİMLİKLERE YAKLAŞIMI

Türkiye'de medyanın azınlıklara ve etnik kimliklere olan yaklaşımı I. Bölümde temellendirilen şekliyle, ulus-devletin kuruluş felsefesi içinde biçimlenmiştir. Kültürel ve felsefi zeminin yanı sıra yasal çerçeve de medyanın işleyişinde belirleyicidir. Bu nedenle yasal çerçeve ve küresel gelişmelerin ışığında, Avrupa Birliği'nin değişim hedefleri bize medya söylemini aydınlatmada yol gösterici olacaktır.

A) TÜRKİYE'DE MEDYA VE DEVLET İLİŞKİSİNİN YASAL ZEMİNİ HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME

Modernizm dönemi ve ulus devletlerde devleti ulusla özdeşleştirme eğilimi giderek netleşmiştir. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti'nde de ulusal kimliğin, "halka mensubiyetten kaynaklanan bir kimlik" olduğunu söylemek mümkündür.

Ulusal kimliğin yaratılması sürecinde karşımıza dil birliği, kültür birliği, tarih birliği, soy birliği, din birliği... gibi ayırt edici kimi kavramlar çıkmaktadır. Bu kurgusal kavramlar, bir insan topluluğunun ulus sayılabilmesi için gerekli olan başlıca kavramlar olarak görülmektedir. Benedict Anderson, Avrupa'da⁴⁶ ortaya çıkan ulusçuluk hareketlerinde dil birliği unsurunun çok daha etkili

⁴⁶ Avrupa Birliği'nin iletişim konusundaki mevzuatını oluşturan metinler Avrupa Birliği Sınır Tanımayan Televizyon Direktifi ve Avrupa Sınır ötesi Televizyon Sözleşmesi'dir. Türkiye de bu sözleşmeyi 1992 yılında imzalamış ve 1993 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla onaylamıştır. Avrupa Birliği'nin iletişim politikaları, Avrupa hukuk ve kültür geleneği ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, Kopenhag Kriterleri ve Amsterdam Antlaşması gibi metinler çerçevesinde, Türkiye'de de Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde, demokratikleştirici etkilere sahip olduğu söylenebilmektedir. Ancak tabi ki yasaların Avrupa Birliği'ne uyum için değiştirilmesi, Türkiye'ye demokrasinin tam olarak yerleşeceği anlamına gelmemektedir. Burada önemli olan, yasaların sadece uygulanması değil, içselleştirilmesidir. Nitekim Avrupa Birliği, Türkiye'deki yasal değişiklikler konusunda destekleyici bir tavra sahiptir ancak, bu konuda temkinli ve takipçidir. Ekonomik, siyasal ve kültürel haklar çerçevesinde ele alındığında, iletişim politikaları anlamında, "Avrupalılık" ruhunu oluşturan temel felsefenin; "çokkültürlülük" olarak belirginleştiğini söylemek mümkündür. Buradaki çokkültürlülüktən kasıt; azınlık haklarına ilişkin yapılacak pozitif

düzenlemelerin ötesinde, her bireyin kendi altkimlikleri temelinde varoluşunu tanıyan ve bunu güvenceye alan kurumların yaratılmasıdır. (Timisi, 2003:100) Bu anlamda medya, farklılıklara vurgu yaparak, Avrupa ortak mirasını koruyup yaşatacak bütünleştirici bir araçtır. Farklılığa vurgu yapmak ve çokkültürlülüğü yaşatmak için Avrupa Birliği ülkeleri arasında çok sayıda veri bulunmakla birlikte bunların en önemlisi; 1992 tarihli, “Bölgesel ya da Azınlık Dilleri Avrupa Sözleşmesi”dir. Yerel ve azınlık dillerini korumak suretiyle, Avrupa’nın ortak mirasını, zenginliğini ve geleneklerini yaşatmak amaçtır. Medyada bölgesel ya da azınlık dillerine ilişkin düzenleme sözleşmenin 11. maddesinde üç bölüm halinde yer almaktadır. Buna göre ilk bölümde; kamu otoriteleri dil politikasını bir kamu hizmeti misyonu çerçevesinde ele almalıdır. İkinci bölümde; aynı bölgesel ya da azınlık dilleri sınırlararası yayınların dolaşımına imkan vermesi ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise; bölgesel ya da yerel dillerde yayın yapan medyanın çoğulculuk ve özgürlüğü koruyan yasalara göre yayın yapmaları beklenmektedir. Ayrıca 1995 tarihli, “Ulusal Azınlıkları Korumak İçin Çerçeve Konvansiyon” düzenlemesinde de radyo ve televizyon yayıncılığıyla ilgili doğrudan bir düzenleme öngörmemekte, ancak iletişim özgürlüğünü sivil ve demokratik özgürlükler bağlamında ele almaktadır.

1970’li yılların başından itibaren Avrupa yayıncılık sistemi, temel olarak yayıncılık üzerindeki devlet tekelinin kırılması ve serbest piyasa kurallarının sisteme hakim olması gibi bir sürece girmiştir. Bu süreçte, elektronik iletişim araçlarının daha fazla erişilebilir hale gelmesi, radyo ve televizyon sisteminde yerleşmenin öne çıkması ve yayıncılık alanındaki siyasi baskı ve yönlendirmenin ortadan kalması gibi değişimler yaşandığını söylemek mümkündür. Bu değişim sürecini hazırlayan kuşkusuz Avrupa’da yaşanan ekonomik, toplumsal ve siyasal koşullarla küreselleşmenin başlaması olarak tanımlanabilir. Bu aynı zamanda yerel yayın sistemlerinin de temelini oluşturmaktadır. Bu süreç, ulus-devletler içindeki kültürel, toplumsal ve etnik farklılıkların görmezden gelinmesi politikasından, farcılıklara vurgu yapılan ve farklılıkların tanınmasını öngören politikaya doğru geçişi zorunlu kılmıştır. 1970’lerin sonlarına doğru, Avrupa’da yayıncılık alanında yeniden yapılanma söz konusu olmaktadır. Bu yeniden yapılanma süreci içinde, yayıncılık alanı ulusal tekellerden özel kurumlara doğru kaymakta ve yerel ve bölgesel yayıncılık daha önemli hale gelmektedir. Avrupa ülkelerinde özel ticari yayıncılık güçlenirken, bölgesel ve yerel yayıncılık alanında farklı uygulamalar söz konusudur. Avrupa Birliği ülkeleri için yönlendirici bir kurallar bütünü olan “Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi” (1989) televizyonun eğitim, kültür, eğlendirme işlevlerini dikkate alan ve kamu çıkarlarını korumayı amaçlayan bir içeriğe sahiptir. Bu çerçevede bazı ülkelerde resmi ya da etnik azınlık dillerinin yayın süresine ilişkin kotalar bulunmaktadır. Fransa, Yunanistan, Hollanda, Norveç... resmi dil kotası uygulayan ülkeler arasındadır.

Örneğin, Fransa’da güçlü bir ulusal tekel mevcuttur. Yayıncılık alanı 1981’de özelleşmiş, 1970’lerden itibaren korsan olarak yayın yapan yerel radyo ve televizyon kuruluşları da yasal bir yapıya kavuşmuştur. Kimi radyolar yayınlarının büyük oranını yerel dillere ayırırken, kimi radyolar da Fransızca ve yerel dillerde yayın yapmaktadır. ayrıca Fransız devlet radyosu da kamusal yerel radyo olarak Korsika, Breton, Bask ve Alsas bölgesel dillerinde, belirli saatler haber, kültür ve sanat, ve müzik yayını yapmaktadır. Buna karşılık televizyon yayıncılığında, (kablo ve uydu kanalları da dahil) yayınlanan program ve sinematografik eserlerin en az %40’ı Fransızca olmak zorundadır. (Timisi, 2003:108.) İspanya’da ise, diktatörlükten demokrasiye geçişle birlikte, bölgesel ve etnik azınlıkların haklarının sınırları genişletilmiş ve bölgesel dillerde yayın yapan istasyon kurulmuştur. İspanya’nın kamu televizyonu ERT’nin Katalanca yayınları vardır. Bunun yanında kamu denetimi altında farklı dillerde yayın yapan özel televizyon ve radyo kanalları da mevcuttur. Genel olarak bakıldığında ise, Avrupa Birliği ülkelerinde etnik ve azınlık dilleriyle geleneksel dillerin medyada kullanımına ilişkin koruyucu ve destekleyici bir politikanın egemen olduğunu söylemek mümkündür. Ulus devletlerin, bu politikaların uygulanmasına ilişkin düzenlemeleri ise, genellikle, farklı kimliklerle ilgili olarak geliştirdikleri stratejik ve tarihsel duruşlarıyla ilgili görünmektedir.

1980’lerden itibaren ise, Avrupa Ülkelerinde siyasal sistemleri ve medya politikaları anlamında bazı farklılıklar olmasına rağmen, tüm Avrupa ülkelerini etkileyen genel bir dönüşümden söz etmek mümkün görünmektedir. Bu görünüm, aslında tüm dünyada ve Avrupa’da gücünü giderek

bir yeri olduğunu ve bu nedenle Amerika kıtasındaki ulusçuluk hareketlerinden farklı kılındığını vurgulamaktadır.⁴⁷ Ulusal kimliğin inşa edilmesi sürecinde farklı unsurların yanında dil birliği kurgusuyla vurgu yapılırken, ulusal nitelikte olduğu savunulan bir dil varlığının yanında ulusal dilden sapma olarak görülen her türlü eylem hoş karşılanmamaktadır.

Ulusal kimliğin inşası sürecinde karşımıza çıkan diğer unsurlar; kültür ve tarih birliği ise, “ulusal” olarak nitelendirilen bir tarihsel ve kültürel birikimin, ulus olarak nitelendirilen grubun hafızasında aynı şekliyle yer etmek suretiyle türdeşlik bilinci yaratılmasını ifade etmektedir. Ancak kuşkusuz burada söz konusu edilen, tarih ve kültürün, gerçekten türdeş olmaktan uzak, somut bir içeriğe sahip olmayan, belli bir siyasi proje çerçevesinde belirlenmesidir. Tarih ve kültürün yeniden yorumlanması, ulusal bir kimliğe büründürülmesi ve “yaratılması” söz konusudur. Ulusal kimliğin inşasında karşımıza çıkan soy birliği ve din birliği ise diğerlerine göre daha içerikte yer alan kavramlardır. Özellikle din birliği ifadesi, ulus düşüncesi ile doğrudan ilişkili değil gibi görünse de, aslında ulus olarak tanımlanmaya çalışılan bir insan topluluğunun türdeşliğinin, diğer unsurlar gibi din unsuruna da atıf yapılarak kurgulandığı gözlemlenmektedir. Örneğin Lozan Antlaşması’nda gayrimüslimlerin “azınlık” olarak belirlenmesi ve günümüzde halen azınlık olarak sadece gayrimüslimlerin kabul edilmesi, bu türdeşlik kurgulamasının, “ben ve öteki” ayrımının nasıl belirlendiğinin en önemli göstergesi durumundadır.

Türkiye’de ulusal kimliğin oluşum temelinde, “siyasi toplulukta nihai ve mutlak otorite bulunduğu fikri” yatmaktadır. Bu otoritenin temelinde yatansa kuşkusuz, ulusal egemenlik kavramıdır. Egemenlik, “devletin yetki sınırları

daha fazla hissettiren neo-liberal politikaların yayıncılık alanındaki uzantısı olan özelleştirme ve ticarileşme eğilimleridir. Fransa, Almanya ve İtalya’da 1984’te başlayan süreç, Danimarka, İspanya ve İtalya’da 1989’da yaşanmaya başlamıştır. Bu anlamda Avrupa Birliği’nin iletişim politikaları, giderek daha fazla “pazar temelli” olması, ticarileşmesi, yoğunlaşmaya karşı çoğulculuğu desteklemesi ve kamu hizmeti yayıncılığından uzaklaşması nedeniyle eleştirilmeye başlamıştır. Ayrıca Avrupa Birliği politikalarının ulus-devletin düzenleme araçlarını yok ederek, ulus-devleti güçsüzleştirdiğini savunanlar da mevcuttur. Zira bu anlamda “*Avrupa Birliği, hem küreselleşme sürecine bir tepkidir, hem de küreselleşmenin en gelişkin ifadesidir.*” (Bek, 2003: 239)

⁴⁷ Anderson, a.g.e. s.67

içinde başka hiçbir aktörün egemen devletin iradesini reddetmemesi fikridir.”⁴⁸ Ulusal kimliğin oluşum süreci, aslında ulusların kendilerini yönetecek egemen bir iktidar oluşturma fikrinde hemfikir olmaları ve yaratılan bu egemenin her türlü eylemine rıza göstermelerine dayanmaktadır. Bu durumda karşımıza egemenin otoritesi ve meşruiyeti kavramları çıkmaktadır. Otorite ve meşruiyet aslında pek çok insan için devletin eylemlerinin ve hükmettiği topluluktan taleplerinin kabul edilebileceği ya da en azından bunlara aktif şekilde direnilmeyeceği anlamına gelmektedir. Bu anlamda meşruiyet olmaksızın bir devletin varlığını devam ettirebilmesi oldukça zordur ve dolayısıyla devletin sadece etkin güç değil, meşru otorite olduğu iddiasını savunmaya şiddetle ihtiyacı vardır. Devletler yönetimlerini meşru göstermeye yönelik farklı çabalar içine girmektedirler. Bazen geleneklere, bazen liderlere, bazen efsanelere ya da hepsine birden başvurumaktadırlar.

Ulusal kimliğin yaratılması açısından mükemmellik, türdeşlikle eş anlamlıdır.⁴⁹ Burada türdeşlikten kasıt, aynı dili konuşan, aynı soydan gelen, aynı dine mensup, aynı kültür ve tarih mirasını paylaşan, ortak bir düşmanı bulunan insan topluluğudur. Ulusal kimlik yaratılırken devletin belli bir otoriteye sahip olması ve bunu meşru kılması son derece önemlidir. Bu meşruiyet kuralı da, sözü edilen türdeşliğe göre tasarlanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti’nde olduğu gibi, mevcut siyasal yapı değiştirilerek ya da yeni bir devlet kurularak oluşturulan ulus devlet yapısında, uluslaştırma sürecini başlatmak ve ulusal bir kimlik yaratmak da son derece önemlidir. Aslında bu anlamda, ulusal bir kimlik yaratmayı ya da uluslaştırmayı, türdeş olmayan bireyleri türdeş kılmak ya da öyle olduğuna inandırmak olarak tanımlamak mümkün görünmektedir. Türkiye için de “türdeş kılma” çabası içinde ulusal bir kimlik yaratmanın çeşitli araçlarından söz etmek mümkündür. Ulus devletin türdeşleştirme çabası içinde, egemen otoritesini meşru kılması, varlığını devam ettirebilmesi açısından son derece gereklidir. Dolayısıyla devletin sadece etkin güç değil, aynı zamanda meşru otorite olduğu iddiasını

⁴⁸ Pierson, a.g.e. s. 34.

⁴⁹ Erözden. a.g.e. s.122.

savunmaya şiddetle ihtiyacı vardır. İşte bu nedenle, okul gibi, ordu gibi, medya gibi... devletin çeşitli aygıtları bu iddiayı temellendirici ve pekiştirici bir rol üstlenmiş durumdadırlar. Eğitim yoluyla yurttaş adaylarına öncelikle “ulusal dil” öğretilmektedir. Ulusal tarih, ulusal coğrafya, milli güvenlik... gibi dersler de ders programına eklenerek, yurttaş haline dönüştürülmek istenen bireylere vatan ve tarihsel birliktelik düşüncesi öğretilmektedir. Dolayısıyla, eğitim yoluyla bireylere ulusal bir kimlik kazandırma düşüncesi Türkiye için yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Askerlik ve ordu ise, toprağı vatan kavramına, vatan kavramını da tamamen kutsal bir ulusal içeriğe büründürmek için adeta biçilmiş kaftan durumundadır.

Türk ulusal kimliğinin oluşumunda, medyanın rolü de son derece önemlidir. Medyanın görevi öncelikle, ulus içinde dilsel birliğin oluşturulması yönündedir. Bu birliğin ardından bireylere ulusal ideolojinin benimsetilmesinde medya ve o dönem için özellikle yazılı basın, önemli bir araç haline gelmektedir. Yani ulusal ölçekte yayın yapan medya, kırsallar, eğitim kurumları ya da dini kurumlar gibi, ideolojinin önemli unsurlarından biridir.

Aslında Türkiye’de, ulusal kimliğin temellerini atan en önemli aracın dilden çok “yayın dilleri” olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü yayıncılık, kültürel homojenliği sağlayan pek çok öğeyi içermektedir. Nitekim ulus-devletlerin kuruluşu da, yüz yüze iletişim yerine, basının temel iletişim aracı haline geldiği bir dönemi işaret etmektedir. Aslında basın ve ulusçuluk arasındaki ilişki birbirini izleyen iki boyuta sahiptir; ulusçuluk ideolojisinin oluşması ve yayılması sürecinde basının izlediği rol ve daha sonrasında, ulus-devletlerde basının aidiyet duygusunu pekiştirici ve devam ettirici rolü. Tarihsel olarak da medya, burjuva demokrasileri zamanında doğmuş ve onlarla birlikte gelişmiştir. İletişim teknolojilerinin ulusal kimliklerin doğuşu ve inşasındaki rolü, “bu teknolojilerin insanlara bir kimlik mekânı yaratması ve sadece belli bir geçmişin hatırlanması değil, karşı karşıya gelip dayanışmanın

sağlanması” bakımından önemlidir.⁵⁰ Bu nedenle Türk ulusal birliğinin kurulmasında da yayıncılığın rolü, en az askeri mücadele kadar önemli olmuştur. Türk ulusal hareketinde, önce şiir ve roman gibi edebiyat eserlerinde, daha sonra, dergi ve gazetelerde Türk kimliğine vurgu yapılarak, ulusal bilincin oluşturulmasına çalışılmıştır. Aslında dilsel birliktelik, kültürel elit için ulus olma kriterlerinden biridir. Ulusal ideolojiyi ve milli birlik söylemini oluşturan da bu elit kesimdir. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıllarında “Kemalist Devrimler”in halka benimsetilmesinde, basın önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Harf devriminin hemen ardından gazetelerin Arap harfleriyle yayın yapmayı bırakması ve Erzurum ve Sivas Kongreleri’nin ardından İrade-i Milliye Gazetesi’nin çıkarılması gibi...

Türkiye’de kitlesel medyanın Cumhuriyetin kuruluş dönemlerinden günümüze kadar bireylerin ne düşünmesi gerektiğine karar verdiğini, neyin doğru olduğu ve neyin “bizden olup neyin olmadığı” konusunda medyanın arzularının belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti’nde medyanın statüsünün, devletin ve egemen grupların söylemlerini üretmek, yinelemek ve dolayımlemek olduğu söylemek de yanlış olmayacaktır. Aslında bu noktada medya adeta bir propaganda silahı haline dönüşmektedir. Ulusçu ideolojinin medya tarafından yeniden üretimi milli sembolleri, her bireyin yaşamının ayrılmaz bir parçası haline dönüştürerek gerçekleşmektedir. Ulusal söylem ve büyük anlatı, aslında her gün takip ettiğimiz haber bültenlerinde, filmlerde, reklamlarda... yani tüm medya metinlerinde hem yeniden üretilmekte hem de meşrulaştırılmaktadır. Böylece devletin geniş halk kitlelerine kendi politikalarını kabul ettirmesi ve “her şeyi kendisine verildiği gibi kabul eden” bir “kamuoyu” yaratması mümkün olabilmektedir. Yani “toplumsal gerçekliğin söylemsel oluşumu” medya tarafından belirlenmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de medyanın “bazı şeylerin tartışılmasına” izin vermediği varsayımını çıkarmak zor olmayacaktır. Çünkü medya “ulusal kimlik” imgemize ters düşen söylemlerin dile getirilmesine asla

⁵⁰ Emel Baştürk Akça, Türk Ulusal Kimliğinin Oluşumunda Yayıncılığın Yeri, Ankara, İletişim Dergisi, Sayı:7, 2000, s. 126.

izin vermemekte, son dönemlerde dile getirilen birçok soruna karşı standart çarpıtma yöntemi olarak “görmezden gelme”yi uygulamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti’nde diğer ulus-devlet modellerinde olduğu gibi, yurt içindeki halkı bir arada tutan ortak bir anlayışa ihtiyaç vardır. Bu anlamda, ortak bir iletişim alanı ve kitle kültürü yaratılmalıdır. Bu iş de, popüler toplumsallaştırma araçlarına, yani, eğitim sistemine, orduya ve medyaya düşmektedir. Dolayısıyla, medya “milli kimlik” modeline uygun mitler, simge ve gelenekler yaratmakla ve bunları yeni nesillere taşıyacak projeler üretmekle yükümlüdür.

Türkiye’de medya ve devlet ilişkisinin yasal zemininin milli kimliğin yaratılması sürecinde şekillendiğini ve halen bu düzlemde devam ettiğini söylemek mümkündür. Yani, yasal zeminde ilişkiler, homojen ulus imgesine ters düşmeyecek bir çizgide “ben ve öteki” ayrımına sadık kalınarak işlemektedir.

B) AVRUPA BİRLİĞİ’NE UYUM SÜRECİNDE AZINLIKLAR VE ETNİK KİMLİKLERLE İLGİLİ MEDYA KRİTERLERİ

1980’lerden sonra yaşanan küreselleşme olgusu ve enformasyon toplumu, devletin yarattığı meşruiyet algısını da değiştirmeye başlamıştır. Küreselleşme olgusu ve akabinde yaşanan teknolojik gelişmelerin etkisiyle, ortak iletişim alanının zayıflaması, meşruiyet duygusunun zayıflamasını da beraberinde getirmiştir. Birey, kendine ilişkin hak taleplerinde uluslararası örgütlenmeler ve mahkemelere başvurabileceğini anlamış, devlet için de var olan birey ve yurttaş algısı değişmeye başlamıştır.

Küreselleşme, kitle iletişim araçlarının hem türdeşleştirici, hem de yerelliği önemseyen bir bakış açısına sahip olmalarını sağlaması bakımından önemli görünmektedir. Soğuk savaş döneminin sona ermesi, ekonomik etkinliklerin küreselleşmesi, tüketiciliğin zafer kazanması, zorunlu olarak aslında kültürel farklılığın sınırlarını da aşındırmaktadır. 1980’lerle birlikte,

kitle iletişim araçları ve özellikle televizyonun ekonomik ve siyasal güçlerin de etkisiyle, giderek daha fazla ulus-aşırı olması söz konusudur. Ulusal-kültür tanımı, artık televizyonun gerçekliğine daha az uymaktadır. Yani bu kavram, ulusçuluğun tek ve değişmez bir güç olduğu dönemdeki ifadesini, küreselleşen dünyadaki televizyon algısında bulmamaktadır.

Türkiye’de ulusal çapta yayın yapan televizyonlarda “milli kimlik” oluşumu aslında tıpkı vatandaşlık statüsünde olduğu gibi, uygulamanın yanında söylemle de oluşturularak belirlenmektedir. Kurgulanan milletin ve buna bağlı olarak geliştirilen milliyetçilik anlayışının alacağı şekli belirlemede, medyanın rolü azımsanmayacak ölçüdedir. Çünkü milli kimlik; basın, televizyon, elektronik medya, ders kitapları vb. söylem araçlarında her şekilde ve her durumda dolayım lanmakta, “biz” ve “onlar” tasvir edilmekte ve böylece, toplumun geniş kesimlerinden onay bulmaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, kimin “onlar” statüsünde yer alacağının milli siyasi değerlere ve toplumun elitlerine göre zaman içinde değişebilir olduğudur. İşte bu noktada, Cumhuriyet’in kuruluş yıllarında gayrimüslimlere biçilen rolün, özellikle medya vasıtasıyla bugün halen neredeyse olduğu gibi dolayım landığını söylemek, Türkiye’yi içeriden ve dışarıdan vurmaya çalışan “öteki”ler olarak yansıtıldıklarını söylemek mümkündür. Bu söylem, Türkiye’de en güçlü iletişim modeli olan televizyon sayesinde, diğer kurumsal, idari, hukuki ve siyasi pratikleri de destekleyerek, “öteki”nin kurgulanması anlamında anlaşılır kılmaktadır. Örneğin 1946 yılında sınır dışı edilen Yunan pasaportlu Rumlar için basının kullandığı söylem, bu kurgulamanın en açık göstergelerinden biri olarak kabul edilebilir. Basın o dönemde Rumları “gizli cemiyet kurmak, Kıbrıslı Rumlara silah temini maksadıyla para toplamak ve Türkiye aleyhine propaganda yapmak”la suçlamıştır.⁵¹ 1946’lı yıllardan günümüze basının kullandığı söylemde değişen pek fazla bir şeyin olmadığını, en azından tehlike unsuru yaratan aktörler zaman içinde farklılaşmış olsa da, kullanılan dilin ve seçilen sözcüklerin çok fazla değişmediğini görebilmekteyiz.

⁵¹ Kaya, Tarhanlı, a.g.e, s.94.

*“Kimse bana inanmak zorunda değil. İsteyen, kendi araştırmasını yapsın! Ben, bu yazımla, politikacılara ve medya kuruluşlarının yetkili ve sorumlularına sorumluluklarını anımsatmak istiyorum. Çünkü **"Anadilde öğretim"** deyimini ayrılıkçı fesadın en önemli işaretidir.”*⁵²

Gelişen teknoloji ile birlikte, bölgesel düzeyde yayın yapan radyo ve televizyon kuruluşları ile “yerellik” önem kazanmaya başlamıştır. Ulus devlette var olan merkezîyetçilik böylece yerini daha yerel düzeyde küçük örgütlenmelere bırakmıştır. Yerel radyo ve televizyon kanallarıyla birlikte, iletişim alanı da değişmiştir. Toplumun ortak simge ve değerlerinin korunması için ekstra çabalara ihtiyaç duyulur olmuştur. Bunun sonucunda da toplumun kendini koruma refleksi geliştirip, radikalleşmesi ve milliyetçiliğin yükselmesi söz konusudur. Artık ulus-devlet kendi politikalarını gözden geçirmeye başlamıştır. Ulus-devlette söz konusu olan “ulusal sınırlarla kültürel sınırları denk getirmektir”, oysa şimdi teknolojik gelişmelerle birlikte kültürel sınırlar ortadan kalkmaktadır. Küreselleşme karşısında ulus devletlerin geliştirdiği iki politika olan; “uzlaşmacılık” ya da “muhafazakarlık”tan, Türkiye’nin uzlaşmacı bir politika izlemeyi seçtiğini ve bunun devam ettirmeye çalıştığını söylemek mümkündür. Avrupa Birliği’ne uyum politikaları gibi...

Avrupa birliği’ne uyum paketi çerçevesinde alınan kararlardan biri olan anadilde yayın hakkı ile ilgili Hürriyet gazetesi yazarının görüşleri aslında yıllardır medya vasıtasıyla üzerinde durulan söylemin bir aynası durumundadır. Yine aynı paket çerçevesinde ele alınan gayrimüslim vakıfların hukuki statüsü konusu ile ilgili görüşmelerin sürdüğü dönemde bir parti başkan vekilinin “azınlıkların Türkiye’nin iç güvenliği bakımından tehdit oluşturdukları” yönündeki söylemleri de bu görüşün tam karşılığını bulması anlamında değerlendirilebilir. İşte bu anlamda, “öteki” algılamasının sadece devletle sınırlı olmadığını, toplumla seçkinler arasındaki ilişkiyi kuran medya sayesinde gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Medyanın söylemi toplumda yerleşmiş olan bazı önyargıları harekete geçirmek anlamında ayrıca mühim hale gelmektedir.

⁵² Özdemir İnce, “Bu yazımı bütün politikacılar ve medya sorumluları çok dikkatli okusun”, (Erişim) <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=5345762>, 31 Ekim 2006.

1. 06.11.2004 İlerleme Raporu:

Azınlıkların korunması ilkesinin Avrupa Birliği politikalarında yer bulması, aslında soğuk savaşın sona ermesiyle, Avrupa'da etnik ve din temelli savaşların yeniden ortaya çıkması endişesi ve Milletler Cemiyeti'nin çökmesiyle bağlantılandırılabilir. Azınlıkların bölgede yeniden siyasi istikrarsızlığın nedeni olması endişesiyle, Avrupa Konseyi ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı azınlıklara pozitif haklar ve ayrıcalıklar tanınması konusunda bir dizi belgeye imza atmıştır. Sonuçta AB'nin genişleme sürecinde uygulayacağı dış politikaların temelinde de aday ülkelerin yerine getirmesi gereken temel koşulları belirleyen Kopenhag Kriterleri'nde "azınlıklara saygı ve azınlıkların korunması" maddesi dahil edilmiştir.

22 Haziran 1993 tarihli Kopenhag Kriterleri'nde "Politik Kriterler" bölümünde;

- istikrarlı ve kurumsallaşmış bir demokrasinin var olması,
- hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü,
- insan haklarına saygı,
- azınlıkların korunması

gibi dört ana kriter konulmuş ve AB'ye girmeye aday ülkelerin bu dört kritere uygunluk açısından değerlendirmeye alınmasına karar verilmiştir.⁵³

Nitekim, Avrupa Birliği (AB) Komisyonu, Türkiye ile ilgili Aralık 2002 Kopenhag zirvesi sonuçları uyarınca hazırladığı "İlerleme Raporu" ile "Tavsiye Belgesi" ve Türkiye'nin Birliğe üyeliğinin yaratabileceği etkilere ilişkin "Etki Raporu"nu 6 Ekim 2004 tarihinde yayınlamış ve Türkiye'nin Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni yeterli düzeyde karşıladığını belirtmiş, hazırlık aşamasında olan birtakım temel mevzuat çalışmalarının tamamlanması

⁵³ "Türkiye-AB İlişkileri", (Erişim) http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kopenhag_kri.html, 08.09.2000.

koşuluyla katılım müzakerelerinin başlatılmasını tavsiye etmiştir. Raporun “Siyasi Kriterlerin Değerlendirilmesi” başlıklı ikinci bölümünde;

...Uygulamada bazı pratik sınırlamalar mevcut olsa da, ifade ve toplanma özgürlüğü gibi Türk vatandaşlarının temel hürriyetlerinin kapsamı önemli ölçüde genişletilmiştir. Sivil toplum daha güçlü hale gelmiştir. Kürtlerin kültürel hakları tanınmaya başlanmıştır. Olağanüstü hâl her yerde kaldırılmış, durum hâlâ güçlük arzemesine rağmen, Güneydoğuda normalleşme süreci başlamıştır. Son olarak, güçlendirilmiş siyasî diyalog bağlamında Türk dış politikası bölgesel istikrara olumlu yönde katkıda bulunmaktadır.

Raporun “Türkiye’nin reform sürecini güçlendirme ve destekleme” bölümünde ise,

...Siyasi reform sürecinin konsolide edilmesi ve yaygınlaştırılması, aynı zamanda Güneydoğu’daki durumun gelişmesi ve normale dönmesiyle bağlantılı olup, bu çerçevede, sosyo-ekonomik durumun iyileştirilmesi amacıyla bazı tedbirlerin alınmasını, yerlerinden edilmiş kişilerin geri dönüşlerini kolaylaştıracak adımların atılmasını ve Kürtlerin temel hak ve özgürlüklerden tam olarak yararlanmalarını kapsamalıdır. Gayri Müslim cemaatlerin belirli sorunlarının çözülmesi ve sendikalara daha fazla hak sağlanması için daha fazla çabaya ihtiyaç bulunmaktadır.⁵⁴

İfadelerine yer verilmektedir. Bu ifadelerin “siyasi kriterler” bölümünde ele alınması dikkat çekicidir. Çünkü siyasi kriterler bölümünü demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı ve azınlıkların korunması... gibi kriterler oluşturmakta, “Gayrimüslim cemaatin sorunlarıyla” birlikte “Kürtlerin kültürel haklarından” bahsedilmesiyle de, azınlıkların korunması maddesine atıfta bulunmaktadır. Buradan AB’nin Kürtleri “azınlık” olarak kabul ettiği yönündeki bir varsayım yapılabilir ve nitekim rapor açıklandığı anda ulusal çapta yayın yapan kitle iletişim araçlarında bu varsayım karşılığını bulmuştur. Bu örneklerle bazı gazetelerden haber başlıkları verilebilir.

⁵⁴ AB Komisyonu Türkiye Raporu, (Erişim) http://www.belgenet.com/arsiv/ab/etki_2004-1.html, 06.10.2004,

Hürriyet gazetesi; *“AB raporundan 'azınlıklar' çıkarıldı”. Dışışleri Bakanı Abdullah Gül, AB İlerleme Raporu'ndan, “azınlıklar” konusuna ilişkin ifadelerin çıkarıldığını bildirdi.”*⁵⁵ Şeklinde vermiş,

Sabah gazetesi de; *“Dışışleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül, rahatsızlık yaratan AB raporundaki azınlıklar ifadeleri ile ilgili çarpıcı açıklamalarda bulundu. Gül, AB İlerleme Raporu'ndan, “azınlıklar” konusuna ilişkin ifadelerin çıkarıldığını bildirdi.”*⁵⁶ İfadelerine yer vermiştir.

AB 2004 yılında yayınladığı ilk raporun ardından, ilerleyen yıllarda, Türkiye'nin reformlar yolunda attığı adımları izlemek ve değerlendirmek üzere yayınladığı raporlarda ise, Türkiye'nin “sınıfta kaldığı”na vurgu yapılmaktadır.

Konuyla ilgili CNN Turk Televizyonu 6 Kasım 2007 tarihli haberinde; *“Din ve ibadet özgürlüğü: Aleviler ve gayrimüslimlerin karşılaştıkları temel sorunları çözmeye gerçek bir ilerlemeden bahsedilemez. Türkiye Lozan Anlaşması'na dayanarak sadece Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler gibi belirli gayrimüslimleri azınlık kabul ediyor. Bu bakış açısı Türkiye'nin etnik köken, dil ve dinine dayanarak bazı vatandaşlarına, kimliklerini korumaları için özel haklar sunmasını engellememeli.”*⁵⁷ bölümüne dikkat çekmiş,

Sabah Gazetesi ise 9 Kasım 2005 tarihli haberinde; *“AB Komisyonu'nun Genişlemeden Sorumlu Üyesi Olli Rehn, Türkiye'nin İlerleme Raporu'nu açıkladı. AB, Türkiye'deki reform hızının 2005'te yavaşladığını, ilerlemeye rağmen uygulamanın hala eşit düzeyde gerçekleştirilemediğini açıkladı. Komisyon'un Genişlemeden Sorumlu Üyesi Olli Rehn düzenlediği basın toplantısında Türkiye'nin kadın hakları, sendikalar, Müslüman olmayan*

⁵⁵“AB Raporundan Azınlıklar Çıkarıldı”, Hürriyet, (Erişim) <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2004/10/08/533571.asp>, 08.10.2004.

⁵⁶“Azınlıklar İfadesi Rapordan Çıkarıldı”, Sabah, (Erişim) <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/10/08/siy100.html>, 08.10.2004.

⁵⁷ CNN TURK, (Erişim) http://www.cnnturk.com/DUNYA/haber_detay.asp?PID=319&haberID=402608, 06.11.2007.

*azınlıkların hakları konusunda reformları sürdürmesi gerektiğini kaydetti.*⁵⁸ İfadelerine yer vermiştir.

Avrupa Birliği İlerleme raporları'nda sürekli azınlıklara ve farklı etnik kimliklere vurgu yapılması boşuna değildir. Çünkü Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın 21. maddesi uyarınca ulusal azınlığa mensup bireylere karşı ayrımcılık yasaktır. Üye devletler azınlıkların korunması için bu yükümlülüğü yerine getirmek zorundadır. İlerleme raporlarının yayınlanmasının hemen akabinde tüm televizyon ve gazetelerde raporun tam metnine değil, genellikle siyasi ve ekonomik kriterlere değinilmekte, rapor, insan hakları ve özgürlükler, demokrasi, azınlıklar ve Kıbrıs konularıyla ilgili başlıklar çerçevesinde ele alınmaktadır.

Son yayınlanan ilerleme raporunda (6 Kasım 2007) Türkiye'nin "karne"sine yine ifade özgürlüğünün genişletilmesi, azınlık haklarının korunması ve 301. maddenin değiştirilmesi talepleri yazılmıştır. Raporun "İnsan hakları ve Azınlıkların korunması" başlıklı bölümünde; "insan hakları danışma kurulu'nun Ekim 2004'te hazırladığı bir azınlık raporundan sonra bir daha çalışmadığı, bu raporun iki ana yazarına ilişkin yasal işlem başlatıldığı, davanın temyiz sürecinin halen devam ettiği ve genel olarak insan haklarının kurumsal çerçevesinin genişletilmesine ilişkin daha fazla çaba sarf edilmesi gerektiği" vurgulanmaktadır.

Raporda ayrıca, ifade özgürlüğü ve Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesi ile ilgili çeşitli hükümlere yer verildiği gözlenmektedir. "yeni ceza kanunu'nun bazı hükümleri uyarınca şiddet içermeyen düşüncelerin ifade edilmesinin kovuşturulması ve mahkûmiyetle sonuçlanması ciddi endişe uyandırmaktadır" denilmektedir. Bu bölümde ayrıca Hrant Dink suikastı ve polisin ihmali üzerinde de durulmakta ve geniş çaplı bir soruşturmaya ihtiyaç olduğu vurgulanmaktadır. "Azınlık hakları ve kültürel haklar"la ilgili

⁵⁸ "Türkiye'nin Değişim Hızında Yavaşlama Var", Sabah, (Erişim) <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/11/09/gnd96.html>, 11.09.2005.

bölümlerde de Türkiye'nin Lozan anlaşması uyarınca sadece gayrimüslimleri azınlık olarak kabul ettiği, bu yaklaşımın Türkiye'nin bazı vatandaşlarına kimliklerini koruyabilmeleri için etnik köken, din ve dil farkı gözeterek bir takım özel haklar verilmesini engellememesi gerektiği, ancak Türkiye'nin bu hakların gerçekleşmesini tam anlamıyla sağlayamadığı dile getirilmektedir.

2007 İlerleme raporu, Avrupa Birliği'nin genişlemeden sorumlu üyesi Olli Rehn tarafından basın toplantısı ile açıklanmış ve medyada raporun sunumuyla ilgili çeşitli haberlerde yer bulmuştur. *"AB'den Türkiye'ye 301 uyarısı"* *"AB İlerlemediniz dedi"* *"301'i değiştirin vurgusu"* gibi haberlerle sunulan raporda, medya özellikle 301. maddedeki değişiklik talepleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Bazı haber bültenlerinde Orhan Pamuk, Elif Şafak, Murat Belge, Arat Dink gibi yazarlar hakkında açılan davalara vurgu yapılmış, Orhan Pamuk davası sırasında yaşanan olaylar arşiv görüntüsü olarak kullanılmıştır.

2. Farklı Dil ve Lehçelerde Yayın Talebi:

Avrupa Birliği'ne uyum çerçevesinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen ve 19 Temmuz 2003'de yürürlüğe giren 4928 sayılı yasa paketi içinde yer alan "kamu ve özel radyo ve televizyon kuruluşlarınca Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir" hükmü çerçevesinde Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nca (RTÜK) hazırlanan yönetmelik, 25 Ocak 2004 tarihli Resmi Gazete'de (Sayı: 25357) yayımlanmış ve Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT), Boşnakça, Arapça, Çerkezce ve Kürtçe dillerinde yayın yapmaya başlamıştır.

Ancak Farklı dil ve lehçelerde yayına başlanması aslında tamamen Avrupa Birliği uyum politikaları gereği, tepeden inme, zoraki ve işin amacına ulaşmasına olanak vermeyecek düzeyde yapılan yayınlar olarak algılanmıştır.. Devletin, yönetmeliğe rağmen, bu yetkiyi sadece devletin

televizyonu olan TRT'ye vermesi, bu yayınların “baştan savma ve göstermelik” olduğu düşüncelerini beraberinde getirmektedir.

Nitekim TRT'nin Boşnakça yaptığı 07.06.2004 tarihindeki ilk yayının ardından AK Parti Grup Başkanvekili Salih Kapusuz, TRT'de farklı dil ve lehçelerde yayın yapılmasının yerinde olduğunu belirterek, böylece “istismar edilen bir konunun da ortadan kaldırılacağını” söylemiştir.⁵⁹ Kapusuz, dünyadan Türkiye'ye yönelik yüzlerce dilde kontrol edilemeyen yayın yapıldığını hatırlatmış, devletin, yönetimin kontrolünde farklı dillerde yayın yapılmasının büyük devlet olmanın gereği olarak gördüğüne işaret etmiştir.

Yönetmeliğin, *Değerlendirme, İzin, Yükümlülükler* başlıklı 8. maddesi dikkat çekicidir: *“Anayasa ve RTÜK yasasındaki hükümler çerçevesinde yayın yapacak kuruluşların, farklı dil ve lehçelerde yaptıkları yayın süresince stüdyo düzeni, mevcut logo, ses efekti ve tanıtıcı ses işaretleri dışında simgelere yer veremeyecekleri, gerektiği takdirde, sadece Türkiye Cumhuriyeti'nin simgesi niteliğindeki görüntü ve işaretler kullanılabilecekleri”* ifade edilmektedir. Burada Türkiye Cumhuriyeti'nin simgesi olan görüntü ve işaretlerin neler olduğu açıkça belirtilmemekte, *“mevcut olanın korunması”* telkin edilerek muğlak bir ifadeye yer verilmektedir. Ayrıca yönetmeliğin *Tanımlar* kısmında “bölgesel ve yerel yayın” ifadesinin yer almasına karşın, içeriğinde bu yönde hiçbir düzenlemeye yer verilmemesi de dikkat çekicidir. Nitekim Radyo Televizyon Üst Kurulu'nun 12.03.2004 tarihli Farklı dil ve lehçelerde yapılacak yayınlarla ilgili basın toplantısı adlı arşiv sitesinde, Radyo ve Televizyon Üst Kurulunda bir araya gelen Genelkurmay Başkanlığı, İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, MİT Müsteşarlığı ve AB Genel Sekreterliği gibi kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcilerinin, Kürtçe yayını TRT'nin yapmasını istedikleri vurgulanmaktadır.⁶⁰

⁵⁹ Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Ankara (A.A) - (Erişim)
<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=33365&l=1>, 07.06.2004

⁶⁰ “Farklı dil ve lehçelerde yapılacak yayınlarla ilgili basın toplantısı”. (Erişim)
http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=2f28379e-c72e-46be-87c1-9c4cc274f1ef1, 2.03.2004.

Kitle iletişim araçları, tıpkı ilerleme raporunda azınlıklarla ilgili ifadelerle özellikle vurgu yaptıkları gibi, ilgili yönetmelikte de özellikle Kürtçe yayınla ilgili bölümlere vurgu yapmışlardır.

27.05.2004 tarihli Sabah gazetesi haberi *“Kürtçe Yayına TRT Vizesi”*⁶¹ başlığıyla vermiş, Dönemin TRT Genel Müdürü Şenol Demiröz’ün *“Türkiye’nin değişik alt kültürleri buluşturan yelpaze, Türk kimliğinin ise alt kültürlerin şemsiyesi olduğu”* yönündeki ifadelerine yer vermiştir. Haberin AB Uyum politikaları yolunda en büyük engel olarak “Kürtçe yayın” sorununu göstermesi ve TRT’nin yayınlarıyla bunun aşılabacağını belirtmesi, aslında farklı dil ve lehçelerde yayına niçin gerek duyulduğunu ve uygulamadaki gerçek boyutunu da ortaya koymaktadır.

NTV’de haberi, *“Kürtçe yayın Ocak’ta başlıyor”* (30 Aralık 2005) başlığıyla duyurmuş ve *“RTÜK, aylardır gündeminde bulunan yerel yayın kuruluşlarında farklı dil ve lehçelerde yayın yapılması konusunu karara bağladı.”*⁶² Olarak vermiştir. Yani farklı dil ve lehçeler deyince aklımıza ilk gelmesi gereken “Kürtçe”dir. Haberde dikkat çeken bir başka bölüm de, “yayınların denetimlerinin sağlanması amacıyla, RTÜK’te Kürtçe bilen personel istihdamına gidileceği, ancak bu istihdamın, dışardan eleman alımı şeklinde değil, farklı kurumlardaki Kürtçe bilen personelin RTÜK’e geçişi şeklinde sağlanacağı”nın ifade edilmesidir.

⁶¹ “Kürtçe Yayına TRT Vizesi”, Sabah, , (Erişim) <http://www.sabah.com.tr/2004/05/27/gnd105.html>, 27.05.2004.

⁶² “Kürtçe Yayın Ocak’ta Başlıyor”, NTV, (Erişim) <http://www.ntvmsnbc.com/news/355630.asp>, 30 Aralık 2005.

3. “Anayasal Vatandaşlık” “İfade Özgürlüğü” ve 301. Maddenin Değişmesi Talebi:

Son dönemlerde azınlıklar ve farklı etnik kimlikler konusunun, “kültürel çoğulculuk” ya da “kültürel çeşitlilik” söylemi bağlamında ele alınıp tartışıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, özellikle Avrupa Birliği politikasında da egemen olan söylem “kültürel çeşitlilik söylemi”dir. Söylemin en önemli özelliği, belki de kültürel çoğulculuğa karşı çıkıp, kültürel çeşitliliğe vurgu yapan demokratik anlamıdır. Modern toplumlar, azınlık gruplarının kimliklerinin tanınmasını ve kültürel farklılıklarına saygı gösterilmesi gibi talepleri karşısında, bu talepleri “çok kültürlülüğün meydan okuyuşu” olarak algılayıp buna karşı çıkma ve bunun yerine kültürel çoğulculuk, kültürel zenginlik tezlerini koyma eğilimindedirler. Burada kültürel çeşitlilikten kasıt, azınlık gruplarının, genel olarak çoğunluk kültürü yanında kendilerini ayrı toplumlar olarak korumak istemeleri ve ayrı topluluklar olarak varlıklarını sürdürmek için özerklik istemeleri değil, bilakis, genel olarak büyük toplumla bütünleşen, sadece etnik kimliklerine saygı duyulması ve bu anlamda toplumun kurum ve yasalarını değiştirmek niyetinde olan bir gruptur.

Bir toplumu oluşturan bireylerin ve grupların dil, din, ırk, tarih, coğrafya açısından farklı kökenlerden gelmesine dayanan çok kültürlülük, tek bir siyasal birim halinde ve ortak sınırlar içinde yaşayan toplumlarda söz konusudur. Toplumdaki çok kültürlülük olayını, bireysel özgürlükler bazında genel olarak toplumsal ve siyasal yapının bir parçası olarak algılamak gerektiği düşünülmektedir.

Son dönemlerde Türkiye'nin gündeminde tartışılmaya başlanan bir diğer kavram da "Anayasal Vatandaşlık"⁶³ kavramıdır. 20. yüzyılın son

⁶³ Ancak böylesi bir tanımın kuşkusuz ulus-devletlerce kabulü kolay sayılmamaktadır. Nitekim Başbakanlıkça kurulmuş bir kurul üyeliği sırasında gerçekleştirdikleri birtakım işlemler ve faaliyetleri nedeniyle Prof. Dr. İbrahim Kaboğlu ve Prof. Dr. Baskın Oran hakkında dava açılmıştır. İddianamede, Oran ve Kaboğlu'na ülkeyi işgal altına sokan ve “vatan hainliği”yle eşdeğer tutulabilen Sevr Anlaşması'ndaki hükümlere benzer önermelerde bulunmak gibi ağır suçlamalar yöneltilmiştir.

çeyreğinde başlayan ve bütün dünyayı etkisi altına alan “farklılıklar” sorunu, bireylerin devlete olan aidiyetlerini ifade eden vatandaşlık kavramının yeniden tartışılmasına, ulus-devletlerin çatısı altında yaşayan farklı kimliklerin gün yüzüne çıkmasına ve tanınma taleplerini sesli bir biçimde dile getirmelerine olanak tanımıştır. İşte “anayasal vatandaşlık” kavramı, farklılıkların eşitlik temelinde barışçı birlikteliğini sağlamaya yönelik arayışlar içerisinde üretilen formüllerden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu öneride anayasa, bütün farklı kimlikleri kapsayan, bu kimliklerden her birine eşit mesafede duran, sivil ve siyasi hakların anayasal teminatını öngörerek, farklılıklar sorununun demokratik bir zeminde çözüme kavuşturulması imkânını sağlaması bakımından olumlu görünmektedir. Çünkü buradaki, “Türklük” kavramı, herhangi bir etnik kökene ya da ırka gönderme yapmamakta; etnik kökeni, dili ve dini ne olursa olsun Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesi ifade etmektedir. Anayasal vatandaşlıkta, vatandaşlık herhangi bir etnik, dini veya kültürel kimliğe atıfla tanımlanmaz ve sonuçta, toplumun çoğulcu yapısında bulunan farklılıklar arasında birilerini diğerlerine karşı ayrıcalıklı kılan bir durum da söz konusu olamaz.

Lozan Antlaşması’na göre, Türkiye’deki azınlıklar Müslüman olmayan vatandaşlardır. Azınlık tanımı Yunanistan’daki Müslümanlara tanınacak haklar bakımından da karşılıklılık esasına dayanmaktadır. Savcının görüşüne göre, “Lozan’la kabul edilen azınlık kavramı dışında yeni bir azınlık tanımı ve uygulaması yaratılmasının kaosa yol açacak, içinde birçok etnik grup bulunan devletin üniter yapısını ve milletin bölünmez bütünlüğünü tehlikeye düşürecek sonuca neden olacaktır.” Dava hakkında ulusal medya organları da çeşitli yorumlar yapmış ve bu durumun kesinlikle bir kaosa yol açacağı düşüncesi, medyada farklı metinlerde yerini bulmuştur.

RADİKAL Gazetesi 16 Kasım 2005 tarihli haberinde; “Düşünceye ceza uygulamasına AB’den de ciddi eleştiriler sürerken, Ankara Başsavcılığı, ‘Türkiyelilik’ üst kimliğini öneren ‘Azınlıklar Raporu’ nedeniyle Prof. Dr. Baskın Oran ile eski Başbakanlık İnsan Hakları Danışma Kurulu (BİHDK) Başkanı Prof. Dr. İbrahim Kaboğlu hakkında dava açtı. Başsavcılık hem TCK 216 (eski TCK 312) hem de 301. madde (eski TCK 159. madde) uyarınca 5 yıla kadar hapislerini istediği sanıkları Türkiye’nin parçalanmasıyla eşdeğer kabul edilen Sevr Anlaşması’nı anımsatan rapor yazmakla suçladı.”⁶³ Şeklinde vermiş, SABAH gazetesi ise, 02 Nisan 2005 tarihli haberde; “Kaboğlu ‘Azınlık Raporu’ için savunma vermeyi reddetti. Tartışmalı raporu kaleme alan Prof. Baskın Oran, savcıya iki saat ifade verirken Prof. Dr. İbrahim Kaboğlu ‘Soruşturma düşünce özgürlüğüne aykırı’ dedi”.⁶³ İfadelerini kullanmıştır.

Türkiye’de son dönemlerde artan milliyetçilik hareketlerine ve Kürt sorunu üzerinde odaklanan tartışmalara bakıldığında, “Türkiyelilik” kavramı ve “anayasal vatandaşlık” tanımı, bir alternatif ve çözüm önerisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak tabi ki bu söylemin, birlikte yaşamanın demokratik ve hukuksal temelini bize nasıl vereceği muğlaktır. Yani “Türkiyelilik” söylemi anayasaya girmiş olsa da önemli olan, haklar, özgürlükler ve sorumluluklar ekseninde hareket eden bir vatandaşlık anlayışının yaşama geçirilecek olmasıdır. Anayasal vatandaşlık ve çok kültürlülük, yaşama geçirilebildiği ölçüde, bireysel ve kültürel hak ve özgürlükleri güvence altına alan siyasal ve hukuksal bir zemin yaratılacak ve farklılıkların birlikte yaşama olasılığı arttırılacaktır. Ancak anayasal vatandaşlık, Türkiyelilik vb. söylemlerin medya tarafından kabulü ve dile getirilişi o kadar kolay görünmemektedir. Anayasal vatandaşlık kavramının, Avrupa Birliği’nin çok kültürlülük anlayışının Türkiye’deki taleplerinin bir yansıması olarak düşünülebilir.

Etnik olarak Türk olmakla olmamak arasındaki ayrım ya da böyle bir ayrımın ulus-devletler için ne ifade ettiği “tarihçilik” olarak ifade edilen alanın incelediği konular arasındadır. Tarihçilik, “ulus”a ilişkin kimliğin inşa edilmesinde en önemli rolü üstlenmektedir. Tarih yazıcılığı bu anlamda ele alındığında, kendi bütünselliğini bozacak, kendi tezlerini sarsacak olayları görmezden gelmektedir. Çünkü burada söz konusu olan, doğru yazmak değil, milli bilinç yaratmak ve devletin meşruluğunu sağlamaktır. Türkiye’de tarih denilen alan oluşturulurken yapılanın “biz belirli bir etnik grubun/tek bir kültürün ardıllarıyız” şeklinde yapılan, milliyetçi tarih yazımına dayanan anlayış olduğu görülmektedir. Bunun ötesinde “çeşitli etnik grupların ve çeşitli kültürlerin bileşkesi olmak”⁶⁴ makul sayılamayacak bir önermedir. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti anayasasında bu anlayış “Türkiye Cumhuriyeti’ne vatandaşlık bağıyla bağlı olan herkes Türk” olarak tanımlanarak karşılığını bulmaktadır.

⁶⁴ Suavi Aydın, Kimlik Sorunu, Ulusallık ve Türk Kimliği, Ankara, Öteki Yayınları, 1998, s. 60.

Türkiye Cumhuriyeti devleti, “Türklüğü ve Türk milleti”ni anayasal olarak güvence altına aldıktan sonra, bu ifadeleri korumayı ve bunlara dokunmayı yasaklamayı da garanti etmektedir. Türk Ceza Kanunu’nun 301. maddesi de Türklük, Cumhuriyet ve Devletin temelleri ve kurumlarına hakareti düzenlemektedir.

"Türklüğü, Cumhuriyeti veya Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni alenen aşağılayan kişi, 6 aydan 3 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Türkiye Cumhuriyeti hükümetini, devletin yargı organlarını, askerî veya emniyet teşkilatını alenen aşağılayan kişi, 6 aydan 2 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Türklüğü aşağılamanın yabancı bir ülkede bir Türk vatandaşı tarafından islenmesi halinde, verilecek ceza üçte bir oranında artırılır. Eleştiri amacıyla yapılan düşünce açıklamaları suç oluşturmaz."

Söz konusu maddeyi tartışmalı hale getiren bir takım nedenler bulunmaktadır. Zira son bölümde tanımlanan “eleştiri” sayılan açıklamaların suç oluşturmayacağı ifadesi son derece muğlak bulunmaktadır. Çünkü eleştiriyle hakaret arasındaki farkı belirlemenin son derece sorunlu olduğu görülmekte, bu bağlamda maddenin ifade özgürlüğü için de doğrudan bir tehdit olduğu düşünülmektedir. Türkiye, çeşitli görüşlerini açıkladığı için bu maddeyle ilgili hakkında dava açılan pek çok gazeteci, yazar ve eleştirmen tanınmaktadır. Bunlardan sadece birkaçı yazar Orhan Pamuk, gazeteci Hrant Dink ve Elif Şafak’tır.

Orhan Pamuk, 5 Şubat 2005 tarihinde Tages Anzeiger adlı bir İsviçre gazetesine verdiği röportaj sırasındaki *“Türkiye’de 30 bin Kürt ve 1 milyon Ermeni’nin öldürüldüğü”* yönünde açıklamalarda bulunmuş ve hakkında 301. Maddeden dava açılmıştır. 16 Aralık 2005’te ilk duruşması görülen dava 23.01.2006 tarihinde Adalet Bakanlığı’nın kararıyla düşmüştür. Bu arada 16 Aralık’taki ilk duruşmaya katılan ve ülkücü grupların saldırısına uğrayan Avrupalı parlamenterler, Türkiye’nin önemli bir fırsatı kaçırdığını söylemişlerdir. Konu ile ilgili yazılı ve görsel medyada çıkan haberler bir göz atmak gerekirse;

Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu TRT 16 Aralık 2005 tarihinde haberi; *“Pamuk Davası’ 7 Şubat’a Ertelendi. Orhan Pamuk duruşmaya*

gelirken çeşitli gruplar tarafından protesto edildi. Şişli Adliyesi önünde toplanan bazı gruplar da, Orhan Pamuk'un yargılanıp, demokrasi kahramanına dönüştürüldüğü gerekçesiyle tepki gösterdi. Meclis'te gazetecilerin konuya ilişkin sorularını yanıtlayan Adalet Bakanı Cemil Çiçek ise, yargılamanın AB için çok önemli hale geldiğinin hatırlatılması üzerine basına sitemde bulundu. Adalet bakanı, "Bunu bu hale basın getirdi. Önce 'Vatanı Sattı' diye manşet attınız, sonra 'AB için önemli' diye yazıp söylüyorsunuz" diye konuştu."⁶⁵ şeklinde duyurmuş,

Şekil I. Orhan Pamuk Davası-Şişli Adliyesi

RADİKAL gazetesi 23 Ocak 2006 tarihli haberde, "Orhan Pamuk davası düştü. Orhan Pamuk hakkında, TCK 301 uyarınca açılan dava Adalet Bakanlığı, 'Yargılama için izin yetkimiz yok' deyince düştü."⁶⁶ başlığını kullanmış,

AKŞAM gazetesi de aynı tarihli haberinde, "Pamuk kurtuldu Türkiye rahatladı" Yazar Orhan Pamuk hakkında "Türklüğe hakaret" suçundan açılan dava, "izin şartı" yerine getirilmediği için düşüyor."⁶⁷ İfadelerine yer vererek, beraat kararının Türkiye için olumlu bir gelişme olduğuna vurgu yapmıştır.

⁶⁵ "Pamuk Davası' 7 Şubat'a Ertelendi". TRT, (Erişim)
<http://www.trt.net.tr/wwwtr/hdevam.aspx?hid=138592>, 16.12.2005.

⁶⁶ "Orhan Pamuk Davası Düştü" Radikal, (Erişim)
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=176501>, 23.01.2006.

⁶⁷ "Pamuk kurtuldu Türkiye rahatladı", Akşam, (Erişim)
<http://www.aksam.com.tr/haber.asp?a=24523,4&tarih=23.01.2006>, 23.01.2006.

Davanın düşmesi, hem Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik süreci açısından olumlu bir gelişme olarak nitelenmekte, hem de düşünce ve ifade özgürlüğü anlamında Türkiye için yararlı bir adım olarak kabul edilmektedir.

301. madde nedeniyle hakkında dava açılan ve yargılanan bir diğer isim de 19.01.2007 tarihinde suikast sonucu öldürülen Ermeni asıllı gazeteci yazar Hrant Dink'tir. Hrant Dink cinayeti, Türkiye'de milliyetçilik ve azınlık tartışmalarını bir kez daha gündeme taşımıştır. Şişli Cumhuriyet Savcılığı tarafından Hrant Dink bir yazısından dolayı "Türklüğü aşağılamak" suçlamasıyla TCK'nın 301. maddesinden dava açılmıştır. 26 Şubat 2004 günü Agos Gazetesi önünde toplanan Ülkü Ocaklarına mensup bir grup, Hrant Dink'i protesto eden pankartlar açarak gösteri yapmış, ancak bu olay bir iki istisna dışında gazetelerde yer almamıştır. Ayrıca 07.10.2005 tarihinde de "Türklüğü tahkir ve tezyif ettiği" gerekçesiyle 6 ay hapis cezasına çarptırılmıştır. Özellikle Hrant Dink cinayetinden sonra AB Türkiye'ye 301. maddenin değiştirilmesiyle ilgili olarak yoğun bir baskı uygulamakta ve yayınlanan İlerleme Raporları'nda özellikle bu talebe vurgu yapılmaktadır. Raporda ifade özgürlüğü ve TCK'nın 301. maddesi ile ilgili çeşitli hükümlere yer verilmekte, ceza kanunu'nun bazı hükümleri uyarınca şiddet içermeyen düşüncelerin ifade edilmesinin kovuşturulması eleştirilmekte ve bu anlamda Hrant Dink suikastı ile 301. madde arasında üstü kapalı bir bağlantı kurulmaktadır. AB Komisyonu'nun Genişlemeden Sorumlu Üyesi Olli Rehn de yaptığı açıklamalarda; TCK'nın 301'inci maddesinin hiçbir gecikme olmaksızın değiştirilmesini telkin etmekte, aksi halde diğer 8 başlığın da açılmayacağı ikazında bulunmaktadır.

Başta Avrupa Birliği olmak üzere çeşitli gazeteciler, yazarlar ve sivil toplum kuruluşlarının da karşı çıktığı Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesi 30.04.2008 tarihinde kısmen de olsa değiştirilmiştir. Türk ceza kanunu'nun 301. maddesi'nde değişiklik yapılmasını öngören yasa teklifi önce TBMM AB Uyum komisyonunda, sonra Meclis Adalet Komisyonu'nda, son olarak da TBMM Genel Kurulunda kabul edilmiştir. Komisyonunda yapılan değişikliklerle,

maddede öngörülen suçtan dolayı soruşturma yapılması izni Adalet Bakanı'na verilmiştir. 301'inci maddenin başlığından "Türklüğü" ve "Cumhuriyeti" ibareleri çıkarılarak "Türk milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, devletin kurum ve organlarını aşağılama" olarak değiştirilmiştir. "Eleştiri amacıyla yapılan düşünce açıklamaları, suç oluşturmaz" ibaresi ise korunmuştur. Yapılan bu değişikliğin neler getireceği, devam eden davaları nasıl yönlendireceği görülecektir.

4. Farklı bir Anlatı; Medyadaki Simge ve Sembollerin Değişimi:

Farklılığın çoğalması, çeşitlenmesi, tanınma talepleri... karşısında bu taleplerin medya tarafından dile getirilmesine, barışçıl yöntemlerle çözümlenmesine, yeni bakış açıları, yeni tanımlamalar yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Aslında bunun tanımlanması ve kurgulanmasının, önce toplumsal yapının değişmesiyle, toplumsal gerçekliğin oluşturulmasıyla, daha sonra politik yapının dönüştürülmesiyle mümkün olabileceği düşünülmektedir. Önce söylemsel oluşum-ki Türkiye'de bu oluşum "öteki" söyleminin farklılaşması örneğinde açıkça yaşanmıştır- hazırlanmakta, sonra bu oluşum, farklı bir gerçeğe dönüştürülmektedir.

Aslında böylesi bir oluşumun sağlanması, kitle iletişim araçlarıyla "ortak bir duygu"nın yaratılması ile doğrudan ilişkilidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemlerinde ve 80'li yıllara kadar devam eden dönemlerde bu ortak duygu büyük oranda milliyet kökenine dayandırılmış; "Türklük" olarak ortaya konmuştur. Şimdi "bizim" için gerekli olan ortak duygunun ne olduğu, bunun nasıl yaratılacağı da aslında kitle iletişim araçlarının kullandığı dille, sembollerle, simgelerle doğrudan ilişkili olmaktadır.

Ortak duygunun yaratılması bir anlamda, kurulan hegemonyanın ve oluşan direncin rızaya dönüştürülmesiyle ilgili olmaktadır. Bunu yapabilmenin temel yolu da aslında her iktidarın kendi kültürünü yaratması

ve direnci nasıl rızaya dönüştüreceğini belirlemesiyle mümkündür. Örneğin “Nevruz”un eskiden telaffuz edilmesi bile yasak bir olguyken, şimdilerde devlet tarafından kabul edilen bir uygulama olması, Genelkurmay’ın afiş bastırıp “TSK’nın Nevruz’u kutladığını” duyurması, MHP ve DTP’nin Nevruz’un resmi bayram ilan edilmesi için anlaşması gibi... Bu örnekler, bir zamanlar kurulan hegemonyaya karşı uzun yıllar devam eden bir direncin kırılmayarak, rızaya dönüştürülmesi ve bu anlamda hegemonyanın yeniden sağlanmasıyla ilintilidir.

Şekil II. TSK’nın Nevruz Afişi

Şekil III. MHP ve DTP Parti Yöneticileri

“Direncin kırılması ya da dönüştürülmesi”ni aslında “geleneğin dönüştürülmesi” olarak ifade etmek de mümkün görünmektedir. Kitle iletişim araçlarıyla geleneğin dönüştürülmesini sağlamak, belki yeni gelenekler icat etmek, yeni simgeler yaratmak ve var olanın dönüştürülmesine yardımcı olmak, ortak bir iletişim alanı yaratmaya yönelik uygulamalar olarak kabul edilebilir görünmektedir. Örneğin; her yıl ocak ayında yapılan Rum Ortodokslar’ın denize haç atma töreninin, ortak iletişim alanı yaratmaya yönelik bir örnek olabileceği düşünülmektedir. Ancak, Hristiyan inancına göre Hz. İsa’nın doğumunu ve vaftiz edilmesini kutlamak için yapılan bu törenleri, medyanın genellikle “AB sürecinde azınlıkların edindikleri bir hak” olarak sunduğu, “Türkiye’yi bölmek ve gövde gösterisi yapmak amacıyla kullandıkları bir gösteri” olarak nitelediği gözlenmektedir. Milliyetçi Hareket

Partisi genel başkanının bu konuda verdiği “*Bu İstanbul’u Konstantinopolis yapmaktır*” yolundaki demeçleri bütün medyada yer almakta, ancak çok azı dışında hiçbir yayın kuruluşu bu törenin yüzlerce yıllık bir gelenek olduğunu yazmamaktadır.

Yazılı ve görsel medyadan bazı örnekler vermek gerekire; örneğin Hürriyet gazetesi haberi; MHP Lideri Devlet Bahçeli’nin sözlerine vurgu yaparak, “*İstanbul’da psikopos, elindeki haçı Haliç’e atıyor. Diğerleri de haçı Haliç’ten çıkararak kendince bir gelenek oluşturmaya çalışıyor. Bunu 81 yıldır görmüyorduk, 3 yıldır AKP iktidarında ne oluyor da görüyoruz? Fakat ülkücüler kayıklarla Haliç’te gezip mesajı veriyorlar. Zamanında atalarımızın yaptığını yine yaparız diyorlar. Haliç’ten haç çıkarmak, İstanbul’u Konstantinopolis yapmak istemek demektir.*”⁶⁸ şeklinde vermiş,

Şekil IV. Devlet Bahçeli

Şekil V. Denizden Haç Çıkarma Töreni-Haliç

Türkiye Radyo Kurumu (TRT) ise haberi “*İsa Paygamber’in doğum yıldönümü nedeniyle Fener Rum Patrikhanesi’nce Aya Yorgi Kilisesi’nde ayin düzenlendi. Haliç’te “denizden haç çıkarma” töreni öncesinde ise bir grup, törenin “haçın düştüğü yer bizimidir” anlamı taşıdığını belirterek, protesto gösterisi yaptı.*”⁶⁹ Başlığıyla duyurmuştur.

⁶⁸“Haliç’ten Haç Çıkarmak İstanbul’u Konstantinopolis Yapmak İstemektir” Hürriyet, (Erişim) <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2005.01.16.585390.asp>, 16.01.2005,

⁶⁹ “İsa’nın Doğumu Kutlandı”, TRT, (Erişim) <http://www.trt.net.tr/wwwtrt/hdevam.aspx?hid=112523>, 06.01.2005.

Konuyla ilgili haberlere göz atıldığında ister yazılı ister görsel medyada olsun, haberin tamamen, milliyetçi grupların mehter marşı okuyarak ve Türk bayrağı açarak gerçekleştirdikleri protesto gösterileri eşliğinde verildiği, bu geleneğin ne anlam ifade ettiği, Rum vatandaşların görüşlerinin neler olduğu gibi konulara hiç bir şekilde değinilmediği görülmektedir. Oysa azınlıklara ait bu geleneğin sunum biçimi, aslında kitle iletişim araçlarının yaratmayı başaracağı o “ortak iletişim alanı”nın tam orta noktasında yer alabilecekken, haber sunulurken gösterilen çeşitli simge ve sembollerle aslında “biz ve biz olmayan” ayrımı bir kez daha kesin sınırlarla çizilmektedir.

“Kurucu unsur” olma iddiasının aslında, etnik olarak Türk olmayanların hayatları üzerinde belli bir baskı hissetmemesi ya da “farklı” kaldığı durumda zarar görüp, dışlanacağı düşüncesine karşı üretilen bir tez olmaktan öteye gidemediği görülmektedir. Medeniyetler İttifakı toplantısı için İspanya’nın başkenti Madrid’de “Nueva Economia Forumu”na katılan Başbakan Erdoğan’a basın toplantısında (17 Ocak 2008) bir gazeteci “Kürtlerin azınlık olup olmadığıyla” ilgili bir soru yöneltilmiş, Başbakan Recep Tayip Erdoğan da; “Kürtler, böyle bir soruyu soranları tekme tokat kovalarlar. Kürtler, Türkiye’de asli unsurdur ve azınlık statüsünü asla kabul etmezler.”⁷⁰ Diyerek yanıt vermiştir. Başbakanın cevabından da anlaşıldığı üzere, “asli-kurucu unsur” olmak, bir erdemdir. Etnik olarak “Türk” olma erdemine sahip olamayan vatandaşlar “kurucu unsur” olma erdemine sahip olarak, kendilerini “bu vatanın asıl sahipleriyle” eşit hissedebilmektedir.

⁷⁰ “Kürt Vatandaşlarım Benden Farklı Değil”, CNN, , (Erişim)
http://www.cnnturk.com/DUNYA/haber_detay.asp?PID=319&haberID=420223, 16.01.2008.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I)

TELEVİZYON HABERLERİNİN İNCELENMESİ

— **İNCELENEN ZAMAN DİLİMİ:** Çalışmanın zaman dilimi, 2005–2007 tarihinde Türkiye’de yaşanan farklı gelişmeler dikkate alınarak belirlenmiştir.

— **NEDEN BU ZAMAN DİLİMİNİN SEÇİLDİĞİ:** Çalışmanın zaman diliminin, 2005–2007 tarih aralığı olarak seçilmesinin nedeni, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez bir başbakanın “Kürt sorunu” ifadesini kullanması ve bunu bir sorun olarak ele alması, Avrupa Birliği’nin İlerleme Raporları’nda Türkiye’de yaşayan Kürtleri ve Alevileri de “azınlık” olarak kabul etmesi ve yaşanan bu gelişmelerin, söz konusu zaman dilimleri içinde gerçekleşmiş olmasıdır.

— **İNCELENEN TELEVİZYON KANALLARI:** Çalışmada incelenen görüntüler, RTÜK’te kaydı bulunan özel televizyon kanallarına ait haber bültenlerinden oluşmaktadır. Kaynaklara erişim, özel kanalların haber bültenlerinin arşiv görüntülerine ulaşım ile sınırlıdır.

— **İNCELENEN KONULAR:** Çalışmada incelenen haber konuları, sadece kimlik ve azınlıklar konusunda ipuçları veren örnekler oldukları için değil, konu hakkında genel olarak bir değerlendirme yapmak için yeterli olduklarından seçilmiştir.

I. HABER: “KÜRT SORUNU” İFADESİNİN BAŞBAKAN RECEP TAYYİP ERDOĞAN TARAFINDAN DİLE GETİRİLMESİ

1. HABER KANALLARI: ATV - Kanal D - Kanal 7- Show TV

2. HABERİN YAYINLANDIĞI ZAMAN DİLİMİ: 12.13.14 Ağustos 2005

3. HABERİN KONUSU: 12 Ağustos 2005 tarihinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Toplu Konut İdaresi'nin yaptığı evlerin açılış töreni için Diyarbakır'a yaptığı ziyaret sırasında kullandığı ifadeler, medya için önemli bir gündem maddesi ve başlı başına haber değeri olmuştur. Çünkü Başbakanın Kürt sorununu “adıyla anması” ve devletin geçmişte hatalar yaptığını kabul ederek bunlarla yüzleşmesi gerektiğini vurgulaması, bazı çevreler tarafından demokratik açılım anlamında olumlu bir gelişme olarak değerlendirilse de, esas, bir başbakanın nasıl olup da böyle bir değerlendirme yaparak, *“terör örgütünün yıllardır arkasına saklandığı bir dille”* konuşabildiği tartışma konusu olmuştur. Söz konusu gezi yazılı basında da haber konusu olmuştur. Örneğin; 13.08.2005 Tarihli Hürriyet Gazetesinde haber; *“Kürt sorunu benim sorunum”* başlığıyla duyurulmuş ve *“Ayrımcılık yok”* *“Hatalar yapıldı”* ve *“Önce benim”* gibi alt başlıklarla okuyucuya sunulmuştur.⁷¹

Nitekim başbakanın “Kürt sorunu” ifadesini kullanması tüm televizyon kanallarının ana haber bültenlerinde ilk haber olarak yer almış, olay günü haber bültenleri canlı yayınlarla gezi bölgesine bağlanmış, olayı izleyen diğer günlerde de konuyla ilgili haberler verilmeye devam edilmiştir.

⁷¹ “Kürt Sorunu Benim Sorunum” Hürriyet, (Erişim), <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2005/08/13/686222.asp>, 13.05.2008.

Şekil VI. Başbakan Recep Tayip
Erdoğan'ın Diyarbakır Gezisi

4. HABERİN BÜLTEN İÇİNDEKİ SIRASI:

12 Ağustos 2005, saat: 19.30, ATV Ana Haber Bülteni:

1. **Haberin konusu:** Başbakan Recep Tayip Erdoğan'ın Diyarbakır Gezisi.
2. **Haberin konusu:** Başbakan Recep Tayip Erdoğan'ın Diyarbakır Gezisi.

12 Ağustos 2005, saat: 19.30, Kanal D Ana Haber Bülteni:

1. **Haberin konusu:** Başbakan Recep Tayip Erdoğan'ın Diyarbakır Gezisi.
2. **Haberin konusu:** Başbakan Recep Tayip Erdoğan'ın Diyarbakır Gezisi.
3. **Haberin konusu:** Başbakan Recep Tayip Erdoğan'ın Diyarbakır Gezisi.

12 Ağustos 2005, saat: 19.30, Kanal 7 Ana Haber Bülteni:

1. **Haberin konusu:** Başbakan Recep Tayip Erdoğan'ın Diyarbakır Gezisi.
2. **Haberin konusu:** Başbakan Recep Tayip Erdoğan'ın Diyarbakır Gezisi.

12 Ağustos 2005, saat: 19.30, Show TV Ana Haber Bülteni:

1. **Haberin konusu:** Başbakan Recep Tayip Erdoğan'ın Diyarbakır Gezisi.
2. **Haberin konusu:** Başbakan Recep Tayip Erdoğan'ın Diyarbakır Gezisi.

13 Ağustos 2005, saat: 19.30, ATV Ana Haber Bülteni:

1. **Haberin konusu:** Başbakan Recep Tayip Erdoğan'ın Diyarbakır Gezisi.
2. **Haberin konusu:** Başbakan Recep Tayip Erdoğan'ın Diyarbakır Gezisi.

13 Ağustos 2005, saat: 19.30, Kanal D Ana haber bülteninin konuları:

1. **Haberin konusu:** Başbakan Recep Tayip Erdoğan'ın Diyarbakır Gezisi.

13 Ağustos 2005, saat: 19.30, Kanal 7 Ana Haber Bülteni:

1. **Haberin konusu:** Başbakan Recep Tayip Erdoğan'ın Diyarbakır Gezisi.

13 Ağustos 2005, saat: 19.30, Show TV Ana Haber Bülteni:

1. **Haberin konusu:** Başbakan Recep Tayip Erdoğan'ın Diyarbakır Gezisi.
2. **Haberin konusu:** Başbakan Recep Tayip Erdoğan'ın Diyarbakır Gezisi.

14 Ağustos 2005, saat: 19.30, ATV Ana Haber Bülteni:

1. **Haberin konusu:** Başbakan Recep Tayip Erdoğan'ın Diyarbakır Gezisi.

14 Ağustos 2005, saat: 19.30, Kanal D Ana Haber Bülteni:

2. **Haberin konusu:** Başbakan Recep Tayip Erdoğan'ın Diyarbakır Gezisi.

14 Ağustos 2005, saat: 19.30, Kanal 7 Ana Haber Bülteni:

1. **Haberin konusu:** Başbakan Recep Tayip Erdoğan'ın Diyarbakır Gezisi.

14 Ağustos 2005, saat: 19.30, Show TV Ana Haber Bülteni:

1. **Haberin konusu:** Başbakan Recep Tayip Erdoğan'ın Diyarbakır Gezisi.

5. HABERİN SUNUMU

İncelenen haber bültenlerinde, haberin sunumu sırasında olay yerinden kaydedilmiş film ve videobant görüntüleri, arşiv görüntüleri, ekranı bozma ve grafik gibi sunuş teknikleri kullanılmaktadır. Konu, 3 gün boyunca tüm haberlerde ilk haber olarak vermiştir. Haberin yayınlandığı gün bülten içindeki sırasında da Kürt Sorunu ifadesi ile ilgili haberler, ilk sıralarda yer almaktadır. Gezi için “*Tarihi*” vurgusu yapılmış, alt yazılarla bu ifade desteklenmiş ve başbakanın aslında Diyarbakır’a açılış için gitmesi değil, “*Kürt Sorunu*” ifadesini kullanması ve bunun önemi üzerinde durulmuştur. ATV Haber, Show Haber ve Kanal D Haber’de Başbakan’ın konuşması sırasında okuduğu Cahit Sıtkı Tarancı’nın “Memleket İsterim” adlı şiirine vurgu yapılmaktadır. Söz konusu kanallarda haber verilirken tören sırasında Başbakanın yaptığı konuşma aktarılırken, ekran ikiye bölünerek bölge halkının Başbakanın sözlerine verdiği tepki gösterilmiştir. İlgili kanallarda ayrıca, Başbakanı dinleyen kalabalığın Kürtçe döviz ve pankartlar taşıması da altı çizilen konular arasında yer almaktadır.

ATV, Kanal D ve Show Haberde dikkat çeken bir diğer ayrıntı da, alınan yoğun güvenlik önlemlerinin özellikle canlı bağlantılarla muhabirin sunumu eşliğinde anlatılması olmuştur. Tören alanına alınacak insanların tek tek üstlerinin aranması, tören alanının etrafına keskin nişancılar yerleştirilmesi muhabirlerin sunumu eşliğinde aktarılmıştır. Söz konusu haberlerde ayrıca törene katılımın az olduğuna da değinilmektedir. ATV Haber ve Kanal D Haber ayrıca, Başbakanın Diyarbakır Belediye Başkanı Osman Baydemir’le görüşmediğini de haber konusu yapmıştır.

13.08.2005 tarihli haber bültenlerinin hemen hepsinde “Olay gezinin yankıları sürüyor” “Diyarbakır gezisinin ardından muhalefetin verdiği tepkiler” “Diyarbakır’ın şansı bu kez dönecek mi?” “Gezi daha çok konuşulacağı benziyor” gibi ifadeler kullanılarak, başbakanın adını koyduğu soruna karşı muhalefetin verdiği tepkiler ve gezinin ardından bölge halkının ne düşündüğü

gibi konular haber konusu edilmiştir. Başbakan'ın Cahit Sıtkı Tarancı'nın şiirini okuduğu haberde fonda kullanılan müzik ATV ve SHOW Haberde aynıdır.

6. HABER ANALİZİNDEN ELDE EDİLEN BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

İNCELENEN TELEVİZYON KANALLARI	KONUyla İLGİLİ VURGULAYICI DİLSEL ÖĞELER	KONUyla İLGİLİ VURGULAYICI GÖRSEL ÖĞELER
ATV	"ÇÖZÜM DİYARBAKIR'IN ORTASINDA"	ATATÜRK HEYKELİ GÖRÜNTÜSÜ, KÜRTÇE ŞİVEYLE ŞİİR OKUYAN ÇOCUKLARIN YAKIN ÇEKİM GÖRÜNTÜLERİ.
KANAL D	"TARİHİ GEZİ" "KÜRTÇE PANKARTLA KARŞILAMA"	UÇURULAN GÜVERCİNLER, BAŞBAKANIN ÇOCUKLARI SEVMESİ, MUHALEFETİN ELEŞTİRİLERİ SIRASINDA ARŞİVDEN VERİLEN DOĞU VE GÜNEYDOĞU OPERASYONLARINDAKİ TÜRK ASKERLERİ.
KANAL 7	"CESUR BİR ÇIKIŞ" "DAHA ÇOK DEMOKRASİ"	TÖREN ALANI GENEL ÇEKİM
SHOW TV	"GÜNLERDİR BEKLENEN GEZİ" "GÖNÜL ALDI" "BİRLİK BERABERLİK MESAJI" "DİYARBAKIR'IN ŞANSI DÖNECEK Mİ" "EN BÜYÜK SORUN İŞSİZLİK"	TAVLA OYNAYAN ESNAF, BOŞ DÜKKÂNLAR, AYAKKABI BOYACILARI

Belirtilen haber bültenlerinde kullanılan dille birlikte, kameranın kullanımı, kurgu ve üst ses anlatımıyla, “aktarılan” olayın “anlatılan” olaya dönüştürüldüğünü söylemek mümkündür. Haberde kullanılan dil, diğer medya metinlerinde olduğu gibi, anlatır, yorumlar, yargılar... Çünkü “*bir metin açıklıkla yapılandırılmış bir bütündür*”.⁷² Dolayısıyla, Başbakanın Diyarbakır gezisinin niçin tarihi bir gezi olduğunun, haberde kullanılan dille, görüntülerle, kurgu teknikleriyle vs. yapılandırılarak anlatılması söz konusudur.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın “*Kürt Sorunu benim sorunumdur*” ifadelerinin haber bültenlerinde yer alması, basit bir durum değildir. Çünkü bu ifadeleri kullanan kişi sıradan bir vatandaş değildir, başbakandır; kendisinde ulus şahıslaşır.⁷³ Ayrıca Başbakanın “*benim sorunumdur*” un ardından kullandığı “*hepimizin sorunudur*” ifadesi bunun kanıtıdır. Ulusal “biz” televizyonun ya da izleyicilerin değil, kendisinden alıntı yapılan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’inkidir.

ATV, Show TV ve Kanal D haber bültenlerinde, habere yapılan kurgu, haberde kullanılan alt yazılar, üst metinler ve görsel öğelerin genelde aynı şekilde verildiği, ancak Kanal 7 haber bülteninde daha farklı bir bakış açısı kullanıldığı gözlenmiştir. Kanal 7 haber bülteninde, başbakanın tören sırasında yaptığı konuşma neredeyse kesintisiz verilmekte, üst ses ve yorumların daha az kullanıldığı göze çarpmaktadır. Buradan, habere yapılması gereken yorumun izleyiciye bırakıldığı ve bu anlamda daha mesafeli bir yaklaşım benimsendiği sonucunu çıkarmak mümkün görünmektedir.

ATV ve Show Haberde Başbakanın adını koyduğu soruna “negatif bir vurgu” yapıldığı gözlenmektedir.

⁷²Olivier Burgelin, “Yapısal Çözümleme ve Kitle İletişimi,” Çev: Nezih Erdoğan, Eskişehir, Kurgu Dergisi, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No:4, 1981.

⁷³ Michael Billig, Banal Milliyetçilik, Çev: Cem Şişkolar, İstanbul, Gelenek Yayınları, 2002. s.131.

ATV Haberde “Kürt Sorunu”nun çözümü, şehir merkezinde duran Atatürk heykeli olarak gösterilmektedir, muhabir *“aslında çözüm yıllardır şehrin merkezinde duruyordu”* sözünün ardından ekranı “Atatürk Heykeline” bırakmaktadır. Bu görüntünün amaçlı kullanıldığı ve heykelin bir yananlam’a işaret ettiği sonucunu çıkarmak mümkün görünmektedir. Çünkü heykel bir göstergedir, bir anlamdır ve içi doludur.⁷⁴ Sonuçta televizyon metinlerinde bir an için gösterilen bir heykel, bir taş yığını ya da bir sanat eseri değil, bir ideoloji, sosyal statü ya da milliyet türünden kavramlar olarak anlam yaratmaktadır. Barthes; *“bir nesnenin uzlaşım ve kullanım aracılığıyla, başka bir şeyin yerine geçmesini mümkün kılan bir anlam kazandığında simge haline geldiğini”* ifade etmektedir.⁷⁵ Atatürk heykeli bu haberde, üniter devlet yapısının ve ulusal büyük anlatının homojenize söyleminin bir simgesi durumundadır. Bu haberde muhabirin sözlerinin ardından ekrana Atatürk Heykeli’nin gelmesi, simgesel bir anlam taşımaktadır.

Atv Haber Diyarbakır gezisinin ardından bölge halkına mikrofon uzatmış, “Kürtçe şiveyle Türkçe şiir” okumaya çalışan Diyarbakırlı çocukların yakın çekim görüntülerini ekrana taşımıştır. Televizyonda kullanılan kamera ölçeklerinin her birinin bir gösteren olarak görev yaptığı, farklı anlamları gösterdiği düşünülürse,⁷⁶ muhabirin ellerine tutuşturduğu şiiri okumaya çalışan çocukların yakın çekim ölçeğinde verilmesi tesadüfi değildir. Yakın çekim ölçeği, bir gösteren olarak “içtenlik”e işaret eder; “ATV Haber, içtendir, doğrudur, gerçektir.”

Show Haberde “Diyarbakır’ın esas sorununun işsizlik” olduğuna dikkat çekilmekte ve kahvehanelerde oturan insanlar ile boş dükkânlardaki esnaf görüntüleri haberde yer almaktadır. Burada kullanılan çağrışım muhalif bir söyleme işaret eder. Başbakan’ın Diyarbakır’da kullandığı ifadenin, halk üzerinde nasıl bir etki yarattığını aktarmak iddiasında olan bir haberde, boş

⁷⁴ Seyide Parsa, “Televizyon Göstergebilimi”, Eskişehir, Kurgu Dergisi, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Sayı: 16, 1999, s. 21.

⁷⁵ John Fiske, İletişim Çalışmalarına Giriş, Çev: Süleyman İrvan, Ankara, Ark Yayınları, 1996, s. 123,

⁷⁶ Parsa, a.g.m., s. 24.

dükkânlarda ya da kahvehanelerde oturarak-boş zaman, eğlence, can sıkıntısı- zaman geçiren esnaf görüntülerinin yer alması boşuna değildir. Zira bu yolla, haberin sonunda da açık bir şekilde dile getirilen *"Diyarbakır'ın esas sorununun işsizlik"* olduğu yargısı temellendirilmektedir.

Söz konusu haberler zaman zaman "birlik, beraberlik" çağrıştıracak görsel ve sözel ifadelerle desteklenmiştir. Örneğin; Kanal D Haber uçurulan beyaz güvercinleri ekrana taşımıştır. Güvercinler barışın sembolü sayılmakta, bu yolla, "birlik-beraberlik ve barış" mesajı verilmekte, bu görüntülerin haber bültenlerinde yer almasıyla da, aynı söylemin televizyon aracılığıyla yinelenmesi söz konusu olmaktadır. Söylemi belirleyen medya yöneticilerinin diğer iktidar gruplarıyla olan bağlantıları, onları, resmi ideolojilerinin ve bu ideolojiye ait imgelem dünyasının içinde bırakmaktadır.⁷⁷ Dolayısıyla, tüm televizyon metinlerinde ve haberlerde, bize aktarılan bu kodlar - güvercin=barış- bizi sistem içi imgelere ve anlam kalıplarına götürür.

Kanal 7 Haber bülteni ise, haberde kullandığı dille, Başbakanın *"cesur bir çıkış yaparak, geçmişte siyasi ve hukuki hatalar yapıldığını söylediği"* saptamasında bulunmaktadır. Diğer kanallarda Başbakanın ifadeleriyle ilgili herhangi bir olumlu görüşün yer almadığı düşünülürse, Kanal 7 Televizyonunun bu yorumu, Başbakan'ın söylemine bir desteği de göstermektedir.

Kanal 7 Haber bülteni dışındaki haber bültenlerinde görüntüler verilirken sık sık kesme yapıldığı gözlenmiştir. Bir görüntüden diğerine geçiş yapılırken kullanılan kesme hareketiyle, "aynı andalık, heyecan" duygusuna vurgu yapıldığı varsayılmaktadır. Kamera ölçekleri, kamera açıları, kamera hareketleri, kurgu teknikleri... bir tür televizyon grameri anlamına gelmekte⁷⁸ ve haber bülteninde kullanılan bu "gösteren"lerle mutlaka bir "gösterilen"e işaret edilmektedir.

⁷⁷ İsmet Yazıcı Emir, Kitle İletişiminde İmaj, İstanbul, İmaj Yayınları, 2003, s. 145,

⁷⁸ Parsa, a.g.m. s. 25.

Toplumun prototipini yansıtan kamusal mekânların, örnek kolektif temsillerin zeminini oluşturması gibi, televizyonda da “biz”e ait olan seyredilir. Böylece kitle iletişim araçları mevcut kültürü homojenleştirirken, aynı zamanda standart değerler üretmekte ve bunları aktarmaktadırlar.⁷⁹ Burada da Başbakanın farklı etnik kimliklere atıfta bulunması, “biz”im dışımızda bir kimlikten söz etmesi, söz konusu haber bültenlerinde, olumsuz ifadeler ve yananamlarla karşılığını bulmaktadır.

Haberler örtük olarak “ulusal bir dinleyici kitlesi” varsaymakta ve haberi yapanlar ülkenin bakışları altında oldukları iddiasındadırlar. Michael Billig, *“rutin pratiklerde ve günlük söylemlerde, özellikle kitlesel medyada “millet olma” fikrinin düzenli bir şekilde dalgalandırıldığını/imlendiğini”*⁸⁰ ifade etmektedir. Gerçekten de “Kürt Sorunu” başlıklı haberde olduğu üzere, örneğin Atatürk heykelinin gösterilmesi yoluyla, rutin bir şekilde, izleyici kitlesine “biz”in kim olduğu ve “kim olmadığı” hatırlatılmaktadır. “Biz”in hatırlatılması aslında, “öteki”nin de hatırlatılması anlamına gelir ki; kültürel ayrımlaşmanın bir yansıması olarak öteki, tanımlanmış bir dairenin dışında kalmışlığı, hatta meşruiyet alanının farklılaşmasını göstermektedir. Böylece bir grup önyargısı olarak “öteki” yaratılmaktadır.⁸¹ Sonuçta burada yaratılan önyargıların, aydınlanma sonrasında gelişen modernite projesi kapsamında, aynı zamanda belli ideolojileri geliştirmek isteyenlerin yarattığı farklı alanlarda olduğu söylenebilir; örneğin tarih alanı gibi. “Orta Asya’dan gelen Türkler” tabiri, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde çok önemli bir söylemdir ve o toplumda yaşayan insanlarda ortak bir bellek yaratma, ortak bir aidiyet duygusu edinme çabası kapsamında düşünülebilir.

Söz konusu kanallarda gösterilen bazı imgelerin; Atatürk heykeli, güvercinler, kahvede oturan esnaf vb. belli anlamlar oluşturmaya yöneliktir.

⁷⁹ Naci Bostancı, a.g.e, s. 29.

⁸⁰ Billig, a.g.e. s. 177.

⁸¹ Necdet Subaşı, *Öteki Türkiye’de Din ve Modernleşme*, Ankara, Vadi Yayınları, 2003, s. 16.

Çünkü kitle iletişim araçlarının kullandığı söylem, sembollerle anlam üreten, sembollerle dolayımrama yapan ve mesajı araç olarak kullanan bir dile sahiptir. Özellikle televizyonun yarattığı görsellik, bizi çeşitli anlam kalıplarına, imgelere ve kodlara götürmektedir. Dolayısıyla söz konusu haberlerde bize gösterilen hiçbir görsel öge boşuna değildir.

II. HABER: HRANT DİNK SUİKASTI

1. HABER KANALLARI: ATV-Kanal D-Kanal 7-Show TV

2. HABERİN YAYINLANDIĞI ZAMAN DİLİMİ: 19.20.23 OCAK 2007

3. HABERİN KONUSU: Hrant Dink, 19 Ocak 2007 tarihinde bir suikast sonucu öldürüldüğünde, ATV, Kanal D, Kanal 7 ve Show Haber bültenlerinin olayı “dramatize ederek” yansıttığı ve Hrant Dink’i bir “vatansever” ilan ettiği gözlenmiştir. Yayınlanan haber bültenlerinde Hrant Dink’in özellikle “arkasından” vurulduğuna, öldüğü anda ayağında bulunan ayakkabıların altının delik olmasına, cesedinin 1 saat yerde bekletilmesine “yetim” kalan kızı ve oğlunun gözyaşlarına sık sık vurgu yapmakta, daha önce tehditler aldığı ve koruma talebinde bulunduğu belirtilmektedir.

Sekil VII. Agos Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Hrant Dink

4. HABERİN BÜLTEN İÇİNDEKİ SIRASI:

19 Ocak 2007, saat: 19.30, ATV Ana Haber Bülteni:

3. ve 9. Haberin konusu: Hrant Dink Suikasti.

19 Ocak 2007, saat: 19.30, Kanal D Ana Haber Bülteni:

1. ve 8. Haberin konusu: Hrant Dink Suikasti.

19 Ocak 2007, saat: 19.30, Kanal 7 Ana Haber Bülteni:

1. ve 10. Haberin konusu: Hrant Dink Suikasti.

19 Ocak 2007, saat: 19.30, Show TV Ana Haber Bülteni:

1. ve 8. Haberin konusu: Hrant Dink Suikasti.

20 Ocak 2007, saat: 19.30, ATV Ana Haber Bülteni:

1. ve 6. Haberin konusu: Hrant Dink Suikasti.

20 Ocak 2007, saat: 19.30, Kanal D Ana Haber Bülteni:

1. ve 9. Haberin konusu: Hrant Dink Suikasti.

20 Ocak 2007, saat: 19.30, Kanal 7 Ana Haber Bülteni:

1. ve 10. Haberin konusu: Hrant Dink Suikasti.

20 Ocak 2007, saat: 19.30, Show TV Ana Haber Bülteni:

1. ve 7. Haberin konusu: Hrant Dink Suikasti.

23 Ocak 2007, saat: 19.30, ATV Ana Haber Bülteni:

1. ve 5. Haberin konusu: Hrant Dink Suikasti.

23 Ocak 2007, saat: 19.30, Kanal D Ana Haber Bülteni:

1. ve 5. Haberin konusu: Hrant Dink Suikasti.

23 Ocak 2007, saat: 19.30, Kanal 7 Ana Haber Bülteni:

1. ve 5. Haberin konusu: Hrant Dink Suikasti.

23 Ocak 2007, saat: 19.30, Show TV Ana Haber Bülteni:

1. ve 5. Haberin konusu: Hrant Dink Suikasti.

Not: Bazı haberlerde konular birbirinin içine geçmiş ve birbirinin devamı durumdadır.

5. HABERİN SUNUMU

Sekil VIII. Hrant Dink Cinayeti - 19.01.2007

Atv, Show TV, Kanal D ve Kanal 7 haber bültenlerinde ilk 7–8 haberin tamamen suikast haberi ve bunun yankılarıyla ilgili olduğu gözlenmiştir. Cinayetle ilgili ayrıntılar, nasıl işlendiği, Hrant Dink'e kaç kurşun sıkıldığı, olayın görgü tanıkları, zanlının kim olduğu, cinayetten hemen sonra alınan güvenlik önlemleri, protesto gösterileri, cinayetin yurtiçinde, Ankara'da ve dış basındaki yankıları... gibi konular tüm detaylarıyla işlenerek verilmektedir. Tüm haber bültenlerinde ortak bir anlatımla, olayın bir provakasyon olduğu, bu cinayetten sonra Türkiye'nin içte ve dünyada çok güç bir duruma itildiği ve "Türkiye'nin aydınlık geleceğine bir kurşun sıkıldığı" mesajı iletilmektedir.

ATV, Kanal D ve Show Haberde cenaze töreninin yapıldığı gün ekrana getirilen görüntülerde Hrant Dink'in eşi Raşel Dink'in uçurduğu güvercinler ekrana getirilmiş, Hrant Dink'in son yazısında kullandığı "ürkek güvercin" benzetmesine sık sık vurgu yapılmış ve fonda verilen "Sarı Gelin" türküsüyle

haberinin dramatik etkisi arttırılmaya çalışılmıştır. ATV ve Kanal D Haberde cenaze töreninin yapıldığı gün Ermenistan'ın Türkiye ile diyaloga hazır olduklarını açıklaması da haber bültenlerinde dikkat çekilen konular arasındadır. Hatta Kanal D haber Mehmet Ali Birand'ın yorumları eşliğinde, *“Hrant Dink galiba boşuna ölmedi; Türkiye ile Ermenistan arasında diyalog ihtimali doğdu.”* Şeklinde bir başlık atmış ve *“bunun Türkiye için bulunmaz bir fırsat olduğunu, soykırım yalanından kurtulmak için Türkiye'nin bu görüşmeyi mutlaka yapması gerektiğini”* iletmıştır.

Kanal D ve Show TV Haber bültenlerinde dikkat çeken diğer bir detay da, Hrant Dink'in ölümünün ardından yapılan protesto gösterileri ve gösteriler sırasında atılan *“Hepimiz Hrant'ız hepimiz Ermeniyiz”* sloganları olmuştur. Kanal D Haber bülteninde MHP liderinin; *“Şehit cenazelerinde bulunmayanların şimdi mağdurun etnik mensubiyeti üzerinden slogan üretmesi, izaha muhtaç bir garabettir!”* sözleri ekrana taşınmıştır.

Sekil IX. Hrant Dink Cinayetini Protesto Eden Göstericiler

Kanal 7 Haber bülteninde haberin sunumunda, diğer kanalların haber bültenlerine nazaran, daha az kurgu tekniğinin kullanıldığı, daha az kesme yapıldığı ve daha az üst ses verildiği gözlenmiştir. Haberın sunumunda dramatik etki yaratmak amacıyla fonda Sarı Gelin türküsünün çalınması, cinayeti protesto edenlerin yaktığı mumlar ve koyduğu kırmızı karanfillerle, uçurulan beyaz güvercinlere vurgu yapılmıştır ancak, diğer haber bültenlerinin aksine Hrant Dink'in öldürüldüğü anda giydiği ayakkabıların altının delik olması hiçbir şekilde haber konusu yapılmamıştır. Dikkat çeken bir diğer ayrıntı da, Hrant Dink'in yerde yatan cenazesinin üzeri örtülene kadar görüntünün mozaiklenerek verilmiş olmasıdır.

Diğer haber kanallarından farklı olarak Kanal 7 Haberde dikkat çeken bazı farklılıklar vardır. Diğer kanallar bu olayın bir provakasyon ve karanlık güçlerin işi olduğu konusunda haberler yapmışlar ancak bununla ilgili somut bir yayın yapmamışlardır. Kanal 7 Haber de olayın karanlık güçlerin işi olduğu iddiasındadır ancak bunu destekleyecek haberlere yer vermiştir. Örneğin; Hrant Dink'in yaşadığı dönemde "emekli orgeneral Veli Küçük tarafından tehdit edildiği", Veli Küçük'ün de Susurluk cinayetinde adının geçtiği belirtilmiştir. Ayrıca, Hrant Dink'in aldığı çok sayıda tehdit içerisinde İstanbul vali yardımcısının da adının bulunduğu iddiaları haberde yer almıştır. Bunun dışında Kanal 7 haber bültenlerinde sık sık cinayetin Ermeni soykırımının çok tartışıldığı bir dönemde işlenmesinin önemi üzerinde durulmaktadır.

Diğer haber bültenlerinden farklı olarak Kanal 7 Haberde ayrıca, gerek gazeteci yazar Fehmi Kuru'nun değerlendirmeleriyle gerekse ayrıca haber konusu edilerek, Trabzon'da işlenen "Rahip Santaro cinayetiyle", "Hrant Dink cinayeti" arasındaki benzerliklere dikkat çekilmekte ve cinayetin bir örgüt işi olduğu iddiasının pekiştirilmeye çalışıldığı gözlenmektedir.

Ayrıca Kanal 7 Haber spiker tarafından yapılan; *"Aydınlık, birlik-beraberlik içerisinde yarınlar dileyerek haber bültenimize noktayı koyuyoruz"* anonsuyla kapanmıştır.

Diğer kanallardan farklı olarak Show Haber, cinayetle ilgili Genelkurmay Başkanlığı'nın açıklamalarını da haber konusu yapmıştır.

6. HABER ANALİZİNDEN ELDE EDİLEN BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

İNCELENEN TELEVİZYON KANALLARI	KONUyla İLGİLİ VURGULAYICI DİLSEL ÖĞELER	KONUyla İLGİLİ VURGULAYICI GÖRSEL ÖĞELER
ATV	"ÜRKEK GÜVERCİN" "İŞTE HAİN KATİL" "ERMENİSTAN'DAN DİPLOMASİ ADIMI"	SAĞ ÜST KÖŞEDE YER ALAN "DOMAKRASİYE KURŞUN" LOGOSU, YERDE YATAN CENAZE, DELİK AYAKKABILAR, BEYAZ RENKLİ GÜVERCİNLER
KANAL D	"ÜRKEK GÜVERCİN" "ERMENİSİ, MÜSLÜMANI, HERKESİ" "ERMENİSTANDAN SICAK MESAJLAR" "BAHÇELİ ÇOK KIZDI" "HRANT BOŞUNA ÖLMEDİ"	EKRANIN ÜSTÜNDE YER ALAN "HRANT DİNK ÖLDÜRÜLDÜ" LOGOSU, YERDE YATAN CENAZE, DELİK AYAKKABILAR, BEYAZ RENKLİ GÜVERCİNLER
KANAL 7	"ERMENİ ASILLI GAZETECİ" "BİRLİK- BERABERLİK İÇİNDE YARINLAR" "DİNK VE SANTARO CİNAYETLERİ" "EMEKLİ GENERAL TARAFINDAN TEHDİT" "O BİZDEN BİRİYDİ" "CİNAYETİN ARKASINDA ÖRGÜT"	YERDEKİ CENAZENİN MOZAİK GÖRÜNTÜSÜYLE VERİLMESİ, BEYAZ RENKLİ GÜVERCİNLER
SHOW TV	"ERMENİ ASILLI GAZETECİ" "TRAJİK BİR DETAY" "BU ALÇAĞI İHBAR EDİN" "GENELKURMAYIN TEPKİSİ" YÜZYILLRADIR KARDEŞTİK"	SAĞ ÜST KÖŞEDE YER ALAN "TÜRKİYE'Yİ KARIŞTIRMAK İSTİYORLAR" LOGOSU, DELİK AYYAKBIYA YAPILAN ZOOM HAREKETİ, YERDE YATAN CENAZE, BEYAZ RENKLİ GÜVERCİNLER

Dil kullanımının gerçekleri yansıtan bir araç olmaktan çok, kendi başına politik ve ideolojik bir araç olduğu⁸² fikri, imaj çalışmalarının temel noktasını oluşturmaktadır. Burada imajdan kasıt, “ben” ve “öteki” arasındaki ilişki biçimi ya da anlamlandırma olarak kabul edilebilir. Toplumların bağlı oldukları kültürel, politik, ideolojik çevreyi imajlar aracılığıyla saptayabilmektedirler. Bu yolla “ben” ve “öteki” netleşmekte, ulusal bir kimlik de “karşı tarafa” göre belirlenmektedir. Türkiye Cumhuriyeti için de, vatandaşlık statüsünün temel belirleyicilerinin kuruluşundan bugüne belirlenen çeşitli uygulamalarla olduğu kadar, bu uygulamaları hayata geçiren “söylem”le yani “dil”le de belirlendiğini söylemek mümkündür. Siyasi elitlerin söylemleri ve bu söylemlere toplum tarafından verilecek tepkinin ne olacağı basın, televizyon ve elektronik medyada “biz” ve “onlar”ın nasıl belirleneceğinde etkili olmakta, dolayısıyla kitle iletişim araçlarında kullanılan dille, hangi kimliklerin milli siyaset içinde geçerli olacağı ve hangilerinin dışlanacağı netleştirilmektedir. Sadece olağanüstü durumlarda değil normalde de medya, belirlediği gündemler, milli sembollere yaptığı atıflar, üslubundaki “ötekiler”le “biz”i ayıran kavramlar nedeniyle, milliyetçiliğin nesnesi olan halkın “bilişsel stilini” dönüştürmektedir.⁸³

Medyanın, kullandığı dili “bazı durumlarda” nasıl tersine çevirdiği araştırmanın önceki bölümlerinde değinilen “herhangi bir söylemin her zaman birbiriyle tutarlı olmak zorunda olmadığı, zaman zaman birbirine zıt söylemlerin öne çıkabildiği ve söylemin içeriğindeki “öteki”nin değişebildiği” konusuyla yakından ilintilidir. Gazeteci Hrant Dink olayının bunun tipik bir örneği olduğu düşünülmektedir. Daha önce hakkında açılan “Türklüğe Hakaret” davalarıyla medyanın gündeminde olan Hrant Dink, 19 Ocak 2007 tarihinde bir suikast sonucu öldürüldüğünde, söz konusu haber bültenlerinde “barış yanlısı bir güvercin” ilan edilerek verilmiştir.

⁸² Hercül Milas, a.g.e s. 4.

⁸³ Bostancı, a.g.e, s. 79.

Hrant Dink'in öldürüldüğü gün yayınlanan ATV, Kanal D, ve Show TV ana haber bültenlerinde, haberin aktarımında kullanılacak görsel iletiler saptanırken, metnin, bu iletilerin anlam bütünlüğünü tamamlamasına çalışılmıştır. Yani, haberin seçiminde, haber konusundan daha fazla, haberle ilgili görsel malzemelerin öne çıktığı gözlemlenmiştir. Dolayısıyla habere ilişkin bazı ayrıntılar görsel açıdan yetersiz bulunarak bülten dışı bırakılırken, görsel anlamda zengin, ancak haber değeri açısından görece sıradan konular -Hrant Dink'in öldürüldüğü sırada giydiği ayakkabıların altının delik olması gibi- haber sıralamasında öne geçmiştir. Örneğin Kanal D Haberde, haber verilirken, neredeyse tüm başlıklar bu görüntüden yapılan kesme-açılma-kararma-silme vb. tekniklerle verilmiştir.

Cinayetin işlendiği gün yayınlanan ATV, Kanal D ve Show Haber bültenleri, Hrant Dink'in delik ayakkabılarını neredeyse, cinayet haberinin kendisi kadar önemli bulmaktadır. Söz konusu haberlerdeki en önemli görüntü; delik ayakkabılardır. Show Haber de Kanal D Habere benzer şekilde, haber başlıklarını "delik ayakkabıya yapılan zoom hareketiyle" bağlamaktadır. Televizyon ekranında görüntü ikonik bir göstergedir. Ekranda hangi tür program içinde olursa olsun, bize bir şeyler anlatan ikonlar yer almaktadır.⁸⁴ Buradaki "delik ayakkabı" görüntüsünün de bir ikon olduğunu ve Show Haber'in kendi ifadesiyle, Hrant Dink'in "onurlu mücadelesi"nin göstergesi olarak kullanıldığını söylemek mümkün görünmektedir.

Söz konusu haberler "birlik, beraberlik" çağrıştıracak görsel ve sözel ifadelerle desteklenmiştir. Bu ifadelerin kullanımı şu şekildedir;

20.01.2007 tarihinde, yani cinayetten 1 gün sonra yayınlanan, ATV, Kanal D, Show Haber bültenlerinde Hrant Dink'i vurduğu iddia edilen kişinin görüntüleri verilirken "*İşte Hain*" "*Bu Alçağı İhbar Edin*" "*İşte Katil*" gibi sıfatlar kullanılmış ve ekranda "her duyarlı vatandaşın" araması için telefon

⁸⁴ Parsa, a.g.m. s. 24.

numaraları belirmiştir. Bu ifadelerin kullanımı bir tür “dışlama” anlamına gelmektedir; Ermenilerle Türklerin yüzyıllarca kardeş gibi, yan yana yaşadığı, bu cinayeti işleyen de “biz”den biri olamayacağına atıfta bulunmaktadır. Ayrıca Show TV “*Yüzyıllardır kardeşlik ne oldu bize?*” başlığıyla bir haber yayınlamış ve fonda verilen “Sarı Gelin” türküsü eşliğinde Ermeni Vatandaşların cinayetle ilgili görüşlerini ekrana getirmiştir. Bu türkünün verilmesinin, Türk ve Ermeni toplumlarının ortaklığını pekiştirme amaçlı, bu ortaklığı kuvvetlendirici bir etki yaratmaya yönelik olduğu düşünülmektedir.

Kanal 7 Haber bülteninde de Hrant Dink’in hayatını anlatan bir haber yapılmış ve haberin başlığında; “*O bizden biriydi*” ifadesi kullanılmıştır. Bu ifadenin kullanılması önemlidir. Çünkü kültürel ayrımlaşmanın bir tezahürü olarak “öteki”nin tanımlanması ve meşruiyet alanının farklılaşması anlamında bir grup önyargısı olarak “öteki”nin tanımlanmasının⁸⁵ söz konusu olduğu düşünülürse, Kanal 7 Haber, Hrant Dink’in dedesi ve dayısını da içine alan geniş bir aile tanıtımının ardından, yetimhanede büyümesine, sol görüşe yakınlığına rağmen, daha sonra terör olaylarıyla adının anılması nedeniyle bu görüşten uzaklaşmasına, Diasporadaki Ermenilere “soykırım” kelimesini kullanmamaları yönündeki çağrılarına kadar uzanan geniş bir sunumla, “olumlu” ifadeler kullanarak, onun aslında nasıl “biz”den biri olduğunu izleyicilere kanıtlamaya çabalamaktadır.

Haber verilirken kanallar arasında benzer bir dilin kullanıldığı ve belli sözcüklerin seçildiği de göze çarpmaktadır; örneğin “*Demokrasiye Kurşun*” “*Provokasyon*” “*Ürkek Güvercin*” ifadeleri gibi. Özellikle “ürkek güvercin” tanımlamasında bir tür eğretilme söz konusu olduğu düşünülmektedir. Hrant Dink’in Agos gazetesinde yazdığı son makalede kendisini ürkek bir güvencine benzetmesi, haber kanalları için adeta bir “malzeme” haline dönüşmüştür. Tıpkı görsel dilde sık kullanılan belli eğretilmeler gibi – Örneğin; Vahşi Batıdaki yabani atlar Marlboro sigarasının eğretilmesidir⁸⁶-

⁸⁵ Subaşı, a.g.e. s. 16.

⁸⁶ Fiske, a.g.e.s. 125.

Şekil XI. 19.01.2008 Tarihli Hürriyet Gazetesi

Tüm bu dilsel ifadelerin ve görsel öğelerin kullanım amacının, birlik-beraberlik çağrıştıracak şekilde, homojenleştirici bir söylemin haber kanalları aracılığıyla devam ettirilmesi olduğu düşünülmektedir.

III. HABER: AB’NİN RUHBAN OKULU VE EKÜMENİKLİK KONUSUNDA YAPTIĞI AÇIKLAMALAR - AB DİYALOGLAR KONFERANSI

1. HABER KANALLARI: Kanal 7- Show TV

2. HABERİN YAYINLANDIĞI ZAMAN DİLİMİ: 20.21 Ekim 2005

3. HABERİN KONUSU: AB’nin Fener Rum Patrikhanesi’nin Ekümeniklik sıfatının tanınması ve Heybeliada Ruhban Okulu’nun açılmasıyla ilgili taleplerine ilişkin, başta İlerleme Raporları olmak üzere, çok sayıda veri bulunduğundan, 20 Ekim 2005 tarihinde İstanbul’da yapılan AB Diyaloglar Konferansı, konu hakkında genel bir değerlendirme yapmak açısından yeterli bulunduğu için seçilmiştir

Sekil XII. Ak Parti Genel Başkan

Yardımcısı Şaban Dişli- Fener Rum Patriği Bartholomeos

4. HABERİN SUNUMU

20 Ekim 2005 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen AB Diyaloglar Konferansı'nda Avrupa Parlamentosu Türkiye Raportörü Camiel Eurlings'in "azınlıklar" ve Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması ile ilgili açıklamaları medyada haber değeri taşıyan konular arasında yer almaktadır. Sadece 2005 yılındaki konferansta değil, ilerleme raporlarında olduğu gibi, her yıl yapılan Diyaloglar Konferansı'nda azınlıklar, insan hakları, dini özgürlükler ve gayrimüslim cemaat vakıfları gibi konular Avrupa Birliği'nin yegâne gündem maddeleri olarak karşımıza çıkmakta ve medya özellikle bu konudaki açıklamalara dikkat çekmektedir.

Konferansa ilişkin haberlerin Kanal D ve ATV Haber bültenlerinde yer almaması dikkat çekicidir. Buradan, kanalın yayın politikası gereği, konferansla ilgili "haber değeri taşımadığı" kanısında olduğu anlaşılmaktadır. Konferansın gerçekleştiği gün yayınlanan Kanal 7 ana haber bülteninde, AP Türkiye Raportörü Eurlings'in İngilizce yaptığı konuşmalar, üzerine Türkçe tercümesi verilerek sunulmuş ve Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması ile ilgili açıklamalarına yer verilmiştir. Kanal 7 Ana Haber'de konferansın sadece Ruhban Okulu ile ilgili kısımlarına değinildiği, aynı gün yayınlanan Show TV ana haber bülteninde özellikle "ekümenik" sıfatının kullanımı ile ilgili konuya vurgu yapıldığı gözlenmiştir. Show Haber'in sonunda AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Şaban Dişli'ye gazetecilerin "ekümenik" sıfatıyla ilgili sorduğu sorular verilmekte, Dişli'nin de *"Kullanılmaması lazım, Türkiye'nin bir yasası var, kuralları var"* cevabı yer almaktadır. Haberde yapılan yorumla, Dişli'nin bu cevabına rağmen, toplantıda ısrarla Bartholomeos'a "ekümenik" olarak hitap edildiği, toplantı için basılan logolarda da "ekümenik patrik" ifadesinin yer aldığı belirtilmektedir. Bu yönüyle Show Haber'de konuya "magazinellik" verilerek aktarıldığı düşünülmektedir. Aynı gün yazılı basında da konferansla ilgili haberler ve Eurlings'in açıklamaları yer bulmuştur. Örneğin; Milliyet gazetesi 21.10.2005

tarıhli haberinde; “Hıristiyan Demokratlar’ın ‘ruhban okulu’ hamlesi”⁸⁸ başlığını kullanmış ve aşağıdaki fotoğrafı yayınlamıştır.

şekil XIII. 21.10.2005 Tarihli Milliyet Gazetesi

21.10.2005 Tarihli Hürriyet Gazetesi de konferans haberini, “Eurlings: Ruhban okulu açılmalı”⁸⁹ başlığını kullanarak duyurmuş ve konferansta dile getirilen Heybeliada Ruhban Okulu’nun açılmasıyla ilgili ayrıntılara yer vermiştir.

Avrupa Birliğı Diyaloglar Konferansı" ile ilgili haberlerin Show TV ve Kanal 7 Haber bültenlerinde kaçınıcı sırada yayınlandığı ile ilgili bilgiye ulaşılammamıştır. Ayrıca 21.10.2005 ve 22.10.2005 tarihlerinde ATV ve Kanal D Haber'de "Avrupa Birliğı Diyaloglar Konferansı" ile ilgili haber yayınlanmamıştır.

⁸⁸“Hıristiyan Demokratların Ruhban Okulu Hamlesi”, Milliyet, (Erişim), <http://www.milliyet.com.tr/2005/10/21/guncel/agun.html>, 21.10.2005.

⁸⁹ “Eurlings: Ruhban okulu açılmalı” Hürriyet, (Erişim), <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=3419082&tarih=2005-10-21>, 21.10.2005.

5. HABER ANALİZİNDEN ELDE EDİLEN BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

İNCELENEN TELEVİZYON KANALLARI	KONUyla İLGİLİ VURGULAYICI DİLSEL ÖĞELER	KONUyla İLGİLİ VURGULAYICI GÖRSEL ÖĞELER
ATV		
KANAL D		
KANAL 7	"AZINLIKLAR, DİN VE DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ" "İDDİA ETTİ, ÖNE SÜRDÜ, BUNUNLA DA KALMADI", "LOZAN'A ATIF"	KONFERANS SALONUNDAKİ KONUŞMACILAR VE DİNLEYİCİLER GENEL ÇEKİM-HRİSTİYAN DİN ADAMLARI YAKIN ÇEKİM
SHOW TV	"EKÜMENİK TARTIŞMASI" "AVRUPA BASTIRIYOR" "İSLAM FOBİSİ" "BU SIFATI KULLANMAKTAKİ ISRARI" "FENER RUM PATRİKHANESİ İLE ORTAK"	LOGOLARDAKİ EKÜMENİK YAZISININ BÜYÜTEÇLE GÖSTERİLMESİ, EKRANI 2'YE BÖLME, AYIN-KONFERANS-ŞABAN DIŞLI-KONFERANS

Konferansın gerçekleştiği gün yayınlanan Kanal 7 ana haber bülteninde, *“Konferansa azınlıklar, din ve düşünce özgürlüğü konuları damgasını vurdu.”* başlığı kullanılmıştır.

Haber verilirken Eurlings’in “Aleviler”le ilgili açıklamalarına özellikle vurgu yapılmaktadır. *“Cem evlerinin ibadethane olarak kabul edilmesi gerektiğini söyledi”, “Sadece gayrimüslimlerin değil, Müslüman olmayan diğer mezheplerin de güçlüklerle karşılaştığını ileri sürdü”, “Türkiye’nin üzerine düşeni yapmadığını iddia etti”* gibi ifadelerle sık sık yer verilmektedir. Ayrıca toplantıda konuşma yapan diğer isimlerin konuşmalarına da yer verilmekte ve

konuşma içinden “*İstanbul’da yaşayan Rum nüfusun sayısının gittikçe azaldığına işaret edildi*” denilerek, Lozan Anlaşması’na atıfta bulunmaktadır. Ana haber bülteninden toplantıdan çıkan sonuç;

Heybeliada Ruhban Okulu’nun yeniden açılması,

Gökçeada ve Bozcaada’daki gayrimüslim cemaate gayrimenkullerinin geri verilmesi,

Objektif, etik ve insani değerler için Türkiye’nin AB kriterlerine uygun davranması... gibi konular şeklinde özetlenmektedir.

Türkiye’de her zaman “sorunlu” kabul edilen farklı dinsel unsurların ve gayrimüslimlerin “ötekileştirme” faaliyetlerinin birer nesnesi⁹⁰ olarak kabul edilmesi yönündeki kalıp-yargının, Kanal 7 Haber bülteninde kullanılan dille bir kez daha yinelenmesi söz konusu olmaktadır. Avrupa Birliği talepleri ve konferansta dile getirilen düşüncelerle ilgili “*İddia etti*” “*öne sürdü*” “*bununla da kalmadı*”... gibi ifadeler kullanılarak, konuya negatif bir vurgu yapıldığı ve “olumsuzluk” addedildiği gözlenmektedir. Bu sözcüklerin aynı zamanda, husumet yansıtacak, muhalif sözcükler olduğu düşünülmektedir. Kanal 7 televizyonunun izleyici profili -muhafazakâr, maneviyatçı- göz önüne alınırsa, burada kullanılan kimi sözcüklerin farklı bir toplumsal duyarlılığı ve anlamlandırma pratiğini işaret ettiği düşünülmektedir. Nitekim anlamlar, metin ve izleyici arasındaki etkileşimler içinde üretilmektedirler. Anlam üretimi, her iki ögenin de katkıda bulunduğu dinamik bir edimdir.⁹¹ Dolayısıyla, burada kullanılan örneğin “*iddia etti*” sözcüğünün, Kanal 7 Haber metninin içindeki anlamı ile Kanal 7 izleyicisinin kafasındaki anlamı arasında, daha doğrusu yananlamları arasında yakın biçimde uyum olduğu düşünülmektedir.

Kanal 7 Haberde, “ekümenik” sıfatının konferansta kullanılmasıyla ilgili herhangi bir dilsel ya da görsel vurguya rastlanmamıştır.

⁹⁰ Subaşı, a.g.e s. 11.

⁹¹ Fiske, a.g.e. s. 211.

Show TV ana haber bülteninde ise “*Avrupa Ruhban Okulu için nasıl bastırıyor*” “*Ekümenik tartışması alevlendi*” gibi başlıklar kullanılmış ve konferansı, Avrupa Parlamentosu Hristiyan Demokratlar grubu ile Fener Rum Patrikhanesi’nin “ortak” düzenlemesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Fener Rum Patrikhanesi’nden ayin görüntüleri eşliğinde verilen haber bülteninde, Patriğin “ekümenik sıfatını kullanmak istediği” üzerinde durulmaktadır. Toplantıda konuşma yapan Avrupa Parlamentosu Hristiyan Grubu, Grup Başkanı Hans Gert Koterling’in “*Ruhban Okulu açılmazsa Batı Avrupa’da İslam fobisi artabilir*” ifadelerine yer verilmektedir. Haberde, “*Toplantıya damgasını vuran bir başka konu ise, Bartholomeos’un kullanmak istediği ekümenik sıfatıydı*” denilerek, patriğin konuşmasından bir bölüm ekrana getirilmiştir.

Show Haberde de Avrupa Birliği Diyaloglar Konferansı ile ilgili haberin negatif bir vurgu taşıdığı gözlenmiştir. Çünkü Show Haber özellikle “Ekümenik” sıfatı ve bu sıfatın kullanılmasındaki “ısrar” üzerinde durmakta ve burada da özellikle Fener Rum Patrikhanesi’nin “rolüne” dikkat çekmektedir. Rumlar Osmanlı Devleti’nde ilk isyan eden ve “içerden” yıkımı ilk başlatan milletlerdendir. Daha sonra “Megali İdea” sloganıyla devletin topraklarına karşı bir dizi taleplerle ulusal sınırlarını genişletmişler ve “Bizans’ın varisleri” olarak ortaya çıkmışlardır. En önemlisi de resmi söylemde bile Türk Kurtuluş Savaşı “Yunan’a karşı verilen ve kazanılan bir bağımsızlık savaşı”dır.⁹² Bu açıdan bakıldığında, Yunanlıların, büyük anlatıda klasik bir “düşman ve öteki” figürü olarak kodlandığı göz önüne alınırsa, haberde kullanılan dil, görüntü ve kurgu teknikleriyle de, bu kalıp yargının çağrıştırılmasının söz konusu olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, bir kültürün üyeleri tarafından paylaşılan yananlamsal değerler ve kalıp yargılar ideolojik bir anlamlandırma sürecidir. Bunları yaygın hale getirmenin ve sürdürmenin yolu, iletişim içinde sıklıkla kullanmaktır.⁹³ Burada haber kanalları vasıtasıyla, “gösterge” daima canlı tutularak, yananlamlar, mitler ve kalıp yargılar da canlı tutulmakta, sürdürülmekte ve pekiştirilmektedir. Ahlaki kategorilerin doğru-yanlış, iyi-kötü

⁹² Milas, a.g.e. s. 11.

⁹³ Fiske, a.g.e. s. 219.

biçimindeki yansımaları “öteki”nin var olan yüzünü yeniden tanımlayarak biçimlendirir. Böylece, “öteki” modern zamanlarda bile, dışlama ve reddetmenin uygun bir yöntemini var eder.⁹⁴ Burada söz konusu olan da Rumların “öteki” olarak kurgulanmasındaki ve bu kurgulamanın günümüzde de geçerliliğini korumasındaki dışlama biçiminin kullanılmasıdır. Nitekim Cumhuriyet ideolojisi, açık bir “öteki” tasvirine bağlı kalarak, Türk milliyetçiliği dairesinde diğer bütün karşıtlarının meşruiyetini ortadan kaldırmayı hedeflemiş gibidir.⁹⁵ Burada söz konusu olan “öteki”nin gerçekliğini yeniden kurma ve biçimleme şeklidir. Kuruluş yıllarından itibaren Türkiye Cumhuriyeti’nin “öteki”si olan Rumların, medyanın kullandığı dilin de etkisiyle, 1920’li yıllardaki kurgulama şekliyle olmasalar da, hala bir “düşman tahayyülü”nü ve “önyargıyı” yansıttıkları düşünülmektedir. Nitekim toplu bellek oluşturulurken “öteki”nin imajı da oluşturulmaktadır. Burada esas olan, bir grubun birliğini oluşturan “biz ve öteki” kavramalarının kesinliğidir. Öteki, bu çerçevede “biz”in bittiği yerde başlar, bu anlamda “biz” de ötekine göre belirlenir. Öteki her zaman bizden ister olumlu ister olumsuz olsun, farklı olmalıdır.⁹⁶ Ancak Rumların söz konusu “farklılığı”ndan bahsedilirken, özellikle ulusal bilincin yaratılma süreci göz önüne alındığında, olumlu bir bakış açısının varlığından söz etmek zor görünmektedir.

⁹⁴ Subaşı, a.g.e. s. 17.

⁹⁵ Subaşı, a.g.e. s. 19.

⁹⁶ Milas, a.g.e. s. 8.

SONUÇ

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünyada var olan kültürel, siyasal ve ekonomik tablo, “Ulus-devletlerin, kendi rızalarıyla egemenlik haklarını devretmek gibi bir anlayış içine girmeleri” şeklinde netleşmeye başlamıştır. Modern yapıya ait bir kavram olan “Ulusal egemenlik” kavramı yerine, dini ve etnik oluşumların ağırlık kazandığı, birey haklarını ön plana çıkaran yeni oluşumlar ortaya çıkmış, “insan hakları” anlamında farklı açılımlar meydana gelmeye başlamıştır. Yüzyılın son çeyreğinde Batı dünyasında beliren bu “değişim süreci”, moderniteye yönelik eleştirilerin de bir göstergesi durumundadır. Bu “yenidünya” düzeninin içinde ise, herhangi bir toplumda bireylerin sanıldığı gibi homojen olmaması ve devletlerin ulusları temsil etme yeteneklerinin gerçekte son derece sınırlı olduğu tespiti yer almaktadır. Bütün bu gelişmelerin sonucunda azınlıklar konusuna da yeni bir bakış açısıyla yaklaşılması gerektiği ve azınlık haklarının temel insan hakkı olarak anlaşılmasının zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de azınlık kavramının hukuksal dayanağını oluşturan Lozan Antlaşması’ndaki “azınlık” tanımlaması, Türkiye’yi birtakım hak taleplerinde bulunan farklı gruplarla ve uluslar arası örgütlenmelerle karşı karşıya bırakmaktadır. Üstelik sadece azınlıklar konusu değil, farklı etnik kimliklerle ilgili konularda da benzer sıkıntılar yaşanmaktadır.

Bu çalışmada incelenen konular 2005–2007 yılları arasında farklı kanallarda yayınlanan ana haber bültenlerinin analizlerinden oluşmaktadır. Seçilen televizyon kanalları, haber bültenleri, tarihler ve örnek olaylar konu hakkında genel bir değerlendirme yapmak açısından yeterli görüldükleri için tercih edilmişlerdir.

Çalışmada azınlık, yurttaşlık ve kimlik kavramlarından yola çıkılarak, Türkiye’de “azınlık” statüsünde değerlendirilenlerin ve farklı etnik kimliklerin, televizyonda yansıtılma biçimlerinde farklılık olup olmadığı konusu araştırılmaya çalışılmıştır. Bu noktada; medyanın farklı etnik kimliklerin ve

farklı dine mensup azınlıkların yansıtılmasında homojenleştiren ve Türk kimliğinin kapsayıcılığına dayanan bir söylem kullanmayı tercih ettiği gözlenmiştir. Bu anlamda, genel olarak yurttaşlık ve azınlık kavramlarının yansıtılmasında, temel ayırıcı nitelikte simge ve sembol kullanımlarının varlığından da söz etmek mümkün görünmektedir.

İncelenen haber bültenlerinde, kanalın ulusal kimliğinin ya da yayın politikasının konunun ele alınış biçiminde çok belirleyici olmadığı gözlenmiştir. Yansıtılan temel konuların genelde aynı olduğu, haberin veriliş şeklinin, hangi unsurların ön plana çıkarıldığı, haberin süresinin, hatta kullanılan görüntülerin tüm kanallarda hemen hemen benzer olduğu gözlenmiştir. Yalnız bazı haberlerde, araştırmanın içerisinde değinildiği üzere, Kanal 7 televizyonu ile ATV, Show ve Kanal D televizyonu arasında farklılık olabildiği gözlenmiştir.

Etnik, dini ve kültürel farklılıkların siyasi bir çatışma ortamına dönüşmesinin engellenmesi için ihtiyaç duyulan kültürel bir proje ve yeni iletişim ortamının yaratılması için medyanın üstlendiği rolün, özellikle önemli olduğu düşünülmektedir. Küreselleşen dünya düzeninde “öteki” kavramının değişmeye başladığı, “ben de varım” söylemlerinin dile getirildiği bir ortam söz konusu iken, medyadan beklenen şey, birlikte yaşamayı sağlayacak kültürel ortamın inşa edilmesi için destekleyici bir tavır içinde olması gerektiğidir. Medya bu anlamda önyargılı bir bakış açısından sıyrılarak, farklılığa saygı duyan, “biz ve öteki” ayrımı noktasında, hoşgörülü bir iletişim ortamının yaratılması için katkıda bulunmalıdır.

Haberin sunuş teknikleri, yayın saati, haber değeri, haber sunulurken kurulan dramatik yapı, haber yazma stili, haberde kullanılan dil, kullanılan görüntüler, yapılan yorumlar, haberde yer alan değer ve normlar, stereotipler, haberi sunanlar... gibi farklı unsurlar izlediğimiz haberin aslında ilk anda gerçekleşen halinden, yani olayın esas şeklinden bir hayli uzak oluşunun, izlediğimiz “şey”in aslında “izlememiz istendiği şey”e dönüştürülerek verildiğinin de göstergesi durumundadır.

İncelenen haber bültenlerinde ele alınan konuların, çalışmanın ilk bölümünde değinilen “ulus devlette azınlık ve yurttaşlık konumuna” uygun düşecek şekilde yansıtıldığı gözlenmiştir. Ulus-devlet modeline ve homojen ulus imgesine ters düşecek bir anlatıma, dil kullanımına, görsel öğeye ya da simgeye rastlanmamıştır. Bilakis, ulus-devlette büyük anlatıyı dolayımlayan medya, tam da bu misyonuna uygun düşecek şekilde, -Kürt Sorunu Benim Sorunumdur başlıklı haberde olduğu üzere- haberi, içeriğine Türk kimliğinin biricikliğini vurgulayacak görsel ve işitsel öğeler yerleştirerek, sunmaktadır. Medyanın kullandığı dil, homojenleştirici bir üslupla, Türk kimliğinin kapsayıcılığını vurgulayan bir anlatıma sahiptir.

Türkiye’nin Avrupa Birliği macerasında çok önemli hale gelen “kriterler” konusu, medya açısından da son derece dikkat çekicidir. Nitekim AB yayınladığı ilerleme raporlarında medya için de bağlayıcı kriterler ve şartlar sunmaktadır. Farklı dil ve lehçelerde yayın talebi, İfade özgürlüğü, 301. madde ile ilgili hükümler gibi... Medyanın bu konulara bakışı, çalışmanın ikinci bölümlerinde ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Ancak son bölümdeki haber analizlerinde dikkat çeken en önemli şeyin, medyanın “gerektiği durumlarda” kullandığı dili nasıl tersine çevirdiği olmuştur. Konunun en başat örneğinin, Ermeni asıllı gazeteci Hrant Dink’in öldürülmesi olayı olduğu düşünülmektedir. Burada bahsedilen, medyanın daha önce Hrant Dink’le ilgili dava ve mahkeme haberleri dışında haber vermeyişi, ancak gazeteci öldürüldükten sonra incelenen haber bültenlerinde, onun, Ermeni ve Türk halkları arasında bir barış elçisi olarak resmedilmesidir. Birbiriyle son derece tezat olan bu söylemlerin, zaman içinde söylemin içeriğindeki “öteki”nin değişebildiği” konusuyla da yakından ilgili olduğu düşünülmektedir.

Medyanın azınlıklarla ve etnik kimliklerle ilgili ayırt edici simge, sembol ve dil kullanımından bahsederken, gayrimüslim azınlık içinde Rumların ayrı bir yeri olduğuna vurgu yapmak gerekmektedir. Nitekim Cumhuriyet’in kuruluş günlerinden bu yana özellikle Rum azınlıkla ilgili “Bizans’ı yeniden diriltme çabaları ve ekümenik patriklik vasıtasıyla Vatikan benzeri bir din

devleti kurmak istedikleri” yönünde bir varsayımın var olduğu düşünülmektedir. Özellikle Avrupa Birliği’nin Ekümenik sıfatının tanınması ve Ruhban Okulu’nun açılmasıyla ilgili talepleri sürekli şüpheyile karşılanmakta, örneğin taleplerin hayata geçirilmesi halinde Türkiye’nin herhangi bir kazanımının olup olmayacağı konusu gündeme getirilmemektedir. Dolayısıyla, televizyonların ana haber bültenlerinde homojenleştirici bir üslup ve Türk kimliğinin kapsayıcılığını vurgulayan bir anlatımla birlikte, farklı gruplarla ilgili ifadelerde homojenliği bozma kaygısı negatif vurgularla öne çıkmaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren, Türk kimliğinin “ötekisi” olarak kurgulanan kimliklerin ve zamanla bu kimliklerin ve “öteki”lerin değişmesinde, medyanın kullandığı söylemin son derece belirleyici olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla, medyanın kullandığı söylem, kimlik kurgusuna, bu kurgunun içeriğinde kimin yer alıp, kimin dışarıda kalacağına, zaman içinde kimliğin içeriğindeki unsurların değişip değişmeyeceğine de karar vermektedir. Bunun için de, azınlıklar ve farklı etnik kimliklerle ilgili talepleri, “ulusal güvenliğe tehdit” olarak değil, “eşitlik ve adalet arayışı” olarak değerlendirmenin ve “azınlıklar” konusunu medyada ve kamusal düzeyde tartışır hale gelmenin, demokrasi ve insan hakları anlamında Türkiye’ye çok olumlu katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Katı ve tektipçi bir yurttaşlık anlayışı yerine; azınlıkları, farklı kimlikleri ve çeşitliliği de içinde barındıran bir medya söylemi, Türkiye’de sorunların ve farklı taleplerin barışçıl bir zeminde çözümünü sağlamak için son derece önemli görünmektedir.

Bu barış zemininin kurulması ve kullanılmasında da, sadece Avrupa Birliği’nin taleplerinin belirleyici olmaması, bir anlamda yapılan uygulamaların “göstermelik” olmaması ve medyanın bu alanda ne tür temel politikalar geliştirebileceğinin bir an önce saptanması önemli görünmektedir. Eğitim sisteminden hukuktaki uygulamalara ve medyanın kullandığı dile kadar, farklılıklara saygı duyan demokratik bir bakış açısının özümsemesi gerektiği düşünülmektedir. Yani Hrant Dink’in ifadesiyle;

“azınlıkların sadece sayılarının sabit kalarak “Kelaynak kuşları” gibi korunacak, yeri geldiğinde renktir, çeşnidir biçiminde yaklaşılabilecek, sonra itilecek bir kesim olmadığına farkına varılması”⁹⁷ gerekmektedir.

Kitle iletişim araçları, toplumda mesaj dolaşımını sağlayan örgütlerdir. Bu mesajın, tüm insanların anlayacağı şekilde düzenlenmesi, toplumdaki tüm kesimlerin seslerini duyurabilecekleri bir örgütlenme olması açısından önemlidir. Buradan hareketle, son söz olarak, kitle iletişim araçlarında, toplumda var olan farklı etnik kimliklerin ve azınlıkların da tarafsız bir bakış açısıyla yer almasının son derece önemli olduğu düşünülmektedir.

⁹⁷ Alper Uruş, Türkiye’de Azınlık Gazeteleri; Apoyevmatini, Agos, Şalom, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, İletişim Fakültesi Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, s. 51.

KAYNAKÇA

AB Genel Sekreterliği resmi internet sitesi, <https://www.abgs.org.tr>

AKÇA, Emel Baştürk, Türk Ulusal Kimliğinin Oluşumunda Yayıncılığın Yeri, Ankara, İletişim Dergisi, Sayı:7, 2000.

Akşam Gazetesi, <http://www.aksam.com.tr>

AKÇA, Emel Baştürk, Kimlik, Medya ve Temsil; Kimlik Kurgusu ve Temsili Üzerine Medya Analizleri, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2007.

ANDERSON, Benedict. **Hayali Cemaatler**, çev. İskender Savaşır, İstanbul, Metis Yayınları, 2004.

ARSAVA, Ayşe Füsün. Azınlık Kavramı, Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fak. Yay. 1993.

AYDIN, Suavi. Kimlik Sorunu, Ulusallık ve Türk Kimliği, Ankara, Öteki Yayınları, 1998.

AZİZ, Aysel. Araştırma Yöntemleri, Teknikleri ve İletişim, Ankara, Turhan Yay. 2003.

Başbakanlık İnsan Hakları Danışma Kurulu, "Azınlık Hakları ve Kültürel Haklar Çalışma Grubu Raporu",
<http://www.iht.gov.tr/teskilat/danismakurulu1.htm>

Bianet, <http://www.bianet.org.tr>

Belge-net, <http://www.belgenet.com.tr>

BEK, Mine Gencel, Avrupa Birliği ve Türkiye’de İletişim Politikaları, Ankara, Ümit Yayınları, 2003.

BİLGİN, Nuri. Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi; Teknikler ve Örnek Çalışmalar, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2006.

BOSTANCI, Naci, Bir Kolektif Bilinç Olarak Milliyetçilik, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999.

BOZDOĞAN, Sibel. Modernizm ve Ulusun İnşası, İstanbul, Metis Yayınları, 2002.

CARR, Edward Hallet. Milliyetçilik ve Sonrası, çev. Osman Akınhay, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999.

CNN Turk Televizyonu, <http://www.cnnturk.com.tr>

COŞKUN, Vahap. “Anayasal Vatandaşlık”, 02.09.2007, http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=7406

CONNOLLY, William E. Kimlik ve Farklılık; Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri, çev. Ferma Lekesizalın, İstanbul, Ayrıntı Yay. 1995.

ÇOBAN, Savaş. Küreselleşme, Ulus-devlet, Azınlıklar ve Dil, İstanbul, Su Yayınları, 2005.

ERDOĞAN, Nezih, “Yapısal Çözümleme ve Kitle İletişimi” Kurgu Dergisi, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Sayı: 4, 1981.

ERÖZDEN, Ozan Ulus Devlet, Ankara, Dost Kitapevi, 1997.

FISKE, John. İletişim Çalışmalarına Giriş, çev. Süleyman İrvan, Ankara, Ark Yayınları, 1996.

GEDDES, Andrew, The Politics of Migration and Immigration in Europe, London, Sage Publications, 2003.

GERAY, Haluk. Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2006.

GIDDENS, Antony. Modernliğin Sonuçları, çev. Ersin Kuşdil, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1994.

GIDDENS, Anthony. Sosyoloji, çev. Hüseyin ÖZEL, Ankara, Ayraç Yay. 2000.

GUIRAUD, Pierre, Göstergebilim, çev. Mehmet Yalçın, Ankara, İmge Kitabevi, 1994.

GÜLALP, Haldun, Vatandaşlık ve Etnik Çatışma; Ulus-devletin Sorgulanması, İstanbul, Metis Yayınları, 2005.

HABERMAS, Jürgen. Küreselleşme ve Milli Devletin Akıbeti, çev. Medeni Beyaztaş, İstanbul, Bakış Yayınları, 2002.

HABERMAS, Jürgen. Öteki Olmak, Ötekiyle Yaşamak/ Siyaset Kuramı Yazıları, çev. İlknur Aka, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2002.

HELVACI, Nevzat. "Azınlıklar ve insan hakları",
<http://www.tihak.org.tr/nhelva03.html>

Hürriyet Gazetesi. www.hurriyet.com.tr

IŞIK, Emre, Öznenin Dili; Dilbilim ve Yapısalcılık, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2000.

İNANÇ, Zeri. Uluslararası Belgelerde Azınlık Hakları, Ankara, Ütopya Yayınları, 2004.

İNCE, Özdemir. “Bu yazımı bütün politikacılar ve medya sorumluları çok dikkatli okusun”, Hürriyet Gazetesi, 31 Ekim 2006.

KADIOĞLU, Ayşe, Vatandaşlığın Dönüşümü; Üyelikten Haklara, İstanbul, Metis Yayınları, 2005.

KARAKAŞ, Ayşe Işıl, Avrupa Topluluğu Hukuk Düzeni ve Ulus-devlet Egemenliği, İstanbul, Der Yayınları, 1993.

KAYA, Ayhan ve Turgut Tarhanlı. Türkiye’de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları- AB Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları, İstanbul, TESEV Yay. 2005.

KAPTANOĞLU, Cem. “Ben Hayali, Ulusal Kimlik ve Travma”. Birikim Dergisi, 134 -135, Haziran-Temmuz 2000.

KYMLICKA, Will. Çokkültürlü Yurttaşlık, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1998.

LYOTARD, Jean-François, Postmodern Durum, çev. Ahmet Çiğdem, İstanbul, Ara Yay. 1990.

MANİSALI, Erol, 21. Yüzyılda Küresel Kıskaç; Küreselleşme, Ulus-devlet ve Türkiye, İstanbul, Otopsi Yayınları, 2001.

MILLAS, Hercül, Türk Romanı ve Öteki; Ulusal Kimlikte Yunan İmajı, İstanbul, Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2000.

Milliyet Gazetesi. www.milliyet.com.tr

NTV Televizyonu, <http://www.ntvmsnbc.com>.

OKUTAN, Çağatay. Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.

ORAN, Baskın. Türkiye’de Azınlıklar- Kavramlar, Teori, Lozan, İç mevzuat, İçtihat ve Uygulama, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

ORAN, Baskın. Türk Dış Politikası-Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, İstanbul, Cilt: I, 1919–1980, İletişim Yayınları, 2001.

ORAN, Baskın. “Azınlık Hakları ve Kültürel Haklar Raporu’nun Bütün Öyküsü”, Birikim Dergisi, 188, Aralık, 2004.

ORAN, Baskın. “Yargıtay, Quo Vadis?” 03.07.2007, <http://karakitap.net/v1/content/view/2253/>

ORAN, Baskın. Devlet Devlete Karşı, Ankara, Bilgi Yayınları, 1994.

PARSA, Seyide, “Televizyon Göstergebilimi” Kurgu Dergisi, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Sayı: 16, 1999.

PIERSON, Christopher. Modern Devlet, çev. Dilek Hattatoğlu, İstanbul, Çivi Yayınları, 2000.

PREECE, Jennifer Jakson. Ulusal Azınlıklar ve Avrupa Ulus Devlet Sistemi, çev. Ayşegül Demir, İstanbul, Don Kişot Yay. 2001.

Radikal Gazetesi. www.radikal.com.tr

RENAN, Ernest. “What Is a Nation?”, Nation and Narration, edited by Homi K. Bhabha, Routledge, London, 1990.

RTÜK, <http://www.rtuk.org.tr>

Sabah Gazetesi. <http://www.sabah.com.tr>

SARUP, Madan. Post-yapısalcılık ve Postmodernizm, çev. Abdülbaki Güçlü, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2004.

SCHLESINGER, Philip, “Medya, Devlet ve Ulus-Siyasal Şiddet ve Kolektif Kimlik”, Çev: Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1991.

SMITH, Anthony D. Küreselleşme Çağında Milliyetçilik, çev. Derya Kömürcü, İstanbul, Everest Yayınları, 2002.

SMITH, Anthony D. Milli Kimlik, çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999.

SÖZEN, Edibe. “Ötekilik”,
<http://www.fikiryorum.net/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=2>

SUBAŞI, Necdet, Öteki Türkiye’de Din ve Modernleşme, Ankara, Vadi Yayınları, 2003.

TC Anayasası. 1924, T. Düstur, Cilt 26, s.170, Resmi Gazete 15.1.1945–5905

TRT, <http://www.trt.net.tr>

URUŞ, Alper. Türkiye’de Azınlık Gazeteleri; Apoyevmatini, Agos, Şalom, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, İletişim Fakültesi Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

ÜRER, Levent. Azınlıklar ve Lozan Tartışmaları, İstanbul, Derin Yayınları, 2003

YAZICI, Emir İsmet, Kitle İletişiminde İmaj, İstanbul, İm Yayın Tasarım, 2003.

YILDIRIM Ali ve Hasan Şimşek, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara, Seçkin Yayınları, 2000.

YILDIZOĞLU, Ergin. Globalleşme ve Kriz, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1996

Zaman Gazetesi. www.zaman.com.tr

EKLER

EK 1. ULUSAL YA DA ETNİK, DİNSEL VE DİLSEL AZINLIKLARA MENSUP KİŞİLERİN HAKLARI BİLDİRGESİ (BM Genel Kurulu'nun 18 Aralık 1992 tarih ve 47/135 Sayılı Kararı)

Genel Kurul,

Birleşmiş Milletlerin temel amaçlarından birisinin, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda belirtildiği gibi ırk, cinsiyet, dil veya din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan hakları ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilmesi ve teşvik edilmesi olduğunu yeniden teyit ederek,

Temel insan haklarına, insan onuru ve değerine, kadınlarla erkeklerin ve büyük uluslarla küçük ulusların hak eşitliğine olan inancını yeniden teyit ederek,

Birleşmiş Milletler Antlaşması, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Soykırım Suçunu Önleme ve Cezalandırma Sözleşmesi, Her Türlü ırk Ayrımcılığının Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi, Sivil ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Dine veya İnanca Dayalı Her Türlü Hoşgörüsüzlüğün ve Ayrımcılığın Önlenmesi Bildirgesi ve Çocuk Hakları Sözleşmesi ve ayrıca evrensel veya bölgesel düzeyde kabul edilmiş ilgili diğer uluslararası belgeler ile Birleşmiş Milletler üyesi devletler arasında yapılmış anlaşmalarda yer alan ilkelerin gerçekleştirilmesini teşvik etmeyi arzu ederek,

Sivil ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin etnik, dinsel veya dilsel azınlıklara mensup kişilerin haklarıyla ilgili 27. Maddesi hükümlerinden esinlenerek,

Ulusal ya da etnik, dinsel ve dilsel azınlıkların haklarının korunması ve geliştirilmesinin, bu azınlıkların yaşadıkları devletlerde siyasal ve toplumsal istikrarın sağlanmasına katkıda bulunacağını göz önünde bulundurarak,

Toplumun bir bütün olarak ve hukuk düzenine dayalı demokratik bir çerçevede gelişmesinin ayrılmaz bir parçası olarak, ulusal ya da etnik, dinsel ve dilssel azınlıklara mensup kişilerin haklarının sürekli bir biçimde geliştirilmesi ve gerçekleştirilmesinin halklarla devletlerarasındaki dostluğu ve işbirliğini güçlendirmeye katkıda bulunacağını vurgulayarak,

Azınlıkların korunması açısından Birleşmiş Milletlerin önemli bir rol oynayabileceğini göz önünde bulundurarak,

Bugüne kadar ulusal ya da etnik, dinsel ve dilssel azınlıkların haklarının geliştirilmesi ve korunması konusunda Birleşmiş Milletler sistemi içinde, özellikle de İnsan Hakları Komisyonu'nun, Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu'nun ve İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmeleri ile ilgili diğer uluslararası belgeler gereğince oluşturulan organların yaptıkları çalışmaları akılda tutarak,

Azınlıkların korunmasında ve ulusal ya da etnik, dinsel ve dilssel azınlıklara mensup kişilerin haklarının geliştirilmesi ve korunmasında hükümetler arası ve hükümetler dışı kuruluşlarca önemli çalışmalar yapıldığını dikkate alarak,

Ulusal ya da etnik, dinsel ve dilssel azınlıkların haklarıyla ilgili uluslararası belgelerin daha da etkin bir biçimde uygulanmasının sağlanmasına ihtiyaç olduğunu kabul ederek,

Ulusal ya da Etnik, Dinsel ve Dilssel Azınlıklara Mensup Kişilerin Hakları Bildirgesi'ni ilan eder:

Madde 1

1. Devletler kendi ülkelerindeki azınlıkların varlığını ve ulusal ya da etnik, kültürel, dinsel ve dilssel kimliklerini korurlar ve bu kimliklerin geliştirilmesinin koşullarını teşvik ederler.

2. Devletler bu amaçlara ulaşmak için uygun yasal önlemler ile diğer önlemleri alırlar.

Madde 2

1. Ulusal ya da etnik, dinsel ve dilsel azınlıklara mensup kişiler (bundan sonra azınlıklara mensup kişiler olarak anılacaktır) kendi kültürlerini yaşatma, kendi dinlerini açıklama ve uygulama, kendi dillerini özel ve kamusal alanda özgürce ve müdahale edilmeden veya herhangi bir biçimde ayrımcılığa uğramadan kullanma hakkına sahiptirler.

2. Azınlıklara mensup kişiler kültürel, dinsel, toplumsal, ekonomik ve kamusal yasama etkin bir biçimde katılma hakkına sahiptirler.

3. Azınlıklara mensup kişiler, mensubu oldukları azınlıkla veya yasadıkları bölgelerle ilgili ulusal ve uygun olduğunda bölgesel düzeydeki kararlara, ulusal mevzuata aykırı olmayacak biçimde katılma hakkına sahiptirler.

4. Azınlıklara mensup kişiler kendi kurumlarını kurma ve sürdürme hakkına sahiptirler.

5. Azınlıklara mensup kişiler herhangi bir ayrımcılığa uğramaksızın, mensubu oldukları grubun diğer üyeleriyle ve başka azınlıklara mensup kişilerle ve ayrıca sınır komşusu diğer Devletlerin ulusal ya da etnik, dinsel ya da dilsel bağlarla bağlı oldukları yurttaşlarıyla özgür ve barışçıl ilişkiler kurma ve sürdürme hakkına sahiptirler.

Madde 3

1. Azınlıklara mensup kişiler, bu Bildirge'de yer alan haklar dahil, sahip oldukları haklardan herhangi bir ayrımcılığa uğramadan, bireysel olarak ve ayrıca mensubu oldukları grubun diğer üyeleriyle birlikte yararlanabilirler.

2. Bu Bildirge'de yer alan hakların kullanılması veya kullanılmaması bir azınlığa mensup herhangi bir kişi için hiçbir bir olumsuz sonuç doğurmaz.

Madde 4

1. Devletler gerektiğinde, azınlık mensubu kişilerin, herhangi bir ayrımcılığa uğramaksızın ve yasalar önünde tam bir eşitlik içinde, bütün insan haklarını ve temel özgürlüklerini tam ve etkin bir şekilde kullanmalarını sağlayacak önlemler alırlar.

2. Devletler, ulusal hukuku ihlal eden ve uluslararası standartlara aykırı olan özel bazı uygulamalar hariç, azınlık mensubu kişilerin kendi özelliklerini ifade edebilmeleri ve kendi kültürlerini, dillerini, dinlerini, gelenek ve göreneklerini geliştirebilmeleri için uygun koşulları yaratmak amacıyla önlemler alırlar.

3. Devletler, azınlık mensubu kişilerin, mümkün olduğu ölçüde, anadillerini öğrenmeleri veya ana dillerinde eğitim görmeleri için yeterli olanaklara sahip olmalarını sağlayacak uygun önlemler almalıdırlar.

4. Devletler, gerektiğinde, kendi ülkelerindeki azınlıkların tarih, gelenek, dil ve kültürleri konusunda bilgilenmesini teşvik etmek amacıyla eğitim alanında önlemler almalıdırlar. Azınlıklara mensup kişiler, toplumun bütünü hakkında bilgi edinmek için yeterli olanaklara sahip olmalıdırlar.

5. Devletler, azınlıklara mensup kişilerin, ülkelerinin ekonomik gelişme ve kalkınma sürecine tam katılımını sağlayacak uygun önlemler almayı düşünmelidirler.

Madde 5

1. Ulusal politika ve programlar, azınlıklara mensup kişilerin meşru çıkarları gözetilerek planlanır ve uygulanır.

2. Devletlerarası işbirliği ve yardım programları, azınlıklara mensup kişilerin meşru çıkarları gözetilerek planlanmalı ve uygulanmalıdır.

Madde 6

Devletler, karşılıklı anlayış ve güveni geliştirmek amacıyla, bilgi ve deneyim alışverişi de dahil, azınlıklara mensup kişilerle ilgili sorunlar konusunda işbirliği yapmalıdırlar.

Madde 7

Devletler bu Bildirge'de yer alan haklara saygının geliştirilmesi amacıyla işbirliği yapmalıdırlar.

Madde 8

1. Bu Bildirge'deki hiçbir hüküm, Devletlerin, azınlık mensubu kişilerle ilgili uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmesini engellemez. Devletler, özellikle, taraf oldukları uluslararası sözleşmeler ve anlaşmalarla kabul etmiş oldukları yükümlülükleri ve taahhütleri iyi niyetle yerine getirirler.

2. Bu Bildirge'de yer alan hakların kullanılması, evrensel düzeyde tanınmış olan insan haklarının ve temel özgürlüklerin herkes tarafından kullanılmasına engel olamaz.

3. Devletlerin bu Bildirge'de yer alan hakların etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak üzere aldıkları önlemler, hemen ilk bakışta İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde yer alan eşitlik ilkesine aykırı görülemez.

4. Bu Bildirge'deki hiçbir hüküm, Devletlerin egemen eşitliği, ülkesel bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığı da dahil, Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine aykırı herhangi bir faaliyete izin verecek biçimde yorumlanamaz.

Madde 9

Birleşmiş Milletler sisteminin uzman kuruluşları ve diğer örgütleri, kendi uzmanlık alanları kapsamında, bu Bildirge'de yer alan hakların ve ilkelerin tam olarak gerçekleştirilmesine katkıda bulunurlar.

“Approximately 150 million people speak Turkish in the world. Outside of Turkey, many speakers are found in Azerbaijan, Kosovo, Turkmenistan, Macedonia, and Bulgaria MRG would like to thank Zeri Inanc for carrying out this translation⁹⁸

⁹⁸ <http://www.minorityrights.org/Advocacy/UNDM%20translations/turkish.htm>

EK 2. 06.10.2004 İLERLEME RAPORU

AVRUPA TOPLULUKLARI KOMİSYONU

Brüksel, 6.10.2004

AVRUPA BİRLİĞİ KONSEYİ VE AVRUPA PARLAMENTOSUNA YÖNELİK KOMİSYON BİLDİRİMİ

TÜRKİYE’NİN KATILIMA DOĞRU İLERLEYİŞİNE İLİŞKİN AVRUPA KOMİSYONU TAVSİYE KARARI

KOMİSYON TARAFINDAN AVRUPA KONSEYİ VE PARLAMENTOSUNA YÖNELİK BİLDİRİM

Türkiye’nin Katılıma Doğru İlerleyişine İlişkin Komisyon Tavsiyesi

1. GİRİŞ

AB-Türkiye ilişkileri uzun bir tarihe sahiptir. 1963’de Türkiye ve AET, üyelik perspektifi içeren bir Ortaklık Anlaşması imzalamışlardır. 1995’de Gümrük Birliği oluşturulmuş, 1999 yılında Helsinki’de AB Konseyi Türkiye’yi aday ülke ilan etmiştir. 2002 Aralık ayında düzenlenen Kopenhag Zirvesi; “AB Konseyi, 2004 Aralık ayında Komisyon Raporu ve tavsiyesine dayanarak Türkiye’nin Kopenhag kriterlerini yerine getirdiğine karar verdiği takdirde, AB Türkiye’yle üyelik müzakerelerini gecikmeksizin başlatacaktır” sonucuna varmıştır. Bu sonuçlar Haziran 2004’de Brüksel’de yapılan Konsey Zirvesinde de teyit edilmiştir.

Avrupa tarihinin önemli dönemlerinde Türkiye, Avrupa siyasetinin önemli bir unsurunu teşkil etmiştir. Türkiye, tüm diğer önemli Avrupa kuruluşlarının da üyesi olup, İkinci Dünya Savaşından bu yana Avrupa politikalarının biçimlendirilmesinde önemli bir rol oynamıştır.

2002 Kopenhag'da verilen görev çerçevesinde bu Bildirim, Komisyon tavsiyesini ve ekinde Türkiye'ye ilişkin İlerleme Raporunun sonuçlarını içermektedir. İlerleme Raporu, Türkiye'nin son 12 ay zarfında katılım yönündeki ilerlemelerini ortaya koymaktadır. Rapor aynı zamanda, 1999 Helsinki Zirvesinden bu yana Türkiye'nin katılım için siyasî ve ekonomik kriterlere uyum konusunda sağladığı gelişmeleri de incelemektedir. Tavsiye metni ve ekindeki belgeler AB'nin geleceği açısından genel anlamda siyasî önem taşıyacak Konsey Kararı için temel teşkil edeceklerdir.

Bunun da ötesinde Komisyon birimleri, Türkiye'nin üyelik perspektifinden kaynaklanan hususlara ilişkin bir Değerlendirme Raporu hazırlamışlardır. Bu Değerlendirmenin vardığı sonuçlar da bu Bildirimde yer almaktadır.

Bu çerçevede üçayaklı bir strateji sunulmaktadır. Birinci ayak, özellikle Kopenhag siyasî kriterlerinin yerine getirilmesindeki sürekliliğin sağlanması bağlamında Türkiye'deki reform sürecinin güçlendirilmesi ve desteklenmesi konusundaki işbirliğine ilişkindir. Bu, özellikle reform sürecinin önceliklerini ortaya koyacak gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı ve iyileştirilmiş katılım öncesi stratejisine dayanacaktır. İkinci ayakta, Türkiye'yle katılım müzakerelerinin yürütülmesindeki özgün koşullar önerilmektedir. Aralık ayında Avrupa Konseyi müzakerelerin başlatılması yönünde bir karar aldığı takdirde, katılım müzakerelerine hazırlık bağlamında bazı ön yönlendirmeler sağlanmaktadır. Üçüncü ayak ise, AB'ye üye ülkeler ve Türkiye'den insanları bir araya getirecek şekilde kapsamlı bir güçlendirilmiş siyasî ve kültürel diyalog öngörmektedir. Avrupa entegrasyonunun elli yıllık başarılarının daha da geliştirilmesine katkıda bulunacak şekilde, Türkiye'nin katılımının, sorunsuz bir entegrasyon olması açısından çok iyi hazırlanmış olması gerekmektedir. Bu, ucu açık bir süreç olup, sonucunu önceden tayin etmek mümkün değildir. Müzakerelerin ve daha sonraki aşamadaki onay sürecinin sonucuna bakılmaksızın, Türkiye'yle AB arasındaki ilişkiler, Türkiye'nin Avrupa kurumlarına bütünüyle bağlılığını sürdürmesini sağlamalıdır.

2) SİYASÎ KRİTERLERİN DEĞERLENDİRMESİ

On yıllardır süregelen inişli çıkışlı gelişmeleri takiben ve bilhassa 2002 seçimlerinden sonra, Türkiye’de Avrupa standartları doğrultusunda önemli bir yasal ve kurumsal yakınlaşma gerçekleşmiştir. Siyasî reformlar esas olarak, 2001 ve 2004 yıllarında gerçekleştirilen iki önemli anayasal reformu, Şubat 2002 ve Temmuz 2004 arasında Meclis’te kabul edilen sekiz yasa paketini içermektedir. Sivil-asker ilişkileri, Avrupa standartları doğrultusunda gelişmektedir. Yargı sisteminde, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kaldırılması da dahil olmak üzere önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Kamu yönetimi reform çalışmaları sürdürülmektedir. İnsan hakları alanında Türkiye, uluslararası hukukun ve Avrupa hukukunun üstünlüğünü kabul etmektedir. İdam cezasının tamamen kaldırılması ve şiddet içermeyen görüşlerini açıklamaktan dolayı hüküm giymiş kişilerin serbest bırakılması gibi konular da dahil olmak üzere, Türkiye kendisini uluslararası sözleşmelere ve kararlara geniş ölçüde uyumlu kılmıştır. Uygulamada bazı pratik sınırlamalar mevcut olsa da, ifade ve toplanma özgürlüğü gibi Türk vatandaşlarının temel hürriyetlerinin kapsamı önemli ölçüde genişletilmiştir. Sivil toplum daha güçlü hale gelmiştir. Kürtlerin kültürel hakları tanınmaya başlanmıştır. Olağanüstü hâl her yerde kaldırılmış, durum hâlâ güçlük arz etmesine rağmen, Güneydoğuda normalleşme süreci başlamıştır. Son olarak, güçlendirilmiş siyasî diyalog bağlamında Türk dış politikası bölgesel istikrara olumlu yönde katkıda bulunmaktadır.

Türkiye, Katılım Ortaklığı Belgesindeki önceliklere paralel olarak, son yıllarda gerçekleştirdiği önemli anayasal ve yasal değişikliklerle siyasî reform sürecinde kapsamlı bir gelişme kaydetmiştir. Bununla birlikte, Dernekler Yasası, yeni Ceza Yasası ve İstinaf Mahkemeleri Yasası henüz yürürlüğe girmemiştir. Ayrıca, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanun Tasarısı, Adlî Polisin Kuruluşuna İlişkin Kanun ve Ceza ve Tedbirlerin İnfazı Hakkındaki Kanun Tasarısı henüz yasalaşmamıştır.

Türkiye, gerektiği şekilde uygulanması için yoğun çaba sarfetmektedir. Buna rağmen, uygulama daha fazla güçlendirilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır. Bu özellikle işkence ve kötü muameleyle mücadelede sıfır hoşgörü politikasıyla, ifade özgürlüğü, dinî özgürlükler, kadın hakları, sendikal haklar ve azınlık hakları için geçerlidir.

Komisyon, reformlarda sağlanan genel ilerlemeyi ve yukarıda bahsi geçen bekleyen yasaları yürürlüğe koyması kaydıyla, Türkiye'nin siyasî kriterleri yeterli ölçüde karşıladığını değerlendirmekte ve katılım müzakerelerinin başlatılması tavsiyesinde bulunmaktadır.

Reform sürecinin geri dönülmezliği ve özellikle temel özgürlükler bağlamındaki uygulamaların daha uzun bir dönem kesinlik kazanması gerekecektir. Diğer taraftan, siyasî kriterlere ilişkin müktesebat, özellikle Avrupa Anayasasının bir sonucu olarak gelişmektedir. Türkiye bu evrimi yakından takip etmelidir.

Türkiye, Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin çabaları aktif olarak desteklemiş ve desteklemeye de devam etmekte olup, özellikle BM Genel Sekreterinin barış planında ortaya koyduğu çözüm önerisini kabul etmiştir. Haziran 2004'de toplanan Avrupa Konseyi Türkiye'yi, Ankara Antlaşması'nın Birliğe yeni katılan üye ülkeleri dikkate alacak şekilde uyarlanması için, Topluluk ve 25 üye ülke adına Komisyon'la müzakereleri sonuçlandırmaya davet etmiştir. Komisyon, gerekli uyarlamaları içeren ve Temmuz 2004'de sunulan taslak protokol konusunda Türkiye'den olumlu yanıt beklemektedir. Bunun da ötesinde, katılım müzakerelerinin AB'nin tüm üye devletlerinin hazır bulunacağı Hükümetlerarası Konferans çerçevesinde yapılacağı dikkate alınmalıdır.

İlerleme Raporunun, diğer üyelik kriterlerin yerine getirilmesi bağlamında Türkiye'nin sağladığı ilerlemeleri de içeren tam sonuçları Ek'te (Türkiye'ye İlişkin İlerleme Raporunun Sonuçları) bulmak mümkündür.

3) TÜRKİYE’NİN ÜYELİK PERSPEKTİFİNDEN DOĞAN KONULARIN DEĞERLENDİRMESİ

Türkiye’nin AB’ye üyeliğinin hem Türkiye, hem de AB açısından güçlükleri bulunmaktadır. İyi yönlendirildiği takdirde, Türkiye’nin üyeliği her iki taraf için önemli fırsatlar yaratacaktır. Türkiye’nin üyelik perspektifinden kaynaklanan değerlendirmeler, üyelik için gerekli hazırlıkların önümüzdeki 10 yıla yayılacağını ortaya koymaktadır. AB bu zaman zarfında evrim geçirecek, Türkiye de daha radikal bir değişim geçirmek durumunda kalacaktır. AB Müktesebatı 27 ya da daha fazla üyeli bir Birliğin gereksinimlerine karşılık verebilmek için daha da gelişecektir. Müktesebatın gelişmesi, Türkiye’nin katılımına ilişkin fırsatların ve zorlukların aynı zamanda karşılanmasına da hizmet edecektir

AB’nin mevcut politikalarına ve bilgi birikimine dayalı olarak Komisyon, aşağıda sayılan hususları önümüzdeki yıllarda üzerinde durulması ve incelenmesi gereken konular olarak belirlemiştir:

- Türkiye’nin katılımı, nüfusu, büyüklüğü, coğrafi konumu, ekonomik güvenliği ve askerî potansiyelinin toplu etkisi nedeniyle önceki genişlemelerden daha farklı olacaktır. Bu faktörler Türkiye’ye bölgesel ve uluslararası istikrara katkıda bulunma kapasitesini sağlamaktadır. Katılım beklentisi, Türkiye’yle komşuları arasındaki ilişkilerinin AB’nin kuruluş temelini oluşturan uzlaşma ilkesine uyumlu bir biçimde gelişmesini sağlamalıdır. AB’nin bu bölgelere yönelik politikalarına ilişkin beklentiler, Türkiye’nin komşularıyla varolan ekonomik ve siyasi bağlarını da içerecek şekilde gelişecektir. Birçok konu, AB’nin, orta vadede Ortadoğu ve Kafkaslar dahil olmak üzere, geleneksel olarak istikrarsız ve gerilimli olarak nitelendirilen bölgelerde tam anlamıyla bir dış politika aktörü olma zorluğunu ne şekilde göğüsleyebileceğine bağlı olarak gelişecektir.

- Türkiye řu anda hızlı bir düşünce evrimi de dahil olmak üzere, köklü bir değişim sürecinden geçmektedir. Mevcut değişim sürecinin devam etmesi herkesin yararına olacaktır. Türkiye, özgürlük, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü gibi temel ilkelere bağlı, çoğunluğu müslüman nüfusuyla önemli bir model ülke olabilecektir.
- Türkiye'nin AB'ye katılımının ekonomik etkisi, hem Türk ekonomisinin mütevazı büyüklüğü, hem de katılım öncesindeki ekonomik entegrasyonunun ulaşmış olduğı mevcut düzey nedeniyle olumlu, ancak nisbeten küçük olacaktır. Birçok şey Türkiye'de gelecek yıllarda kaydedilecek ekonomik gelişmelere bağlı olacaktır. Müzakere sürecine başlamak, Türkiye'nin makro-ekonomik istikrar, yatırımı teşvik, büyüme ve sosyal gelişme konularında devam eden çabalarına katkıda bulunacaktır. Bu koşullar altında, Türkiye'nin GSMH'sinin AB ortalamasından daha hızlı büyümesi beklenmektedir.
- Orta-alt gelir düzeyine sahip bir ülke olan Türkiye'nin katılım, en son genişlemede olduğı gibi, genişleyen Avrupa'daki ekonomik dengesizlikleri arttıracak ve uyum politikası için önemli bir tehlike oluşturacaktır. Türkiye yapısal ve uyum fonlarından uzun bir süre için kaydadeğer destek almaya hak kazanacaktır. Üye ülkeler arasında yapısal fonlardan yararlanan bölgeler mevcut kurallar çerçevesinde bu haklarını kaybedebileceklerdir.
- Türkiye'nin iç pazarla bütünleşmesi faydalı olacaktır. Ancak bu, Gümrük Birliğı çerçevesindeki zorunlulukları yerine getirmeye ek olarak, kurumsal yönetim, çerçeve düzenlemeleri, yolsuzlukla mücadele konusundaki çabaları yoğunlaştırmak, ve yargının işleyişini önemli ölçüde iyileştirmek gibi yatay reformların da yapılmasına bağlı olacaktır.
- Birlik içerisinde yasal olarak ikamet eden 3 milyondan fazla Türk, bugünün AB'sinde yasal olarak ikamet eden en büyük üçüncü ülke vatandaş grubunu oluşturmaktadır. Mevcut araştırmalar Türkiye'nin üye olmasını müteakip gerçekleşecek göç hakkında değişik hesaplar ortaya koymaktadır. Türkiye'nin üyeliğinin AB iş pazarına ciddi rahatsızlık vermesini engellemek

açısından uzun geçiş dönemleri ve sürekli ihtiyati tedbir maddelerinin uygulanması düşünülebilir. Bununla birlikte, Türkiye'nin nüfus dinamikleri, AB'nin yaşlanan nüfusunu dengelemek açısından katkı sağlayabilir. Bu bağlamda AB'nin, önümüzdeki on yıl içinde Türkiye'de eğitim ve öğretim alanında reformlar ve yatırımlar yapılmasında büyük çıkarı bulunmaktadır.

- Tarım, Türkiye'de özel ilgi gerektiren, en önemli ekonomik ve sosyal sektörlerden biridir. Ortak Tarım Politikası'na başarılı bir şekilde katılmak için Türkiye'den, devamlı olarak kırsal kesimi geliştirme çabası ve idari kapasiteyi yükselterek mümkün olan en elverişli koşulları yaratması beklenmektedir. Türkiye'nin çiftçilerin gelir düzeyinin önemli oranda düşmesini engelleyebilmek açısından belirli tarım sektörlerini rekabetçi bir hale getirmek için önemli bir zaman dilimine ihtiyacı olacaktır. Mevcut politikalar çerçevesinde Türkiye, önemli miktarda yardım almak için gerekli niteliklere sahiptir. Veterinerlik alanında, katılım sonrasında ciddi sorunları engellemek için hayvanların sağlık durumunun iyileştirilmesi için büyük çabaların harcanması ve ülkenin doğu sınırlarında kontrollerin yapılması gerekmektedir.

- Türkiye'nin üyeliği, AB'nin enerji yollarını daha iyi bir şekilde güvence altına almasına yardımcı olacaktır. Bu su kaynakları ve bağlantılı altyapının yönetilmesi açısından AB'nin yeni politikalar geliştirmesini muhtemelen gerekli kılacaktır. AB'nin çevre, ulaşım enerji ve tüketiciyi koruma konularındaki diğer politikalarının Türkiye tarafından iyi bir şekilde uygulanması, bunların sınır ötesi etkilerinden dolayı başka yerlerdeki AB vatandaşları üzerinde de önemli bir olumlu etki yaratacaktır.

- AB'nin yeni ve uzun dış sınırlarının idaresi önemli bir siyasi zorluk oluşturacak ve büyük yatırım gerektirecektir. Göç ve sığınma ile başa çıkmanın yanısıra, organize suçla mücadele, insan ticareti, esrar ve silah kaçakçılığıyla baş etme, katılım öncesi ve sonrasında daha yakın bir işbirliğiyle kolaylaştırılacaktır.

- 2014 sonrasındaki mali perspektifler kapsamında Türkiye ile mali müzakerelerin parametreleri tanımlandıktan sonra Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin bütçeye etkisi tam olarak değerlendirilebilecektir. Türkiye'ye yapılacak olan transferlerin türü ve miktarı AB politikaları, Türkiye ile müzakereler sırasında mutabık kalınan özel düzenlemeler, mevcut zamandaki bütçe koşulları ve özellikle her şeyden önce bütçe tavanı gibi değişen faktörlere bağlı olacaktır.
- Kurumlar açısından ise, Türkiye'nin üyeliği, Anayasal Antlaşma temelinde değerlendirildiğinde özellikle büyük ve orta büyüklükteki üye ülkelerin Parlamento'daki koltuk sayılarını önemli ölçüde etkileyecektir. Nüfus oranının Konsey oylama sistemine yansımaları sonucunda Türkiye'nin Konsey'in karar mekanizmasında önemli etkisi olacaktır. Türkiye'nin üyeliğinin Komisyon'a etkisi, 2014 itibarıyla Komiser sayısının azaltılması planlandığı cihetle, daha az önemli olacaktır.

4) TÜRKİYE'NİN REFORM SÜRECİNİ GÜÇLENDİRME VE DESTEKLEME

Her şeyin ötesinde, reformların uygulanması dikkatle izlenmelidir. Özellikle, işkenceye karşı 'sıfır tolerans' politikası, Türk Devleti'nin tüm kademelerince sarf edilecek kararlı çabalarla "hayata geçirilerek, halen vuku bulan az sayıdaki işkence vakaları da ortadan kaldırılmalıdır. Sivil toplumun daha da geliştirilmesi önem arz etmektedir. Siyasi reform sürecinin konsolide edilmesi ve yaygınlaştırılması, aynı zamanda Güneydoğu'daki durumun gelişmesi ve normale dönmesiyle bağlantılı olup, bu çerçevede, sosyo-ekonomik durumun iyileştirilmesi amacıyla bazı tedbirlerin alınmasını, yerlerinden edilmiş kişilerin geri dönüşlerini kolaylaştıracak adımların atılmasını ve Kürtlerin temel hak ve özgürlüklerden tam olarak yararlanmalarını kapsamalıdır. Gayri Müslim cemaatlerin belirli sorunlarının çözülmesi ve sendikalara daha fazla hak sağlanması için daha fazla çabaya ihtiyaç bulunmaktadır.

Siyasi reform sürecinin geriye dönüşü olamayacak şekilde sürdürülebilmesini teminen AB, bu alanda Katılım Ortaklığı belgesinde ortaya konulan öncelikler çerçevesinde, söz konusu sürecin gelişimini yakından izlemeye devam etmelidir. AB Komisyonu, İlerleme Raporu sonuçlarına göre, Katılım Ortaklığı belgesinin 2005 ilkbaharında gözden geçirilmesini önerecektir. Buna bağlı olarak 2005 sonundan itibaren, siyasi reformların hangi şekilde konsolide edildiği ve yaygınlaştırıldığı hususlarında, yıllık olarak genel bir gözden geçirme yapılacaktır. Bu amaçla Komisyon, Aralık 2005’de ilk raporunu Avrupa Konseyi’ne sunacaktır. Reformların ilerleme hızı, müzakerelerin gidişatını etkileyecektir.

Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Anayasasına uygun olarak, Birliğin temelini oluşturan özgürlük, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ile hukukun üstünlüğü prensiplerinde ciddi ve sürekli ihlaller olması durumunda, Komisyon müzakerelerin askıya alınmasını önerecektir. Konsey, bu yönde bir tavsiye kararını nitelikli oy çoğunluğuyla alabilecektir.

Güçlendirilmiş siyasi diyalog ve düzenli izleme mekanizması katılım müzakerelerinin başlamasından sonra da devam etmelidir. Bu, geçmişte olduğu gibi Komisyonun sağlayacağı uzmanlık desteğiyle bir arada yürütülecektir. Ekonomik alandaki diyalog da, müktesebata ve özellikle de AB tarafından uygulanan ekonomik politikaların eşgüdüm yöntemlerine uygun olarak izlenmelidir.

AB, geçmiş yıllar içinde geliştirilen eşleştirme, emsal tarama, TAIEX gibi araçlar temelinde, Türkiye’nin gerekli yasal ve gerçek bütünleşmeyi sağlamasına yardımcı olmaya devam etmelidir. Türkiye için belirlenen katılım öncesi strateji, İlerleme Raporu ve Türkiye’nin olası üyeliğinden kaynaklanacak hususların değerlendirilmesi ışığında hazırlanacak gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı belgesinde yer alacak önceliklere odaklanacak şekilde ileri götürülmelidir. Güneydoğu’nun sosyo-ekonomik gelişimini

sağlamaya yönelik somut adımlar, Birliğin Türkiye'ye yönelik yardımının kapsamlı bir bölümünün seferber edilmesi suretiyle atılmalıdır.

2006'ya kadar, Türkiye'nin hazırlanmasına yönelik AB mali ve teknik yardımları, 2001 Aralık ayında gerçekleştirilmiş olan Konsey toplantısında Türkiye için kabul edilen katılım öncesi araca uygun şekilde yapılmaya devam edecektir. Komisyon Konsey'e, hâlihazırdaki katılım öncesi araçlar olan Phare, ISPA ve SAPARD temeli üzerine inşa edilecek ve Türkiye'nin 2007 yılından itibaren yararlanabileceği yeni bir katılım öncesi araç (IPA) yaratmayı önermiştir. Bir sonraki mali perspektif çerçevesinde, Komisyon Türkiye'ye ayrılan meblağın artırılmasını önerecektir.

5) KATILIM MÜZAKERELERİNİN YÜRÜTÜLMESİNE İLİŞKİN GÖSTERGELER

Yukarıda özetlenen değerlendirme, Türkiye'nin AB ile pürüzsüz bir şekilde bütünleşmesi için gerekli koşulların oluşması açısından iki tarafın da önemli bir zaman sürecine ihtiyaç duyduğu gerçeğini tasdik etmektedir. Bu, sadece AB'nin uyum ve etkinliğini korumakla kalmayacak, aynı zamanda Türkiye'nin kalkınma düzeyine henüz uyumlu olmayan politikalar uygulamasını zorunluluğunu da bertaraf edecektir.

Katılım müzakereleri, kararların oy birliği ile alınacağı Hükümetlerarası Konferans çerçevesinde gerçekleştirilecektir. Müzakerelerin çerçevesi, Türkiye'nin katılımına ilişkin belirli zorlukları yansıtmalıdır. Müzakerelerin yürütülmesine ilişkin kesin parametreler, yukarıda genel bir şekilde ortaya koyulan yöntemler çerçevesinde, müzakerelere başlama kararı alındıktan sonra dikkatle hazırlanacaktır.

Katılım müzakerelerinin resmen başlamasından sonra, Komisyon müzakereler sırasında ortaya çıkabilecek konular hakkında bir ön fikir edinmek amacıyla, müktesebatın kapsamlı olarak incelenmesini içeren, tarama (screening) olarak da tanımlanan, süreci başlatacaktır. Müzakereler

karmaşık olacak, bir taraftan Türkiye'nin müktesebatı uygularken karşılaştığı zorlukları, diğer taraftan da AB ile uyumlu bir şekilde bütünleşmesini sağlayacak koşulları yansıtacaktır. Ortak tarım politikası ve uyum politikasının Türkiye'de uygulanması buna iki örnek teşkil etmektedir. Kişilerin serbest dolaşımına ilişkin kurallar ise üçüncü örneği oluşturmaktadır. Daha önceki genişlemelerde olduğu gibi, kapsamlı ve özgün düzenlemeler ile bazı alanlarda uzun geçiş sürelerine ihtiyaç duyulması muhtemeldir. Kişilerin serbest dolaşımı hususunda kalıcı koruma hükümleri de gündeme gelebilecektir. Komisyon, müzakere süreci zarfında, tüm bu hususlar konusunda somut bir yaklaşım sergilemeden önce, değerlendirmesini süzgeçten geçirecektir.

Müzakereler, her biri belirli bir politika alanını kapsayacak şekilde ayrıştırılmış başlıklar altında gerçekleştirilecektir. Komisyon, Türkiye'nin belirli bir başlık altında yeralan konu hakkında yeterli düzeyde hazır olduğunu takdir etmesi halinde Konsey'e o başlıkla ilgili müzakerelere başlanmasını tavsiye edecektir. Ekonomik boyutu olan bazı başlıklara ilişkin olarak ise, müzakerelerin başlayabilmesi için işleyen bir pazar ekonomisinin varlığı bir ön koşul olarak kabul edilecektir.

Her başlığın geçici olarak kapatılması ve gerektiğinde açılması için gerekli ölçütler (benchmarks), o başlık altındaki müzakereler başlatılmadan önce belirlenecektir. Bu ölçütler, mevzuat uyumu ve uygulamaya ilişkin tatmin edici bir seviyeye ulaşılmasıyla bağlantılı olacaktır. Bunlara ilaveten, Ortaklık Anlaşması ve Gümrük Birliği'nden kaynaklanan ve özellikle müktesebatı yansıtan mevcut yasal zorunluluklar, ilgili başlıklar altında müzakerelere başlanılmadan önce yerine getirilmiş olmalıdır.

Müzakerelerdeki ilerleme, sadece Türkiye'nin AB'yle uyumuna bağlı olmayacaktır. AB de kendini hazırlama ihtiyacı hissedecektir. Zira, Haziran 1993'deki AB Konseyi'nce de belirtildiği gibi, Avrupa entegrasyonunun momentumu korunurken, Birliğin yeni üyeleri sindirebilme kapasitesi de Birliğin ve aday ülkelerin genel çıkarları için göz önünde bulundurulması

gereken bir unsurdur. Türkiye'nin katılımına ilişkin olarak şimdiye kadar yapılan analizler, iç pazara ilişkin politikalarda önemli uyarlamalar yapılmasını öngörmemektedir. Müzakereler, her zaman olduğu gibi, mevcut müktesebat temeline dayalı olarak gerçekleştirilecektir. Bununla birlikte katılım öncesi, müktesebat ile bazı uyarlamalara ihtiyaç hasıl olabilir. Her hal ve karda, müzakere edilen belirli başlıklara ilişkin mali yansımaları ele almadan önce AB, 2014'den sonraki devre için öngörülen mali perspektifini belirlemelidir. Türkiye'nin kendine özgü şartlarını yansıtacak düzenlemelere de ihtiyaç duyulabilir. Son olarak AB, Türkiye'nin üyelik perspektifinden kaynaklanacak hususlara ilişkin değerlendirmede belirtilen, dış sınırlar ve dış politika gibi hassas alanların güçlendirilmesini ele alma ihtiyacını hissedecektir.

Türkiye esasen, ancak reformların sürekliliğinin kararlı bir şekilde uygulandığını göstermek suretiyle müzakere sürecinin tümünün başarıyla tamamlanabilmesini sağlayacaktır.

Müzakerelerin yürütülmesi ve katılım beklentisi, Türkiye'nin siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik reformları daha da ileriye götürmesine katkı sağlayacaktır. Nihai sonuç, Avrupa Parlamentosu, AB üyesi ülkeler ve Türkiye'nin onayını gerektirecektir.

6) AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE ARASINDAKİ DİYALOĞU GÜÇLENDİRMEK

AB-Türkiye ilişkilerine dair bazı konularda diyalogu güçlendirme ihtiyacı açıkça hissedilmektedir. AB ile doğrudan bağlantılı olmayan bazı sorunların da ele alınmasına ihtiyaç vardır. Bazı endişe ve algılamaların dürüst ve açık bir şekilde tartışılabileceği, üye ülkeler ve Türkiye'den insanların biraraya getirilmesiyle bazı forumlar oluşturulmalıdır. Bu farklı kültürler arasında diyalog, din, göçe ilişkin konular, azınlık haklarına dair endişeler ve terörizmi de içermektedir. Sivil toplum AB tarafından kolaylaştırılacak bu diyalogda en önemli rolü oynamalıdır. Komisyon,

gelecekte bu tür bir diyalogun nasıl destekleneceğine ilişkin önerilerini açıklayacaktır.

7) SONUÇ VE TAVSİYELER

Yukarıda dile getirilen hususlar ışığında, Komisyon'un sonuç ve tavsiyeleri şu şekildedir;

(1) Katılım Ortaklığı Belgesinde ortaya konulan öncelikler çerçevesinde, Türkiye son beş yılda, başta kapsamlı anayasal ve hukuki değişiklikler olmak üzere, siyasi reform sürecinde kaydadeğer bir ilerleme sağlamıştır. Bununla beraber, Dernekler Kanunu, yeni Türk Ceza Kanunu, İstinaf Mahkemeleri Kanunu henüz yürürlüğe girmemiştir. Ayrıca, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Tasarısı, Adli Polisin Kuruluşuna İlişkin Kanun ile Ceza ve Tedbirlerin İnfazı Hakkındaki Kanun Tasarısı henüz yasalaşmamıştır.

(2) Türkiye, reformların düzenli bir biçimde uygulanması için kuvvetli bir çaba göstermektedir. Buna rağmen, mevzuatın ve uygulamayla bağlantılı düzenlemelerin daha da konsolide edilmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu, özellikle, işkence ve kötü muameleyle mücadeleyle yönelik sıfır tolerans politikası ile ifade özgürlüğü, dini özgürlükler, kadın hakları, sendikal haklar da dahil olmak üzere İLO standartları ve azınlık haklarına ilişkin hükümlerin uygulanması ile bağlantılıdır.

(3) Reform sürecinde kaydedilen genel ilerleme ve Türkiye'nin 1'nci paragrafta bahsi geçen bekleyen kanunları yürürlüğe koyması kaydıyla, Komisyon, Türkiye'nin katılım için gerekli siyasi kriterleri yeterince karşıladığını değerlendirir ve müzakerelerin açılmasını tavsiye eder. Reform sürecinin geri dönülmezliği ve özellikle temel özgürlükler bağlamındaki uygulamaların daha uzun bir dönem kesinlik kazanması gerekecektir.

(4) Üçayaktan oluşan bir stratejinin izlenmesi gerekmektedir. İlk ayak, özellikle Kopenhag siyasi kriterlerinin karşılanmasının süregelen bir biçimde

devamını teminen, Türkiye’de reform sürecinin desteklenmesine ve kuvvetlendirilmesine yönelik işbirliğini kapsayacaktır. Bu sürecin sürdürülebilirliğini ve geri dönülmezliğini garanti altına almak açısından, AB siyasi reform sürecindeki ilerlemeyi yakından izlemeye devam etmelidir. Bu, müteakip reformlar açısından öncelikleri ortaya koyacak gözden geçirilmiş bir Katılım Ortaklığı Belgesi temelinde yapılacaktır. 2005 yılının sonundan itibaren olmak üzere siyasi reformlarda kaydedilen ilerlemelerin yıllık olarak genel bir gözden geçirilmesi yapılacaktır. Bu amaca yönelik olarak, Komisyon, Avrupa Konseyi’ne Aralık 2005’te ilk raporunu sunacaktır. Reformların sürati, müzakere sürecinde kaydedilecek ilerlemede belirleyici olacaktır.

(5) AB Antlaşması ve Avrupa Anayasası doğrultusunda, Birliğin temelini oluşturan, özgürlük, demokrasi, insan haklarına saygı ile temel özgürlükler ve hukukun üstünlüğü prensiplerinin ciddi ve sürekli bir biçimde ihlal edilmesi halinde, Komisyon müzakerelerin askıya alınmasını tavsiye edecektir. Konsey, böyle bir tavsiyeye ilişkin kararını nitelikli oy çoğunluğuyla verecektir.

(6) İkinci ayak, Türkiye’yle katılım müzakerelerinin yürütülmesine ilişkin özgün yöntemle ilgilidir. Katılım müzakereleri, kararların oy birliğiyle alındığı ve bütün AB üyelerinin tam katılımıyla gerçekleştirilen bir Hükümetler arası Konferans çerçevesinde yürütülecektir. Müzakereler karmaşık olacaktır. Kanuni mevzuat uyumu ve AB müktesebatının yeterli ölçüde uygulandığı hususu da dahil olmak üzere, müzakere edilecek her faslın geçici olarak kapatılması ve gerektiğinde yeni müzakere faslı açılması için Konsey’in çıtalar (bench-mark) belirlemesi gerekecektir. İlgili fasıllarla müzakerelerin açılabilmesi için, AB müktesebatı doğrultusunda mevcut hukuki yükümlülüklerin yerine getirilmiş olması gerekmektedir. Uzun geçiş dönemleri gerekli olabilecektir. Buna ilaveten, yapısal ve tarım politikaları gibi bazı alanlarda özel düzenlemeler gerekli olabilecek ve iş gücünün serbest dolaşımı açısından daimi koruma hükümleri gündeme gelebilecektir.

Türkiye'nin katılımının etkisi mali ve kurumsal açıdan önemli olacaktır. Müzakerelerin tamamlanmasından önce AB, 2014 sonrası mali perspektifini belirlemek durumundadır. Buna ek olarak, Komisyon. Antlaşmanın öngördüğü ortak politikalar ve dayanışmayı göz önünde bulundurmak suretiyle müzakereler sırasında Birliğin, yeni üyeleri içine sindirme ve entegrasyonu derinleştirme kapasitesini izleyecektir.

(7) Üçüncü ayak, AB üyesi ülkeler ve Türkiye'den halkları bir araya getirecek şekilde kapsamlı bir güçlendirilmiş siyasi ve kültürel diyalogu öngörmektedir. Bu diyalog sürecinde sivil toplum en önemli rolü üstlenmeli ve bunun AB tarafından kolaylaştırılması gerekmektedir. Komisyon, bu diyalogun ne şekilde destekleneceğine dair gerekli önerilerde bulunacaktır.

(8) Komisyon müzakere sürecinin, Türkiye'de reformların daha da ileri götürülmesini yönlendirme açısından gerekli olacağı inancındadır. Doğası gereği bu ucu açık bir süreç olup, sonucunun önceden tespit edilmesi mümkün değildir. Müzakerelerin sonucundan veya bunu izleyen onay sürecinden bağımsız olarak, Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler, Türkiye'nin Avrupa kurumlarına bütünüyle bağlılığını sürdürmesini sağlamalıdır. Avrupa entegrasyonunun elli yıllık başarılarının daha da geliştirilmesine katkıda bulunacak şekilde, Türkiye'nin katılımının, sorunsuz bir entegrasyon olması açısından çok iyi hazırlanmış olması gerekmektedir.⁹⁹

⁹⁹ <http://www.onuroymen.com/docs/AB%20Komisyonu%20tavsiye%20raporu.doc>

EK 3. LOZAN ANTLAŞMASI

LAUSANNE'DA İMZALANAN SENETLER

30 OCAK VE 24 TEMMUZ 1923

I.BARIŞ ANDLAŞMASI

24 TEMMUZ 1923 TARİHİNDE İMZALANMIŞTIR

Bir yandan,

İNGİLİZ İMPARATORLUĞU, FRANSA, İTALYA, JAPONYA, YUNANİSTAN,
ROMANYA, SIRP - HIRVAT - SLOVEN DEVLETİ,

Ve öte yandan,

TÜRKİYE,

1914 yılından beri Doğu'nun huzurunu bozan savaş durumuna kesin bir son vermek için aynı istekle duygulu olarak,

Uluslarının ortaklaşa refah ve mutluluğu için gerekli olan dostluk ve ticaret ilişkilerini aralarında yeniden kurmak özlemi içinde,

Ve bu ilişkilerin, Devletlerin bağımsızlığına ve egemenliğine saygı temeline dayanması gerektiğini düşünerek,

Bu amaçla bir Antlaşma yapmayı kararlaştırmışlar ve Tam yetkili Temsilcilerini aşağıda belirtildiği üzere atamışlardır:

MAJESTE BÜYÜK-BRİTANYA VE İRLANDA BİRLEŞİK-KRALLIĞI VE
DENİZLER ÖTESİ İNGİLİZ ÜLKELERİ KRALI, HİNDİSTAN IMPARATORU:

Çok Sayın Sir Horace George Montagu RUMBOLD, Baronet, G.C.M.G.,
İstanbul'da Yüksek-Komiser;

FRANSA CUMHURBAŞKANI:

Korgeneral Sayın Maurice PELLE, Fransa Büyükelçi, Cumhuriyet'in Doğu'da Yüksek-Komiseri, LYgion d'Honneur Ulusal Nişanın Grand Officier rütbesi;

MAJESTE İTALYA KRALI:

Sayın Marki Camile GARRONI, Krallık Senatörü, İtalya Büyükelçisi, İstanbul'da Yüksek-Komiser, Saints Maurice et Lazare Nişanlarıyla Couronne d'Italie Nişanının Grand-Croix rütbesi;

M.Jules CYSar MONTAGNA, Atina'da Olağanüstü Temsilci ve Tamyetkili Ortaelçi, Saints Maurice et Lazare Nisanlarının Commandeur rütbesi, Couronne d'Italie Nişanının Grand Officier rütbesi;

MAJESTE JAPONYA İMPARATORU:

M.Kentaro OTCHIAI, Jusammi, Soleil Levant Nişanının Birinci Sınıf rütbesi, Roma'da Olağanüstü ve Tamyetkili Büyükelçi;

MAJESTE YUNANLILAR KRALI:

M.Eleftherios K. VENISELOS, eski Başbakan, Sauveur Nişanının Grand-Croix rütbesi;

M.DYmètre CACLAMANOS, Londra'da Tamyetkili Temsilci, Sauveur Nişanının Commandeur rütbesi;

MAJESTE ROMANYA KRALI:

M.Constantin I.DIAMANDY, Tamyetkili Ortaelçi;

M.Constantin CONTZESCO, Tamyetkili Ortaelçi;

MAJESTE SIRPLAR, HIRVATLAR VE SLOVENLER KRALI:

M.Dr.Miloutine YOVANOVITCH, Bern'de Olağanüstü Temsilci Tamyetkili
Ortaelçi;

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ HÜKÜMETİ:

İSMET Paşa, Dışişleri Bakanı, Edirne Milletvekili;

Dr.RIZA NUR Bey, Sağlık İşleri ve Sosyal Yardım Bakanı, Sinop Milletvekili;

HASAN Bey, eski Bakan, Trabzon Milletvekili.

BU TEMSİLCİLER, yetki belgelerini gösterdikten ve bu belgeler usulüne uygun ve geçerli kabul edildikten sonra, aşağıdaki hükümler üzerinde anlaşmaya varmışlardır:

BÖLÜM I

SIYASAL HÜKÜMLER

MADDE 1.

İşbu Anlaşmanın yürürlüğe girişi tarihinden başlayarak, bir yandan İngiliz İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya Sırp-Hırvat-Sloven Devleti ve öte yandan Türkiye arasında olduğu kadar, bunların uyrukları arasında da, barış durumu kesin olarak kurulmuş olacaktır.

Taraflar arasında resmi ilişkiler kurulacak ve Tarafların ülkelerinde diplomasi ve konsolosluk görevlileri (agents diplomatiques et consulaires), yapılacak özel anlaşmalara hâlel gelmeksizin, Devletler hukukunun genel ilkeleri uyarınca işlem göreceklidir.

KESİM I

İ.ÜLKEYE İLİŞKİN HÜKÜMLER

MADDE 2

Karadeniz'den Ege Denizi'ne kadar Türkiye'nin sınırları aşağıdaki gibi saptanmıştır

(I sayılı Haritaya bakılması):

1. Bulgaristan ile:

Rezvasya'nın denize döküldüğü yerden, Türkiye, Bulgaristan ve Yunanistan sınırlarının birleştikleri noktada, Meriç'e kadar:

Bulgaristan'ın Güney sınırı, şimdiki durumuyla saptanmış olduğu gibi;

2. Yunanistan ile:

Buradan, Arda ve Meriç'in birleştikleri yere kadar:

Meriç'in akım yolu;

Buradan Arda kaynağına doğru (vers l'amont de l'Arda) bu nehir üzerinde ve Çörek Köy'ün hemen yakınında olmak üzere arazi üzerinde saptanacak bir noktaya kadar:

Arda'nın akım yolu;

Buradan, Güney-Doğu doğrultusunda, Bosna Köy'ün, nehrin denize döküldüğü yönde (en aval) 1 kilometre uzaklığında bulunan bir noktaya kadar:

Bosna-Köy'ü Türkiye'de bırakan, belli olacak ölçüde düz bir çizgi, Çörek Köy, 5 nci maddede belirtilen Komisyonca, nüfusunun (halkının) çoğunluğunun

Türk ya da Rum olarak kabul edileceğine göre Türkiye'ye ya da Yunanistan'a verilecektir; 1 Ekim 1922 den sonra bu köye göç etmiş olanlar hesaba katılmayacaklardır;

Buradan, Ege Denizi'ne kadar;

Meriç'in akım yolu.

MADDE 3

Akdeniz'den İran sınırına kadar, Türkiye'nin sınırı aşağıdaki gibi saptanmıştır:

1. Suriye ile:

20 Ekim 1921 tarihli Türk-Fransız Antlaşmasının 8 nci maddesiyle saptanmış olan sınır;

2. Irak ile:

Türkiye ile Irak arasındaki sınır, işbu Antlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayarak dokuz aylık bir süre içinde Türkiye ile İngiltere arasında dostça bir çözüm yoluyla saptanacaktır.

Öngörülen süre içinde iki Hükümet arasında bir anlaşmaya varılamazsa, anlaşmazlık Milletler Cemiyeti Meclisine götürülecektir.

Sınır çizgisi konusunda alınacak kararı beklerken, Türk ve İngiliz Hükümetleri, kesin geleceği [kaderi] bu karara bağlı olan toprakların şimdiki durumunda herhangi bir değişiklik yapacak nitelikte hiç bir askeri ya da başka bir harekete bulunmamayı karşılıklı olarak yükümlenirler.

MADDE 4

İşbu Antlaşmada belirtilen sınırlar, Antlaşmaya eklenmiş 1/1,000,000 ölçekli haritalar üzerine çizilecektir. Antlaşma metni ile haritalar arasında uyumsuzluk çıkarsa, Antlaşma metni üstün tutulacaktır.

MADDE 5

İşbu Antlaşmanın 2 nci maddesinin 2 nci paragrafında tanımlanmış sınırı, toprak [arazi] üzerinde çizmekle, bir Sınırlandırma Komisyonu görevlendirilecektir. Komisyon, Türkiye ile Yunanistan'ın -her Devlet için birer temsilci olmak üzere- temsilcilerinden ve bunların üçüncü bir Devletin uyrukları arasında seçecekleri bir Başkan'dan kurulacaktır.

Sınırlandırma Komisyonu, her yerde, yönetsel sınırlarla yerel [mahalli] ekonomik çıkarları, elden geldiği ölçüde göz önünde tutarak, Antlaşmalarda verilmiş tanımlamaları en yakından izlemeye çalışacaktır.

Komisyonun kararları oyçokluğuyla alınacak ve bu kararlar ilgili Taraflar için bağlayıcı nitelikte olacaktır.

Sınırlandırma Komisyonunun giderleri ilgili Taraflarca eşit olarak yüklenilecektir.

MADDE 6

Bir nehrin ya da bir ırmağın kıyılarıyla değil de akım yollarıyla tanımlanan sınırlar bakımından, işbu Andlaşmadaki tanımlamalarda kullanılan "akım yolu" (mecra "cours" ya da "chenal") terimleri, şu anlama gelmektedir: Bir yandan, gemilerin gidiş-gelişine (ulaşıma) elverişli olmayan nehirlerde, akar suyun ya da ana kolunun ortay çizgisi (ligne mYdiane), ve öte yandan, gemilerin gidiş-gelişlerine (ulaşıma) elverişli nehirlerde, ana gidiş-geliş yolunun ortay çizgisi (ligne mYdiane du chenal de navigation principale). Bununla birlikte, akım ya da gidiş-geliş yolunda değişiklikler olması halinde,

sınır çizgisinin, bu biçimde tanımlanmış olan akım yoluyla gidiş-geliş yolunu mu izleyeceğini, yoksa, bu yolun, işbu Antlaşmanın yürürlüğe giriş anındaki durumunda olduğu gibi kesin olarak saptanmış mı kalacağını kararlaştırmaya, işbu Antlaşmada öngörülen Sınırlandırma Komisyonu yetkili olacaktır.

İşbu Antlaşmada aykırı bir hüküm bulunmadıkça, deniz sınırları, kıyıya üç milden daha yakın bulunan adaları ve adacıkları da içine alacaktır.

MADDE 7

İlgili Devletler, Sınırlandırma Komisyonuna, görevlerini yerine getirmesi için gerekli her türlü belgeleri, özellikle şimdiki ya da eski sınırların saptanmasına ilişkin tutanakların doğruluğu onanmış örneklerini, elde bulunan en büyük ölçekli bütün haritaları, geodezik verileri, yapılmış fakat yayınlanmamış yer ölçmesi [mesaha] haritalarını (levYs), sınırdeki akar suların yatak değiştirmelerine ilişkin bilgileri vermeyi yüklenirler. Türk makamlarının elinde bulunan haritalar, geodezik veriler, yayınlanmamış olsa bile yer ölçmesi [mesaha] haritaları, işbu Antlaşmanın yürürlüğe konulmasından sonra en kısa süre içinde, İstanbul'da, Sınırlandırma Komisyonunun Başkanına teslim edilecektir.

İlgili Devletler, bundan başka, bütün belgeleri, özellikle planları, kadastrolarla tapu kütüklerini ve, Komisyon isterse, mülkiyet durumuna ve ekonomik akımlara ilişkin bilgilerle gerekli her çeşit bilgileri Komisyona iletmeleri için yerel makamlara yönergeler [talimat] vermeyi de yükümlenirler.

MADDE 8

İlgili Devletler, Sınırlandırma Komisyonuna, görevlerini yerine getirebilmesi için gerekli olan ulaşım, konut, işgücü ve malzemeye (direkler ve sınır işaretleri) ilişkin her türlü yardımı gerek doğrudan gerekse yerel makamların aracılığıyla yapmayı yükümlenirler.

Özellikle, Türk Hükümeti, Sınırlandırma Komisyonunun görevlerini yerine getirmesinde, gerekli görünürse, teknik personel yardımında bulunmayı yükümlenir.

MADDE 9

İlgili Devletler, Komisyonca konulmuş nirengi noktalarını, sınır işaretlerini, taşlarını, kazık ya da direklerini korumayı yükümlenirler.

MADDE 10

Sınır işaretleri [taş, kazık ya da direkler], birbirinden gözle görülecek uzaklıklarda konulacaktır; bunlara sayı verilecek ve yerleriyle sayıları bir haritaya işlenecektir.

MADDE 11

Sınırlandırmaya ilişkin kesin tutanaklar, bunlara ekli haritalar ve belgeler, her biri de asıl nüsha sayılmak üzere, üç nüsha olarak düzenlenecektir; bunlardan ikisi sınırdaş Devletlere, üçüncüsü de, doğruluğu onaylanmış birer örneğini işbu Antlaşmayı imzalamış Devletlere gönderecek olan, Fransa Cumhuriyeti Hükümetine verilecektir.

MADDE 12

İmroz (Imbros) adası ile Bozcaada (Tenedos) ve Tavşan adaları (Iles aux Lapins) dışında, Doğu Akdeniz adaları ve özellikle Limmi (Lemnos), Semadirek (Semendirek, Samothrace), Midilli (MitylYne), Sakız (Chio), Sisam (Samos) ve Nikarya (Nicaria) adaları üzerinde Yunan egemenliği konusunda 17/30 Mayıs 1913 tarihli Londra Antlaşmasının 5 nci ve 1/14 Kasım 1913 tarihli Atina Antlaşmasının 15 nci Maddeleri hükümleri uyarınca alınan ve 13 Şubat 1914 tarihinde Yunan Hükümetine bildirilen karar, bu Antlaşmanın, İtalya'nın egemenliği altına konulan ve 15 nci Maddede belirtilen adalara ilişkin hükümleri saklı kalmak üzere, doğrulanmıştır. İşbu Antlaşmada aykırı

bir hüküm bulunmadıkça, Asya kıyısından 3 milden az bir uzaklıkta bulunan adalar, Türk egemenliği altında kalacaktır.

MADDE 13

Barışın sürekli olmasını sağlamak amacıyla, Yunan Hükümeti, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adalarında, aşağıdaki tedbirlere uymayı yükümlenir:

1. Bu adalarda hiç bir deniz üssü kurulmayacak, hiç bir istihkam yapılmayacaktır.
2. Yunan askeri uçaklarının Anadolu kıyısı toprakları üstünde uçmaları yasak olacaktır.

Buna karşılık, Türk Hükümeti de askeri uçaklarının bu adalar üstünde uçmalarını yasaklayacaktır.

3. Bu adalarda, Yunan askeri kuvvetleri, askerlik hizmetine çağırılmış ve bulundukları yerde eğitilebilecek normal asker sayısında çok olmayacağı gibi, jandarma ve polis kuvvetleri de, bütün Yunan ülkesindeki jandarma ve polis kuvvetlerine orantılı bir sayıda kalacaktır.

MADDE 14

Türk egemenliği altında kalan İmroz adasıyla Bozcaada, yerel [mahalli] yönetim ile can ve mal güvenliği bakımından, Müslüman-olmayan yerli halka gerekli bütün güvenceyi sağlayan, yerel unsurlardan kurulu bir özel yönetim örgütünden yararlanacaktır. Bu adalarda düzenin korunması yukarıda öngörülen yerel yönetim örgütünün aracılığıyla yerli halktan seçilmiş ve bu örgütün emrinde bulunan bir polis kuvvetince sağlanacaktır.

Rum ve Türk halklarının mübadelesine ilişkin olarak Türkiye ile Yunanistan arasında kararlaştırılmış ya da kararlaştırılacak olan hükümler, İmroz ve Bozcaada adaları halkına uygulanmayacaktır.

MADDE 15

Türkiye, aşağıda sayılan adalar üzerindeki bütün haklarından ve sıfatlarından İtalya yararına vazgeçer: Bugünkü durumda İtalya'nın işgali altında bulunan Stampalia (Astropolia), Rodos (Rhodes, Rhodos), Kalki (Calki, Khalki), Skarpanto (Scarpanto), Kazos (Casos, Casso), Piskopis (Piscopis, Tilos), Miziroz (Misiros, Nisyros), Kalimnos (Calimnos, Kalymnos), Leros, Patmos, Lipsos (Lipso), Simi (Symi) ve İstanköy (Cos, Kos), adaları ile, bunlara bağlı adacıklar, ve Meis (Castellorizo) adası (2 sayılı Haritaya bakılması).

MADDE 16

Türkiye, işbu Antlaşmada belirtilen sınırlar dışında bulunan topraklar üzerindeki ya da bu topraklara ilişkin olarak, her türlü haklarıyla sıfatlarından ve egemenliği işbu Antlaşmada tanınmış adalardan başka bütün öteki adalar üzerindeki her türlü haklarından ve sıfatlarından vazgeçmiş olduğunu bildirir; bu toprakların ve adaların geleceği [kaderi], ilgililerce düzenlenmiştir ya da düzenlenecektir.

İşbu maddenin hükümleri, Türkiye ile sınırdaş olan ülkeler arasında komşuluk durumları yüzünden kararlaştırılmış ya da kararlaştırılacak olan özel hükümlere halel vermez.

MADDE 17

Türkiye'nin Mısır ve Sudan üzerindeki bütün haklarından ve sıfatlarından vazgeçisi, 5 Kasım 1914 tarihinden başlayarak yürürlüğe girmiş olacaktır.

MADDE 18

Türkiye, Mısır vergisiyle güvence altına alınmış Osmanlı borçlanmaları - başka bir deyimle 1855, 1891 ve 1894 borçlanmaları- konusundaki bütün yükümlerinden ve borçlarından aklanmıştır [ibra edilmiştir]. Bu üç borçlanmanın hizmetleri için Mısır'ın yaptığı yıllık ödemeler, bugün Mısır

Devlet Borcu hizmetlerinin ödenmesinin bir parçasını oluşturmakta olduğundan, Mısır, Osmanlı Devlet Borcuna [Düyun-u Umumiye-i Osmaniye'ye] ilişkin olarak başka her türlü borçlardan aklanmıştır.

MADDE 19

Mısır Devletinin tanınmasından doğan sorunlar, ilgili devletlerarasında saptanacak şartlar içinde, sonradan kararlaştırılacak hükümlerle çözüme bağlanacak ve işbu Antlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılan topraklara ilişkin olarak sözü geçen Antlaşmanın hükümleri Mısır Devletine uygulanacaktır.

MADDE 20

Türkiye, İngiliz Hükümetince 5 Kasım 1914 tarihinden ilan edilen, Kıbrıs'ın [İngiltere'ye] katılımını tanıdığını bildirir.

KESİM II

UYRUKLAR

MADDE 30

İşbu Antlaşmanın hükümleri uyarınca, Türkiye'den ayrılmış ülkelerde yerleşmiş Türk uyrukları hukukça (de plein droit) ve yerel yasaların öngördüğü şartlarla, bu ülke hangi Devlete bırakılmışsa o Devletin uyruğu olacaklardır.

MADDE 31

Ons ekiz yaşını aşmış olup da Türk uyrukluğunu yitiren ve 30 ncu Madde uyarınca hukuk açısından yeni bir uyrukluk edinmiş bulunan kimseler, işbu Antlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak, iki yıllık bir süre içinde Türk uyrukluğunu seçebileceklerdir.

MADDE 32

İşbu Antlaşma uyarınca, Türkiye'den ayrılan bir ülkede yerleşmiş ve bu ülkede halkın çoğunluğundan soy [ırk] bakımından ayrı olan, 18 yaşını aşmış kimseler, işbu Antlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak iki yıllık bir süre içinde, halkın çoğunluğu seçme hakkını (droit d'option) kullanan kişinin soyundan olan Devletlerden birinin uyrukluğunu, bu Devletin de buna razı olması şartıyla, edinebileceklerdir.

MADDE 33

31 nci ve 32 nci Maddelerdeki hükümler uyarınca, seçme haklarını (droit d'option) kullanan kimseler, bunu izleyen on iki ay içinde konutlarını [ikametgâhlarını], seçme haklarını hangi Devlet için kullanmışlarsa o Devletin ülkesine taşıtmak zorundadırlar.

Bu gibi kimseler, seçme haklarını kullanmazdan önce, oturmakta oldukları öteki Devletin ülkesinde malik oldukları taşınmaz malları ellerinde tutmakta serbest olacaklardır.

Bu gibi kimseler, her çeşit taşınır mallarını yanlarında götürebileceklerdir. Bu yüzden, kendilerinden, bu malların çıkarılışı ya da sokuluşu için hiç bir vergi ya da resim alınmayacaktır.

MADDE 34

İşbu Antlaşmanın hükümleri uyarınca, Türkiye'den ayrılan bir ülkenin yerli halkından olup, 18 yasını aşmış ve İşbu Antlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte yabancı ülkelerde yerleşmiş bulunan Türk uyrukları, Türkiye'den ayrılan ülkelerde yetkilerini [otoritelerini] kullanan Hükümetlerle, yerleşmiş bulundukları ülkelerin Hükümetleri arasında yapılması gerekli görülebilecek anlaşmalar saklı kalmak üzere, yerli halkında oldukları ülkedeki uyrukluğu seçebilirler. Bu seçme hakkı (droit d'option), İşbu Antlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten başlayarak iki yıllık bir süre içinde kullanılmalıdır.

MADDE 35

Bağıtlı Devletler, İşbu Antlaşmada, ya da Almanya, Avusturya, Bulgaristan ya da Macaristan ile yapılmış Barış Antlaşmalarında, ya da Türkiye'den başka bağıtlı Devletlerle ya da onlardan biriyle Rusya arasında, ya da kendileri arasında yapılmış bir Antlaşmada öngörülen ve ilgililere, kendileri için edinilmesi mümkün her hangi bir uyrukluğa geçme olanağını sağlayan seçme hakkının (droit d'option) kullanılmasına, herhangi bir engel çıkartmamayı yükümlenirler.

MADDE 36

İşbu Kesimdeki hükümlerin uygulanmasında, her bakımdan, evli kadınların durumu kocalarının ve 18 yasından küçük çocukların durumu da ana-babalarının durumuna göre ayarlanacaktır.

KESİM III

AZINLIKLARIN KORUNMASI

MADDE 37

Türkiye, 38 nci Maddeden 44 ncü Maddeye kadar olan Maddelerin kapsadığı hükümlerin temel yasalar olarak tanınmasını ve hiç bir kanunun, hiç bir yönetmeliğin (tüzüğün) ve hiç bir resmi işlemin bu hükümlere aykırı ya da bunlarla çelişir olmamasını ve hiç bir kanun, hiç bir yönetmelik (tüzük) ve hiç bir resim işlemin söz konusu hükümlerden üstün sayılmamasını yükümlenir.

MADDE 38

Türk Hükümeti, Türkiye'de oturan herkesin, doğum, bir ulusal topluluktan olma [milliyet, nationality], dil, soy ya da din ayırımı yapmaksızın, hayatlarını ve özgürlüklerini korumayı tam ve eksiksiz olarak sağlamayı yükümlenir.

Türkiye'de oturan herkes, her inancın, dinin ya da mezhebin, kamu düzeni ve ahlak kurallarıyla çatışmayan gereklerini, ister açıkta isterse özel olarak, serbestçe yerine getirme hakkına sahip olacaktır.

Müslüman-olmayan azınlıklar, bütün Türk uyruklarına uygulanan ve Türk Hükümetince, ulusal savunma amacıyla ya da kamu düzeninin korunması için, ülkenin tümü ya da bir parçası üzerinde alınabilecek tedbirler saklı kalmak şartıyla, dolaşım ve göç etme özgürlüklerinden tam olarak yararlanacaklardır.

MADDE 39

Müslüman-olmayan azınlıklara mensup Türk uyrukları, Müslümanların yararlandıkları aynı yurttaşlık [medeni] haklarıyla siyasal haklardan yararlanacaklardır.

Türkiye'de oturan herkes, din ayırımı gözetilmeksizin, kanun önünde eşit olacaktır.

Din, inanç ya da mezhep ayrılığı, hiç bir Türk uyruğunun, yurttaşlık haklarıyla [medeni haklarla] siyasal haklarından yararlanmasına, özellikle kamu hizmet ve görevlerine kabul edilme, yükseltilme, onurlanma ya da çeşitli mesleklerde ve iş kollarında çalışma bakımından, bir engel sayılmayacaktır.

Herhangi bir Türk uyruğunun, gerek özel gerekse ticaret ilişkilerinde, din, basın ya da her çeşit yayın konularıyla açık toplantılarında, dilediği bir dili kullanmasına karşı hiç bir kısıtlama konulmayacaktır.

Devletin resmi dili bulunmasına rağmen, Türkçeden başka bir dil konuşan Türk uyruklarına, mahkemelerde kendi dillerini sözlü olarak kullanabilmeleri bakımından uygun düşen kolaylıklar sağlanacaktır.

MADDE 40

Müslüman-olmayan azınlıklara mensup Türk uyrukları, hem hukuk bakımından hem de uygulamada, öteki Türk uyruklarıyla aynı işlemlerden ve aynı güvencelerden [garantilerden] yararlanacaklardır. Özellikle, giderlerini kendileri ödemek üzere, her türlü hayır kurumlarıyla, dinsel ve sosyal kurumlar, her türlü okullar ve buna benzer öğretim ve eğitim kurumları kurmak, yönetmek ve denetlemek ve buralarda kendi dillerini serbestçe kullanmak ve dinsel ayinlerini serbestçe yapmak konularında eşit hakka sahip olacaklardır.

MADDE 41

Genel [kamusal] eğitim konusunda, Türk Hükümeti, Müslüman-olmayan uyrukların önemli bir oranda oturmakta oldukları il ve ilçelerde, bu Türk uyruklarının çocuklarına ilk okullarda ana dilleriyle öğretimde bulunulmasını sağlamak bakımından, uygun düşen kolaylıkları gösterecektir. Bu hüküm, Türk Hükümetinin, söz konusu okullarda Türk dilinin öğrenimini zorunlu kılmasına engel olmayacaktır.

Müslüman-olmayan azınlıklara mensup Türk uyruklarının önemli bir oranda bulundukları il ve ilçelerde, söz konusu azınlıklar, Devlet bütçesi, belediye bütçesi ya da öteki bütçelerce, eğitim, din ya da hayır işlerine genel gelirlerden sağlanabilecek paralardan yararlanmaya ve pay ayrılmasına hak gözetirliğe uygun ölçülerde katılacaklardır.

Bu paralar, ilgili kurumların (Ytablissements et institutions) yetkili temsilcilerine teslim edilecektir.

MADDE 42

Türk Hükümeti, Müslüman-olmayan azınlıkların aile durumları ile [statüleriyle, aile hukukuyla] kişisel durumların [statüleri, kişi halleri] konusunda, bu sorunların, söz konusu azınlıkların gelenek ve görenekleri uyarınca çözümlenmesine elverecek bütün tedbirleri almağı kabul eder.

Bu tedbirler, Türk Hükümetiyle ilgili azınlıklardan her birinin eşit sayıda temsilcilerinden kurulu özel Komisyonlarca düzenlenecektir. Anlaşmazlık çıkarsa, Türk Hükümetiyle Milletler Cemiyeti Meclisi, Avrupaili hukukçular arasından birlikte seçecekleri bir üst-hakem atayacaklardır.

Türk Hükümeti, söz konusu azınlıklara ait kiliselere, havralara, mezarlıklara ve öteki din kurumlarına tam bir koruma sağlamayı yükümlenir. Bu azınlıkların Türkiye'deki vakıflarına, din ve hayır isleri kurumlarına her türlü kolaylıklar ve izinler sağlanacak ve Türk Hükümeti, yeniden din ve hayır kurumları kurulması için, bu nitelikteki öteki özel kurumlara sağlanmış gerekli kolaylıklardan hiç birini esirgemeyecektir.

MADDE 43

Müslüman-olmayan azınlıklara mensup Türk uyrukları, inançlarına ya da dinsel ayinlerine aykırı herhangi bir davranışta bulunmaya zorlanamayacakları gibi, hafta tatili günlerinde mahkemelerde hazır bulunmaları ya da kanunun öngördüğü herhangi bir işlemi yerine getirmemeleri yüzünden haklarını yitirmeyeceklerdir.

Bununla birlikte bu hüküm, söz konusu Türk uyruklarını, kamu düzeninin korunması için, öteki Türk uyruklarına yükletilen yükümler dışında tutar anlamına gelmeyecektir.

MADDE 44

Türkiye, bu Kesimin bundan önceki Maddelerdeki hükümlerin, Türkiye'nin Müslüman-olmayan azınlıklarıyla ilgili olduğu ölçüde, uluslararası nitelikte yükümler meydana getirmelerini ve Milletler Cemiyetinin güvencesi [garantis] altına konulmalarını kabul eder. Bu hükümler, Milletler Cemiyeti Meclisinin çoğunluğunca uygun bulunmadıkça, değiştirilemeyecektir. İngiliz İmparatorluğu, Fransa, İtalya ve Japon Hükümetleri, Milletler Cemiyeti Meclisinin çoğunluğunca razı olunacak herhangi bir değişikliği reddetmemeyi, İşbu Antlaşma uyarınca kabul ederler.

Türkiye, Milletler Cemiyeti Meclisi üyelerinden her birinin, bu yükümlerden herhangi birine aykırı herhangi bir davranışı ya da böyle bir davranışta bulunma tehlikesini Meclise sunmada yetkili olacağını ve Meclisin, duruma göre, uygun ve etkili sayacağı yolda davranabileceğini ve gerekli göreceği yönergeleri [talimatı] verebileceğini kabul eder.

Türkiye, bundan başka, bu maddelere ilişkin olarak, hukuk bakımından ya da uygulamada, Türk Hükümetiyle imzacı öteki Devletlerden herhangi biri ya da Milletler Cemiyeti Meclisine üye herhangi bir başka Devlet arasında görüş ayrılığı çıkarsa, bu anlaşmazlığın, Milletler Cemiyeti Misakinin 14 ncü Maddesi uyarınca uluslararası nitelikte sayılmasını kabul eder. Türk Hükümeti, böyle bir anlaşmazlığın, öteki taraf isterse, Milletlerarası Daimi Adalet Divanına götürülmesini kabul eder. Divanın kararı kesin ve Milletler Cemiyeti Misakinin 13 ncü maddesi uyarınca verilmiş bir karar gücünde ve değerinde olacaktır.

MADDE 45

Bu Kesimdeki hükümlerle, Türkiye'nin Müslüman-olmayan azınlıklarına tanınmış olan haklar, Yunanistan'ca da, kendi ülkesinde bulunan Müslüman azınlığa tanınmıştır.

(...)

İşbu Sözleşme, Barış Antlaşmasının imzacılarından olmayan ve bu ana kadar işbu Sözleşmeyi henüz onaylamamış bulunan Devletler için, bugünkü tarihli Barış Anlaşmasıyla aynı şartlar içinde yürürlüğe girecektir; işbu Sözleşme, bu Devletler, Fransa Cumhuriyeti Hükümetince öteki bağıtlı Devletlere bildirilecek olan onama belgelerini sundukça, [onlar bakımından da] yürürlüğe girecektir.

BU HÜKÜMETLERE OLAN INANÇLA, yukarıda adları yazılı Tam yetkili Temsilciler, işbu Sözleşmeyi imzalamışlardır.

LAUSANNE'da, 24 Temmuz 1923 tarihinde, yalnız bir nüsha olarak düzenlenmiştir. Bu nüsha, Fransa Cumhuriyeti Hükümetinin Arşivlerine konulacak ve bu Hükümet, İmzacı Devletlerden her birine, bunun doğruluğu onaylanmış birer örneğini verecektir.

(L.S.) Horace RUMBOLD

(L.S.) PELLÉ

(L.S.) GARRONI

(L.S.) G.C.MONTAGNA

(L.S.) K.OTCHIAI

(L.S.) B.MORPHOFF

(L.S.) STANCIOFF

(L.S.) E.K.VÉNISÉLOS

(L.S.) D.CACLAMANOS

(L.S.) Const. DIAMANDY

(L.S.) Const. CONTZESCO

(L.S.) M.İSMET

(L.S.) Dr.RIZA NUR

(L.S.) HASAN

III. TRAKYA SINIRINA İLİŞKİN

SÖZLEŞME

24 TEMMUZ 1923 TARİHİNDE İMZALANMISTIR.

İNGİLİZ İMPARATORLUĞU, FRANSA, İTALYA, JAPONYA, BULGARİSTAN, YUNANİSTAN, ROMANYA, SİRP-HIRVAT-SLOVEN DEVLETİ VE TÜRKİYE, Trakya sınırları üzerinde Barışın korunması kaygısıyla,

Ve bugün imzalanan Barış Antlaşmasının 24 ncü Maddesinde öngörüldüğü gibi, bu amaçla birtakım özel tedbirlerin karşılıklı olarak alınmasını gerekli sayarak,

Bu konuda bir Sözleşme yapmayı kararlaştırmışlar ve aşağıda yazılı Tam yetkili Temsilcilerini atamışlardır:

MAJESTE BÜYÜK-BRİTANYA VE İRLANDA BİRLEŞİK-KRALLIĞI VE DENİZLER ÖTESİ İNGİLİZ ÜLKELERİ KRALI, HİNDİSTAN İMPARATORU:

Çok Sayın Sir Horace George Montagu RUMBOLD, Baronet, G.C.M.G., İstanbul'da Yüksek-Komiser;

FRANSA CUMHURBASKANI:

Korgeneral Sayın Maurice PELLÉ, Fransa Büyükelçisi, Cumhuriyet'in Dogu'da Yüksek-Komiseri, Légion d'Honneur ulusal Nisanının Grand Officier rütbesi:

MAJESTE İTALYA KRALI:

Sayın Marki Gamilie GARRONI, Krallık Senatörü, İtalya Büyükelçisi, İstanbul'da Yüksek-Komiser, Saints Maurice et Lazare Nisanlarıyla Couronne d'Italie Nisanının Grand-Croix rütbesi;

M.Jules César MONTAGNA, Atina'da Olaganüstü Temsilci ve Tamyetkili Ortaelçi, Saints Maurice et Lazare Nisanlarının Commandeur rütbesi, Couronne d'Italie Nisanının Grand Officier rütbesi:

MAJESTE JAPONYA IMPARATORU:

M.Kentaro OTCHIAI, Jusammi, Soleil Levant Nisanının Birinci Sınıf rütbesi, Roma'da Olaganüstü ve Tamyetkili Büyükelçi;

MAJESTE BULGARLAR KRALI:

M.Bogdan MARPHOFF, Demiryolları, Posta ve Telgraf İşleri eski Bakanı;

M.Dimitri STANCIOFF, Hukuk Doktoru, Londra'da Olaganüstü Temsilci ve Tamyetkili Ortaelçi, Saint-Alexandre Nisanının Grand-Croix rütbesi;

MAJESTE YUNANLILAR KRALI:

M.Eleftherios K.VENISELOS, eski Basbakan, Sauveur Nisanının Grand-Croix rütbesi;

M. Démètre CACLAMANOS, Londra'da Tamyetkili Ortaelçi, Sauveur Nisanının Commandeur rütbesi;

MAJESTE ROMANYA KRALI:

M.Constantin I.DIAMANDY, Tamyetkili Ortaelçi;

M.Constantin CONTZESCO, Tamyetkili Ortaelçi;

MAJESTE SIRPLAR, HIRVATLAR VE SLOVENLER KRALI:

M.Dr.Miloutine YOVANOVITCH, Bern'de Olaganüstü Temsilci ve Tamyetkili
Ortaelçi;

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ HÜKÜMETİ:

İSMET Paşa, Dışişleri Bakanı, Edirne Milletvekili;

Dr.RIZA NUR Bey, Sağlık İşleri ve Sosyal Yardım Bakanı, Sinop Milletvekili;

HASAN Bey, eski Bakan, Trabzon Milletvekili.

TEMSİLCİLER, yetki belgelerini gösterdikten ve bu belgeler usulüne uygun ve geçerli kabul edildikten sonra, aşağıdaki hükümler üzerinde anlaşmaya varmışlardır:

MADDE 1

Ege Denizi'nden Karadeniz'e kadar, Türkiye'yi Bulgaristan ve Yunanistan'dan ayıran sınırların her iki yanındaki topraklar, aşağıdaki sınırlar içinde ve yaklaşık olarak otuz kilometre genişliğinde olmak üzere, askerlikten arındırılacaktır (Ekli haritaya bakılması).

1. Türk ülkesinde, Ege Denizi'nden Karadeniz'e kadar:

Bugünkü tarihle imza edilen Barış Antlaşmasının 2 nci Maddesinin 1 nci ve 2 nci paragraflarında tanımlanan, Türkiye'nin Yunanistan ve Bulgaristan ile olan sınırına oldukça koşut [paralel] bir çizgi. Bu çizgi, Kırk-Kilise bölgesinde, Kırk-Kilise kasabasını ve bu kasabanın merkezinden 5 kilometre yarıçapında bir çevreyi askerlikten arındırılmış bölge dışında bırakmak şartıyla, bu sınırdan en az 30 kilometre uzaklıkta çizilecektir. Bu çizgi, Ege Denizi'nde İbrice Burnu'ndan (Cap İbrije-Burnu) başlayarak Karadeniz'de Serbest Burnu'nda (Cap Serbes-Burnu) sona erecektir.

2. Yunan ülkesinde, Ege Denizi'nden Yunan-Bulgar sınırına kadar:

Makri Burnu'nun (Cap Makri) ucundan (Makri kasabası dışarıda kalmak üzere) başlayarak, Kuzeye doğru Tahtalı'ya kadar Meriç'in akım yoluna oldukça kosut bir doğrultuda gittikten sonra, Meherkoz'un Doğusundan geçerek Küçük Derbend'in yaklaşık on beş kilometre Batısında, Yunan-Bulgar sınırında saptanacak bir noktaya ulaşan çizgi.

3. Bulgar ülkesinde, Yunan-Bulgar sınırından Karadeniz'e kadar:

Yukarıda tanımlanan noktadan başlayarak, Edirne yolunu Papas-Köy'ün beş kilometre Batısında Kosü-Kavak'da (Kossukavak) kestikten sonra, Yunan Bulgar sınırıyla Türk-Bulgar sınırından en az 30 kilometre uzaklıktan geçerek ve yalnız Harmanlı bölgesinde Harmanlı Kasabasını ve bu kasabanın merkezinden beş kilometre yarıçapında bir çevreyi askerlikten arındırılmış bölgenin dışında bırakmak şartıyla, Karadeniz'de Anberler'in Kuzey-Batısında bulunan körfezin en içerlek bir noktasında sona erecek çizgi.

MADDE 2

İşbu Sözleşmenin yürürlüğe girişinden başlayarak on beş gün içinde kurulacak bir sınırlandırma Komisyonu, 1 nci Maddede tanımlanan sınırı toprak [arazi] üzerinde saptamak ve çizmekle görevlendirilecektir. Bu Komisyon, Fransa İngiliz İmparatorluğu, İtalya, Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye'nin -her Devletten birer temsilci olmak şartıyla- atayacakları temsilcilerden kurulacaktır. Bulgar, Yunan ve Türk ülkelerinde kendilerine düşen işlemlere katılacaklardır; bununla birlikte, bu işlemlerin sonucu olarak ortaya çıkacak çalışmanın tümü, Komisyonun genel oturumunda karara bağlanacak ve tutanağa geçirilecektir.

MADDE 3

Birinci Maddede tanımlanan bölgelerin askerlikten arındırılması, aşağıdaki hükümler uyarınca yapılacak ve bu hükümlere bağlı kalacaktır:

1. Bu bölge içinde şimdi var olan gerek sürekli tahkimat, gerekse sahra tahkimatı niteliğindeki bütün tesisler, ülkesinde bulundukları Devletçe silahtan arındırılacak ve sökülecektir. Söz konusu bölgede bu çeşit hiç bir yeni tesis yapılmayacak, hiç bir silah deposu kurulmayacaktır; kara, deniz ve hava kuvvetlerine ilişkin olarak, saldırı ya da savunma amacına yönelmiş, başka hiç bir tesis de kurulmayacaktır.

2. Jandarma, polis, gümrük memurları, sınır bekçileri gibi, iç düzeni sağlamak ve sınırları gözetiminde tutmak için gerekli özel unsurlar dışında silahlı hiç bir kuvvet ne konaklayabilecek ne de dolaşabilecektir.

Hiç bir hava gücü bulunmaması zorunlu olan bu özel unsurların mevcudu aşağıdaki sayıları aşmayacaktır:

- a) Türk ülkesinin askerlikten arındırılmış bölgesinde toplam olarak 5.000 kişi;
- b) Yunan ülkesinin askerlikten arındırılmış bölgesinde toplam olarak 2.500 kişi;
- c) Bulgar ülkesinin askerlikten arındırılmış bölgesinde toplam olarak 2.500 kişi.

Bunların silahları -her çeşit top yasak olmak üzere- yalnız revolver, kılıç ve tüfekle, her 100 kişi başına 4 makineli tüfek olacaktır.

Bu hükümler, 27 Kasım 1919 tarihli Neuilly Antlaşması uyarınca Bulgaristan'a düşen yükümlere hâlel getirmeyecektir.

3. Askerlikten arındırılmış bölge üzerinde -bayrağı ne olursa olsun- kara ya da deniz askeri uçaklarının uçmaları yasaktır.

MADDE 4

İşbu Sözleşmede ülkesi söz konusu edilen sınırdaş Devletlerden birinin, işbu hükümlere uyulması konusunda öne süreceği herhangi bir istemi olursa, bu Devlet, istemini Milletler Cemiyeti Meclisine bildirecektir.

MADDE 5

İŞBU SÖZLESME onaylanacaktır.

Onaylama belgeleri en kısa süre içinde Paris'te sunulacaktır.

İşbu Sözleşme, Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye'ce onaylanır onaylanmaz yürürlüğe girecektir. Özel bir tutanakta bu onamalar belirtilecektir. İşbu Sözleşmeyi bu anda henüz onaylamamış olan öteki Devletler bakımından, bu Devletler onama belgelerini sundukça, Sözleşme yürürlüğe girecektir; Fransa Cumhuriyeti Hükümeti, bu Devletlerin onama belgelerini sunduklarını, öteki Bağlı Devletlere bildirecektir.

Japon Hükümeti, onamanın yapılmış olduğunu Paris'teki diplomatik temsilcisi aracılığıyla Fransa Cumhuriyeti Hükümetine bildirmeye yetkili olacak ve, bu durumda, Japon Hükümeti onama belgesini mümkün olan en kısa süre içinde gönderecektir.

BU HÜKÜMLERE OLAN İNANÇLA, yukarıda adları belirtilen Tam yetkili Temsilciler, işbu Sözleşmeyi imzalamışlardır.

LAUSANNE'da, 24 Temmuz 1924 tarihinde, yalnız bir nüsha olarak düzenlenmiştir; bu nüsha Fransa Cumhuriyeti Hükümetinin Arşivlerine konulacak ve bu Hükümet, imzacı Devletlerden her birine, bunun, doğruluğu onaylanmış birer örneğini verecektir.

(L.S.) Horace RUMBOLD

(L.S.) PELLÉ

(L.S.) GARRONI

(L.S.) G.C.MONTAGNA

(L.S.) K.OTCHIAI

(L.S.) B.MORPHOFF

(L.S.) STANCIOFF

(L.S.) E.K. VÉNISÉLOS

(L.S.) D.CACLAMANOS

(L.S.) Const. DIAMANDY

(L.S.) Const. CONTZESCO

(L.S.) M. ISMET

(L.S.) Dr.RIZA NUR

(L.S.) HASAN

IV. YERLESMEYE VE YARGI YETKİSİNE İLİSKİN SÖZLEŞME 24 TEMMUZ
1923 TARİHİNDE İMZALANMIŞTIR. ¹⁰⁰(KISALTILMIŞTIR)

¹⁰⁰ <http://www.abchukuk.com/arsiv/lausanne.html>

ÖZET

[ÖZKAN, Canan]. [Türkiye’de Azınlıkların Televizyonda Yansıtılma Biçimi], [Yüksek Lisans Tezi], Ankara, [2009].

Bu çalışma, Türkiye’de ulusal çapta yayın yapan dört televizyon kanalının ana haber bültenlerinde, azınlıklar ve etnik kimliklerle ilgili konuların nasıl yansıtıldığını incelemektedir. Yıllardan beri içinde bulunduğu yasal zeminle, bugün Avrupa Birliği kriterleri arasında bir “sıkışmışlık” yaşadığı gözlenen medyanın, azınlıklar ve farklı etnik kimliklerle ilgili konularda nasıl bir bakış açısı belirlediği, farklı grupların talepleri karşısında nasıl bir iletişim ortamı oluşturduğu ve bu grupların taleplerinin medyanın söylemine ne kadar yansıdığı, bu çalışmada ele alınacak ve örnek olaylarla analiz edilerek sorgulanacaktır. Çalışma üç ana bölüme ayrılmaktadır; birinci bölümde, ulus-devlette azınlık ve yurttaşlık kavramlarının ne anlama geldiği ve “azınlık” kavramının hukuksal çerçevesi ile ilgili açıklamalara yer verilmiş ve küreselleşme, ulus-devlet ve azınlık hakları ile küreselleşmenin azınlık taleplerine olan etkisi incelenmiştir. İkinci bölümde, Türkiye’de medyanın azınlıklara ve etnik kimliklere yaklaşımına değinilmiş ve Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde değişmeye başlayan medya kriterleri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise; seçilen televizyon kanallarında, 2005–2007 tarihlerinde Türkiye’de azınlıklar ve etnik kimliklerle ilgili bazı önemli gelişmelerin yaşandığı tarihlerde, dört ana haber bülteninde bu gelişmelerin nasıl ele alındığı ve sunulduğu analiz edilmiş ve elde edilen bulgular konu ile ilgili bir sonuca bağlanmıştır.

Anahtar Sözcükler:

- 1. Azınlık**
- 2. Yurttaşlık**
- 3. Kimlik**
- 4. Ulus-devlet**
- 5. Televizyon**

ABSTRACT

[ÖZKAN, Canan]. [Images of minorities on television in Turkey], [Master Thesis], Ankara, [2009].

This study investigates how the topics regarding minorities and ethnic identities are imaged on the news of the four national television channels in Turkey. It will discuss, examine and analyze by using the case studies, the perspective of the media which is seen to be "stuck" between the legal ground it has been through for many years and today's EU criteria about the issues of minorities and different ethnic groups, what kind of a communication environment the media has created and to what extent it has reflected the demands of such groups on its own expressions. The study is divided into three main chapters. First chapter encompasses the meaning of a minority and citizenship in the context of a nation-state and explanation of the concept of minority in connection with its legal framework. Furthermore, globalization, nation state, minority rights and the effect of the globalization on the demands of the minorities are analysed in this chapter. In the second chapter, the study indicates the approach of the media against the minorities and ethnic identities in Turkey and criteria of the media which have started to change in the process of the harmonization with the European Union. In the last chapter, 4 news bulletins broadcasted between the years 2005–2007 when some important events were experienced about minorities and ethnic identities, are analyzed in terms of the ways they express and convey the above-mentioned events and the relevant findings have been concluded accordingly.

Key Words:

- 1. Minority**
- 2. Citizenship**
- 3. Identity**
- 4. Nation-State**
- 5. Television**